

خداآفرین 236 xudafərin

ایچینده کیلر:

- ۲- وارلیق میللی تمل اساسیندا اولاندا ائله بیل جان و روح بیر آرادادیر.
- ۴- عائله سورونلارینین آراشدیرلماسی
- ۱۰- نیظامی نین میللی کیملیگی ایله وطنی
- ۳۱- خداآفرین؛ قصه‌ای روشن در عصرهزارتوی رسانه
- ۳۳- جنبش جدیدیون و اولوغ تورکیستان
- ۳۷- حماسه دده‌قورقوت چه زمانی نوشته شده است؟
- ۳۸- آثار تمدنی تورک دوران سلجوقی در ایران
- ۴۰- تبریزین میرتچیلاری
- ۴۳- کؤنوللو دؤیوشچولر
- ۴۷- آری‌من
- ۴۸- سیککه
- ۵۱- آدم جوانین داستانی
- ۵۵- میللی - دئموکراتیک ادبییاتیمیز
- ۵۵- موسی هریسی نژاد «هریسی»
- ۵۶- علی نیشانی
- ۵۷- آغازده علیایی
- ۵۸- رامیز عبدالله اف
- ۶۰- گوله مایل موراد یارادیجیلیغین دا توران چی لیق
- ۷۴- ائلسئور علیزاده
- ۷۶- کرمان رستم اف
- ۷۹- تلغفر و جیوراسینداکی قوش تورلری

شماره مسلسل ۲۳۶ - سال ۱۴۰۴ اردیبهشت ماه - ۸۰ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: فرید ستاری فر

علی محمد نیا

تانای شرقی دره جک

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی و طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تیونتمیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۱۰۰۰۰۰۰ تومان به شماره کارت بانک شهر

۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr

ncnessiner and chief Editr: Dr. HOSSEIN

SHARGHIDAREHJAK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

Say 236 – il 22 - mayıs 2025, Tehran

tiraj: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudaferindergisi>

khudafarin@yahoo.com

وارلیق میلی تمل اساسیندا اولاندا ائله بیل جان و روح بیر آرادادیر.

VARLIQ MİLLİ TƏMƏL ƏSASƏNDA OLANDA ELƏ BİL CAN VƏ RUH BİR ARADADİR.

مدیر مسئول و سردبیر :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

SORUMLU MÜDÜR VƏ BAŞ YAZAR:

Dr.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

وارلیقلار بیزه گوره جانلی و جانسیز اولا بیلر .
آنجا بونلارین هامیسی تمل اولوشومون
گوسترگه سی کیمی بیزیم دوشلریمیز ده ساخلی
دیرلار. دوش و یا مفکوره نین اساس غذا قاینای
جانلی وارلیق ایله یاناشی شعوری وارلیغین اوست
یاپیسینین اولوشومو ایله ده معلوم اولماقدادیر.

یان یوره میز دکی هر شی یا نسنه وارلیق و یا
وارلیغین وار اولما گورونومودور. ائله کی بیر داش
قیرینتییسی یا دا بیر قاب دولوسو سو یا خود دا
گوردویوموز و دویودوغوموز حتی ائشیتدیییمیز بیزه
وارلیغین آدرسی اولاراق تانیملانمالی دیر. اونا
گوره ده بیز ایناناراق گوردولریمیزی و
دوشوندوکلریمیز بیز ظریفین ایچینده توپلو
صورت ده قادر اولان گوج و وارلیغین بیر
پارچاسی کیمی دوشونرک بقا و وار اولماق اوچون
اونو روحووزون جان و دینامیزمله بولوشوموندا
اورتاق مفهوم ال ده ائتمیش اولوروق. ساده جه وار
اولماق یوخ بلکه وار اولان وارلیغا اینان مسئله نین
اوزه یینی بوتونلشدیررک یارادیلیشین بیر دوزن
حالیندا اولماسینی هر بیر جانلی و جانسیز
وارلیقا معرفت اساسیندا تعریف ائتمکده دیر.

بوتون وارلقلارین اشرفی اولاراق اینسان اوغلو
بعضا ساختا یا دا اینسان ایجادی سببلردن (یانلیش
اولوشومدان قایناقلاان بشر ایجاد) اصیل اوز و
اوزل وارلیغین کوکلریندن هم ده معناسین دان
اوزاقلاشاراق جعلیاتا قاریشمیش اولور.

حیات وارلیق دان عبارت بیر آنلامین تمل
آنلاشی ایچریسینده دوغوش دان اونجه و
دوغوش دان سونرا آنلام قازانماقدادیر. دنیا دا
گورون و دویولان هر بیر یاراتیق اوز اولوشوم
ایچریلینده بیر وارلیق دیر. و یا بیر وارلیغی
اولوشدوران ندن دیر. یئر کوره سی و بوتون عالم
اوزو بیر وارلیق اولاراق تمل وارلیغین سببی دیر.
تمل و اوزول وارلیق ایسه ماورا اولسا دا گورون و
دویولان وارلیغین تجسسومونده اولوشومونو و
وارلیغین وار اولماسینی اورتایا قویماقدادیر.
دوشلریمیزده اولوشدوردوغوموز وارلیغین وارلیق
اساسلاری بئله اوزو بیزیو بیر وارلیق اولمامیزین
ندینی اولوشدورا بیلر.

وارلیق یعنی اینسان نه زورلا اوخشادیلان طرف ده نه اوز دوغولوش طرفینه اولاجاق. اصلینده وارلیغا جاهیل جه مداخله وارلیغی نجیب و اصلیلیندن محروم ائده بیلر.

دوینا تحصیل سیستمی و اولکه میز ده تک دیللی تحصیل سیستمی بونون عیانی ثبوتودور. یارادانا قارشی ادیلن ناقص اینسان عقلی ایله مداخله قارشیمی آیینماز تخریباتلارا گتیریب چیخاراجاق.

تورک اینسانینی فارس یا خود روش ائلمک سونوج اعتباری ایله هم تورک همده فارس و روسجا زیان وئر بیلر. هر شی اوز اصلی و ذاتی اوستون ده اینکشاف ائتمه لی عکس حال دا خسته و مریض بیر اورتام اورتایا چیخا بیلر. یارادیلانلاری یارادان اوچون سئومک لازیم.

اونوتما یاق کی هر شئی بو عالم ده هرکسه هر نه یه نه وئریلسه او یارادانین امانتی دیر. کیمسه کیمسه دن گوجلو و ذکی دئیل. هر شئی اونوندور و سونون دا اونونا دونجک . ای جاهیل چوخ دا مغرور اولما. بوتون وارلیقلار وار اولدورانیدیر. جاهیللرین مداخله سی ساده جه زیان وئر بیلر. تمل اساسیندا و وار اولان دوزن اساسیندا کامیللشمک ان دوغروسودور.

هر دیشیم و دونوشوم اویوم ایچین ده و کونول ایسته یی ایله یاناشی سئوگی و دوغولوقلا اولمالی دیر.

حیات و بوتون وارلیقلار ذاتینی قورویارق بللی بیر دیرنجله دیشیم و دونوشومه تابع دیر. بلکه ده دوغرو اساس تمل وارلیغین سنتز سببی ده بورا عاید دیر. آنجاق مکانیکی و گوج تطبیقلی دونوشوم و دیشیملر وارلیقلارین ماهیتینی زده له یرک ازلی وارلیقدان اوزاقلاشماسینا سبب اولما بیلر. اونون دا نتیجه سی وارلیقلارین اوزونو قوروا مکانیزمینین ایشه دوشمه سینه گتیریب چیخارماسیلا بیر آرادا چئوریلیشه ندن اولما احتمالی یارانا بیلر.

هر بیر وارلیغی کناردان مداخله ایله قورولوشونون پوزولماسینا زمین یاراداراق اونون یارانما میسسیاسینی دیشیدیرمیش اولوروق. او زامان او وارلیق جبری اولاراق دیشمدن ایرلی گلن بحرانا قارشی اوز جبرینی اورتایا قویموش اولور.

یاپای ذکا. اقلیم دیشیکلیکلی . انسان و دیگر جانلیلارین کولونیزاسیاسی کیمی مداخله جی ایشلر نیجه ده اصل وارلیغین عصیانینا گتیریب چیخارا بیلر. اونون دا سونوجو بوتون وارلیغین یوخلوقا گئدیب چیخماسی اولما بیلر.

البته بو وضعیت کولتو و تحصیل ده اوزونو گوستره بیلر. میثال اوچون زورلا بیر تحصیل یعنی ایتیم اویرتیم سیستمی ایله وطنداشلاری دوغوشلاری وئرلر داساسیندان قوپارماغا جهت گوسترسه نیز او زامان او وطنداش اوز دوغال وارلیغیندان اوزاقلاراق سیزین ایسته دینیز وارلیغا چئویرلمک ایسته سه بئله ذات یارادیلشیندا او دیشمه سبب گورمه دیندن او

عائله سورونلارینین آراشدیریلماسی

AİLƏ SORUNLARININ ARAŞDIRILMASI

Dr. HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK

دکتر حسین شرقی دره جک

بو بۆلمهده سیزه عائله سورونلارینین نۆولری و اونلارین یونتمی یوللاری حاقیندا معلومات وئرمیشیک. مقالنین داوامینی اوخویون کی، عائله سورونلارینیزی مینیموما ائندیرسینیز. اونوتمایین، ان یاخشی سئچیم بو سورونلار حاقیندا بیلمکله یاناشی، عائله سورونلاری ایله باغلی ان یاخشی عائله مصلحت چیلریندن کۆمک ایسته مک دیر .

احساسی مسافه لر

عائله عضولری آراسیندا هم فیزیکی، هم ده ائموسیونال مسافه و مسافه یاراتماق عائله لره جدی زیان وورا بیلر. ائموسیونال مسافه عائله موناسیبتلرینیزی گرگینلشدیریر. اگر اوؤلادلارینیز وارسا و اونلاردان اوزون مدت اوزاق اولماق مجبوریتیندسینیزسه و سیزینله اوشاغینیز آراسیندا مسافه یارانمسا، بو مسافه هم اوشاغینیزا، هم ده اؤزونوزه بؤیوک زرر وئره بیلر .

یونتم

اگر ایش سورونلارینا گۆره عائله نيزدن اوزون مدت اوزاق قالماق مجبوریتیندسینیزسه، عائله نيزله ائموسیونال مسافه نیزی مینیموما ائندیرمه یه چالیشین. عائله عضولری ایله ویدئوزنگ ائتمک، عائله عضولری ایله علاقه و یاخینلیغی قوروماق اوچون تئز-تئز زنگلر ائتمک، عائله نیزی خاتیرلادیغینیزی گۆسترمک اوچون سفردن کیچیک بیر هدیه آلماق و س. کیمی حرکتلر سیزینله عائله عضولرینیز آراسینداکی مسافنی آزالتماغا کۆمک ائدجک . البته کی، عائله عضولری ایله کیفایت قدر مسافه ساخلاماسانیز دا پروبلئملی اولای بیلجینی اونوتمایین. شدتلی آسیلیلیق، آرتان حؤرمت سیزلیک و س.

عائله حیاتیندا ان چوخ راست گلین سورونلارین یونتمی یوللاری

عائله پسیخولوگوندان اینسانلارین اوزلشدیی عائله سورونلارینی سوروش سانیز، هر عائللین سورونلارینین فرقلی اولدوغونو سؤیله یه جک لر. بوتون عائله لر اوچون یالنیز بیر کونکرئت عائله پروبلئمنی تاپماق مومکون دئییل. مصلحتچی هر بیر عائللین سورونلارینه اویغون یونتم یوللاری تقدیم ائتمه لی دیر. اما پسیخولوقلارین آپاردیغی آراشدیرمالارا اساساً، عمومیتله، ان چوخ راست گلین عائله سورونلاریندن بعضیلرینین آدینی چکه بیلرک. تدقیقات گۆستردی کی، عائله سورونلارینین نۆولرینی بیلیمک سیزه هر بیر اوچون دوزگون یونتم یولو تاپماغا و بو تیپ عائله پروبلئمی ایله اویغون قارشیدورما یاراتماغا کۆمک ائدجک .

بۇيوكلر و اوشاقلار سورونلاريني ويجدانلا ايضاح ائتمك اوچون يئره احتياج دويورلار. عائلهلرده عمومى پروبلئم اونسييتين اولماماسى دير .

يونتم

بیر چوخ اوشاق و يئنی يئتمه لر ایستئهزا اولونماق دان و یا دقت دن کناردا قالماق دان قورخاراق ائموسیيالارینی ایفاده ائتمک دن چکینیرلر. عائله موحیطینیزده ساغلام اونسیت قورماغا چالیشین. اوشاقلارینیزلا دانیشین و اونلارین فیکیر و تکلیفلرینی بیلدیره بیله جکلرینه امین اولون. اونلاری عائله عضولری ایله اونسیت قورماغا تشویق ائدین. اگر عائله نيزده معنالی اونسیت قورا بيلميرسينيزسه، شخصاً عائله مصلحتين دن کۆمک ایسته یه بيلرسينيز .

مالیه و اقتصادی سورونلار

ایسته نیلن موناسیبت ده ان بۇيوك ایسترسس و سورونلاردن بیرى مالیه سورونلاری و سورونلاردير. عائله سورونلاری پسیخولوگیاسینا گۆره، پول و گلیرله باغلی سورونلار گرگین لیگی آرتیرا، عائله موناسیبتلرین ده هارمونیا یارادا بیلر. پول و اونون ایداره ائدیلمه سی ایله باغلی مباحثه لر عائلهلرده عمومى پروبلئم دير .

يونتم

مالیه گرگین لیگی و مالیه سورونلاری ایله موباریزه آپارماغین بیر چوخ یولو وار، او جمله دن: لازیم سیز

بالانس سیز یاخین لیک و عائله عضولری ایله سرحدلرین قورونماماسی سورونلارین دن دير. هر بیر علاقه، حتی خوشبخت و اوغورلو بیر عائله، مخفیلییه و مکانا احتیاج دويور. بونا گۆره ده عائله عضولری ایله آرانیزدا تارازلیغی قورو یون .

اوشاقلاری نئجه بۇيوتمک ده فرق لر

هر بیر والیدئینین اؤولادینی نئجه بۇيوتمک باره ده فرق لی فیکیرلری وار. اگر سیز و طرفداشینیز والیدئین لیک تجربه لری ایله باغلی فیکیر آیریلیغینا دوش سنیز، بو باره ده دانیشماق داها یاخشی دير. ان موهوم عائله سورونلارین دن بیرى اوشاقلاری نئجه بۇيوتمک باره ده فیکیر آیریلیغی دير. حیات یولداشینیزلا اؤولادلارینیزی نئجه بۇيوتمک باره ده اورتاق فیکره مالیک اولما دیق دا، اوشاق دا داورانیش و تربیه ده بیرمنالیلیق یارانیر. بو هم ده سیزینله حیات یولداشینیز و یا دیگر عائله عضولرینیز آراسین دا موناقیشه لری آرتیریر .

يونتم

حیات یولداشینیزلا اوشاقلاری نئجه بۇيوتمک، تربیه اصوللاری، تربیه اصوللاری ایله باغلی موختلیف فیکیرلر و س. مؤوضولاردا دانیشین و اورتاق فیکیر و قارار گلمه یه چالیشین. ان یاخشی سی هر ایکی والیدئینین تربیه طرزینی و دیرلرینی نظره آلاراق اؤولادلارینیزی بۇيوتمک دير .

ساغلام اونسييتين اولماماسی

موسبت و فای دالی موناسیبته مالیک اولماق ساغلام عائللین آچاری دير و ان واجیب حیات باجاریقلارین دان بیرى حساب اولونور. عائله ایله موباحثه لرین، داوالارین، مباحثه لرین و سورونلارین اکثریتی آیلداخیلی اونسييتين ضعیف اولماسی و یا اولماماسین دان قاینالق لانیر.

سوروشون. اوشاغینیزا اونون سیزین اوچون واجیب اولدوغونو، سۆزلری و فیکیرلرینین چوخ دیرلی اولدوغونو گۆسترمه یه چالیشین .

ایش-حیات بالانسینین اولماماسی

دیگر عمومی عائله پروبلیمی ساغلام ایش-حیات بالانسینین اولماماسی دیر. هم کیشیلر، هم ده قادینلار ایشه گئندن ده بو پروبلئم داها دا کسکینلشه جک. اوشاقلارین والیدئینلره احتیاجی، بیر-بیری ایله واخت کئچیرمک ایستیی و س، ایش و عائله آراسیندا بالانسین اولماماسی پروبلئم یارادیر. واختین ایداره اولونماماسی حیاتدا غیری-ساغلام بیر روتین یارادیر .

یونتم

ایش و عائلی بالانلاشدیرماق اوچون ان یاخشی یونتملردن بیری واختینیزی پلانلاشدیرماق و نظارت ائتمک دیر. اگر آنانین ایشی

اؤولادلاری اوچون جدی سورونلار یارادیرسا، بیر مدت ایشدن موقتی اولاراق آیریلماق یاخشی فیکیر اولاییلر. اؤزونوزون و عائله نیزی ریفاهینی آرتیرماق اوچون چالیشاجاغینیزدان

خبردار اولون. اگر ایشینیز عائله صلحنو پوزان عامل دیرسه، ایشدن چیخماق یاخشی سئچیم دیر. همچنین، ایشسیزلیک زامانی بوتون دقتینیزی عائله نیزه وئرمه یه چالیشین. ایش یئرینده کی وظیفه و عهدهلرینیزی یئرینه یئتیرین کی، ائوه گلنده حیات یولداشینیز و اوشاقلارینیزلا واخت کئچیره بیلسینیز. اگر بعضا چوخ مشغول اولدوغونوز اوچون حیات یولداشینیزی اونودورسانیز، مطلق حیات یولداشینیزدان عذر ایسته مک اصوللاریندان ایستیفاده ائدین. اؤزونوزه واخت آیرماغی و اؤزونوزه قایغی گۆسترمیی اونوتمایین .

خرجلرین آزالدیلماسی، امانتترین ایداره ائدیلمه سی، خرجلر و اونلارین نئجه ایداره اولونماسی حاقیندا دانیشماق و مسلهلتمه لر و س.

اگر سیز و طرفداشینیز مالییه سورونلارینیزی و سورونلارینیزی باشا دوشسنیز، اونلاری بیرلیکده یونتم ائده بیلسینیز. مالییه سورونلارینین یونتمی عائله سورونلارینین یونتمینده اوزون بیر یول آلیر .

عصیانکار و عنادکار اوشاقلار

والیدئینلرله اؤولادلار آراسیندا یارانان عائله سورونلاریندن بیری ده اوشاقلارین اوسیانکار و اینادکار اولماسی و والیدئینلرینی دینله مکدن ایمتینا ائتمه سی دیر. ۲ یاشلی اوشاغی بؤیوتمکدن توتموش یئنی یئتمه لیک دؤورونه قدر اوشاغین یاشیندان آسیلی اولاراق هر دفعه فرق لی شرایط و چتین لیکلر اولور. هئچ نیه قولاق آسمایان عصیانکار اوشاغین

والیدئینلرین صبری تونکر. طبیعی کی، هر بیر والیدئین اؤولادی اوچون ان یاخشی سینی ایستیر، لاکین تأسف کی، اوشاقلار، خصوصاً ده یئنی یئتمه لیک و گنج یئتکین لیک

دؤورونده والیدئینلری ایله جدی موناقیشه لر یاشاییرلار و اونلاری دینله مک، اونلارلا مصلحتلشمک ایسته میرلر .

یونتم

بعضا اوشاغینیزین سهو ائدیینی باشا دوشمه سینین ان یاخشی یولو اونو یاشاماق دیر. همیشه اوشاقلارینیزی دایم نظارتده ساخلاماغا و محدودلاشدیرماغا چالیشمایین. اوشاغینیزلا دوستلوق موناسیبتی قورماغا و ساخلاماغا چالیشین. نارازی اونلارین حکایه لرینی دینلین، اونلارلا موختلیف پروبلئم و مسئله لر حاقیندا دانیشین، فیکیرلرینی

خیانت

تأسف کی، خیانت بوشانمالارین اساس سببلرین دن بیرری و عائله سورونلارینین ان موهوم سببی دیر. بیر طرفداش آلدادارکن سوال یارانیر: بو حیاتی نئجه برپا ائتمک اولار، یوخسا بو حیاتی داوام ائتدیرمهیه دیرمی؟ حیات یولداشینا خیانتدن، خیانتدن باجاردیقجا چکینمهلی دیر. خیانت، خوشبخت سونلوقلا بیتمهین عائله سورونلارین دن بیرری دیر .

یونتم

قارشى سینین آیینماسی خیانتین ان یاخشی یونتمی دیر. خیانتین قارشى سینین آیینماسی هر ایکی طرفین موناسیبتلرینه صادق اولماسینی و ساغلام موناسیبتلرینی گوجلندیرمهیه چالیشماسینی طلب ائدیر. قوی بیر-بیرلرینی هر گون اوولکی گون دن داها چوخ سئوسینلر و عزیزلە سینلر. ان خیردا مسئلهلرده مباحثه ائتمه مهلی، لازیم گلدیکده قورورونو بیر کنارا قویمالی، حیات یولداشی ایله باریشماغی اونوتمالیدیرلار. خیانت باش وئرسه، ان یاخشی و ان مودریک حرکت عائله و جوتلوك مصلحتینه مراجعت ائتمک دیر. مصلحت چی وضعیتله باغلی هیسسلرینیزی ایداره ائتمهیه و حیاتی نیزیلا باغلی دوزگون قرارلار وئرمهیه کؤمک ائدجک .

دوستلارین و عائللین یئرسیز موداخيله سی

آیلداخیلی داوالارین و سورونلارین اساس سببلرین دن بیرری ده اطرافداکیلارین ار-آروادین حیاتی نا لازیم سیز شریونتمری و موداخيله لریدیر. اطرافینیزداکی اینسانلار سیزین و یا حیات یولداشینیزین خارجی گورونوشو، اوولادلارینیزی نئجه بؤیوتدویونوز و س-له باغلی منفی فیکیرلر سؤیلدیکده و یا عائله قرارلارینیزا موداخيله ائتدیکده عائله نيزده سورونلار یارادیر و آرتیریرلار. بعضا والیدئینلر پیس نیتلی اولماسالار دا، ایستهمه دن عائله عضولرینیز آراسیندا مسافه یارادیر و عائله ده سورونلار یارادیرلار .

حدین دن آرتیق موباحثه و دؤیوش

طبیعی کی، فیکیر آیریلیقلارینین اولماسی نورمال دیر. موختلیف مسئلهلرده هامیمیزین فرقلی فیکیرلری وار. آنجاق ساغلام اونسیت پوزولدوقدا و فیکیر آیریلیقلاری گئتدیکجه داها چوخ مباحثه و داوا یا چئوریلدیکده، یونتم یوللاری آختاریلمالی دیر. ایستر حیات یولداشینیزلا، ایسترسه ده اوولادلارینیزلا چوخ دؤیوشمک و مباحثه ائتمک عائله ده گرگین لیگی آرتیرا بیلر. آیلداخیلی مباحثه لرین شدتین دن آسیلی اولاراق، اونلار حتی موناسیبتلرینیزه دایمی زیان وورا بیلرلر .

یونتم

داوا و مباحثه لر زامانی دقتلی اولماغا چالیشین. منفی ائموسییالارین سیزه تأثیر ائتمه سینه ایمکان وئرمیین. بونون اوزینه دقتینیزی مؤوجود پروبلمه یؤنلندین و اؤزونوزدن سوروشون: سیزینله عائله عضولرینیز آراسیندا نیه بو فیکیر آیریلیقلاری و مباحثه لر وار و چیخیش یولو ندیر؟ اگر طرفداشینیزی آنلاماق و ائمپاتییا قورماغین بیر یولونو تاپا بیلسنیز، مباحثه لر و عائله سورونلارینی آزالتماغا کؤمک ائتمیش اولاجاق سینیز. اونسیتی برپا ائتمک و فیکیر آیریلیقلارینی یونتم ائتمک اوچون عائله مصلحتلرین دن کؤمک ایستیه بیلر سینیز .

یونتەم

عائله سورونلارینیز و یا قارارلارینیز بارەدە عائله عضولرینیزدن باشقا ھەچ کیمە مەلومات وئرمیین. عائلهدە پروبلەم اولاندا بئله اطرافینیزداکی اینسانلار و تانیشلارینیزا بو بارەدە دانیشماق دان چکینین. سورونلارینیزی اؤزونوز، بیر-بیرینیزین کمکی و یا مصلحتلری ایله یونتەم ائدین و دوزگون قارار وئرین .

عائله سورونلارینین اساس سببلری

ھر بیر اینسانین عائله حیاتیندا اؤزۆنمخسوس مسئلەلر، سورونلار اولور. ھر بیر عائله مدنیتدن، سوسیال و فردی داورانیشلاردان آسیلی اولاراق موختلیف نۆو عائله مباحثەلری ایله اوزلشەجک. بو بۆلمەدە سیزه عائله عضولری آراسیندا داوا و موناقیشەلرە سبب اولان عائله سورونلارینین ان موھوم سببلریندن بعضیلرینی دانیشدیق .

آراشدیرمالاردا گۆرە، اکثر عائلهلر عائلهدە یئنی بیر پروبلەم و یا مریونتەم ایله قارشیلانماقدا موناقیشە و موناقیشەلرین آرتماسی ایله اوزلشیرلر. بونلاردان بعضیلری بونلاردیر :

ائولیلیک و عائلهیە یئنی بیر عضوون علاوه ائدیلمەسی کۆرپە نین دوغولماسی اوشاقلارین تحصیلە باشلاماسی و مکتبە گئتمەسی یئنی-یئتمەلیک دۆورونون باشلانغیجی و بو دۆورده والیدیئیلرین اوشاقلاری ایله قارشیلانماقدا سورونلار

عائلهدە اوشاقلارین یئتکینلیک دۆورو عائله عضولری اونیوئرسیتتە گئدیر و تحصیللرینی داوام ائتدیریرلر عائله عضولرینین مشغول لوغو و ...

یوخاریدا گۆستریلنلرین ھر بیرى عائلهدە یئنی ایسترنس و پوتنسیال موناقیشەلر یارادا بیلر. بو یئنی دۆورلری و دییشیکلیکلری عائله موناقیشەلری

ایله باغلی مصلحتلرین کمکی ایله ایدارە ائدە بیلرسینیز. عائله وضعیتیندەکی دییشیکلیکلر عائلهیە دە تائیر ائدە بیلر و عائله موناقیشەلرینی و مباحثەلرینی آرتیرا بیلر. بو دییشیکلیکلردن بعضیلری بونلاردیر :

والیدیئیلرین آیریلماسی و یا بوشانماسی باشقا بیر ائو و یا یئنی بیر اۆلکەیه کۆچمک ایشە اولان مسافە نین دییشیدیریللمەسی و مارشروتون اوزادیللماسی دییشن مالییە شرطلری و اقتصادی قاریشیق لیک ایش ایتکی سی و ایشسیزلیک فرق نسیل و یا مدنی فرقلر سوی-ایستیفاده و یا لاقئیدلیک بیر عائله عضو خستەلنیر اؤگنی والیدیئیلر و یا یئنی اؤگنی قارداش و یا باجی والیدیئیلر آراسیندا مباحثەلر و موناقیشەلر آسیلیلیق و نارکوتیک ایستیفادهسی عائله عضوونون اۆلومو بعضی عائله عضولرینین اینانچ و فیکیرلریندە دییشیکلیکلر

بیر عائله عضو اوچون مشهور اولماق ھمچنین ھر بیر والیدیئیلر فیکیرلری، ذھنییتی، دیرلری و احتیاجلاری دییشە بیلر و جوتلوک آرتیق بیریکیدە یاشایا بیلیمەیهجکلرینی و اویغون گلمدیکلرینی آنلایا بیلرلر. یاخود بعضی مسئلەلرین اورتایا چیخماسی اونلارین موناسیبتلرینە، سئوگی و

موناقیشه لردن قاجماق اوچون یونتم یولو آختارماق لازیم دیر. بؤیوک و جانلی بیر عائله قورماق اوچون بیرلیکده چالیشین. امین اولون کی، بوتون عائله عضولری خوشبخت بیر حیات و بؤیوک بیر عائله صاحبی اولماق ایسته ینده و بونون اوچون چالیشدیقدا، بو، مطلق باش وئره جک دیر .

عائله موحیطینده نیه عصبیلشیرم، ؟

بیر اینسانین اؤز عائله سینه و یا عائله عضولرینه نیفرت ائتمه سینه سبب اولان عاملر موختلیف اولا بیلر. زهرلی داورانیشلار، سوی-ایستیفاده، لاقئیدلیک و یا موناقیشه عائله ده غضب و مایوسلوق حیسلرینه سبب اولا بیلر جک بیر نئجه عامل دیر .

عائله سورونلاری و دعوا-دالاشلاری نه درجه ده نورمال دیر؟

سیزجه عائله نیز باشقالارین دان داها چوخ داوا ائدیر؟ یئنیه آراشدیرمالار گؤستریب کی، والیدئینلر هر ایل اوشاقلاری ایله اورتا حسابلا ۲۱۸۴ مباحثه ائدیرلر. عائله لر گونده تخمیناً ۶ دفعه فیکیر آیریلیغینا دوشورلر کی، بو دا هفته ده ۴۲ دفعه و یا آیدا ۱۸۲ دفعه دیر.

محببتینه تأثیر ائده بیلر، مثلاً: حیات یولداشینین گیزللیینی آشکار ائتمک، خیانت ائتمک، یالان دانیشماق و س .

عائله موباحثه لرینین نؤوع لری

مصلحت : عائله سورونلارینی یونتم ائتمه یه نئجه کؤمک ائدیر؟

بو ایللر عرضینده آپاریلان بیر چوخ آراشدیرمالار عائله موناسیبتلرینین یاخشیلانیدیر یلماسیندا مصلحت و تئراپیانی اهمیتینی آراشدیریپ. بعضی اینسانلاردا بئله بیر سوال یارانیر: عائله سورونلارینی یونتم ائتمک اوچون هارا مراجعت ائتمه لیه م؟ دئمک لازیم دیر کی، سورونلارینیزی یونتم ائتمک اوچون ان یاخشی سئچییم عائله مصلحت چی سینه باش چکمک دیر. عائله و جوتلوق مصلحتینین سببلری :

ار-آرودا و بوتون عائله آراسیندا داها چوخ آنلایش و ائمپاتییا وار .

موناقیشه لری آسان لیکلا یونتم ائدیر .

سورونلاری یونتم ائتمک اوچون ائففکئتیو یونتملر تقدیم ائدیر .

سورونلاری آزالتماغا و سوله و ساغلام اونسیتی آرتیرماغا کؤمک ائدیر .

سورونلارله قارشیلانیدیقدا قرار وئرمه گوجونو گوجلندیریر .

مصلحت چیلریندن بیر سؤز

بوتون عائله لر نه واختسا چتین دؤورلردن کئچیر و موختلیف عائله سورونلاری ایله اوزلشیرلر. خوشبخت و انرژیلی بیر عائله یاراتماق آسان مسئله دئییل. حیاتی چتین لیکلری داها گوجل و داها دیرلی اولماق اوچون بیر فرصت دیر. اودور کی، عائله ده کی سطحی فیکیر آیریلیقلاری و یا هر هانسی بیر عائله ده یارانا بیلر جک اهمیت سیز سورونلار اوچون هئچ واخت ناراحات اولمایین. ساده جه عائله سورونلاریندن و

نظامی‌نین میلی کیملیگی ایله وطنی

NİZAMİNİN MİLLİ KİMLİYİ İLƏ VƏTƏNİ

NIZAMI'S NATIONAL IDENTITY AND HOMELAND

values that are important to nearly all humanity, its language-thought originates from local value system, traditions, customs, myths and local thought. Therefore, every literary work is basically a spiritual value that is trying to reflect the native people's world view, thought and attitude toward the universe to the world through its unique literary style. So, Nizami's creation would be studied more comprehensively if it is researched and analyzed regarding these local values and thought. Moreover, every scholar, author, poet and artist is naturally someone who loves the language-thought reflecting his own identity, local values, myths and therefore tries to protect them. Undoubtedly, such a man is someone who recognizes as his natural right to try to connote his own identity that has been formed originating from those local values and language-thought to his readers and the whole world. Through this research Nizami's genuine national identity and homeland will be studied based on the poet's own attitudes and approaches. The methodological approach of this research is based on a close study of the original text of Nizami's Khamsa through the structuralism and semiotics of the original text. Khamsa has been written in Dari language – one of the multiple root languages of modern Farsi. In order to make the study more precise and reliable, the researcher tried to find its manuscript.

دوکتور عباسعلی احمد اوغلو

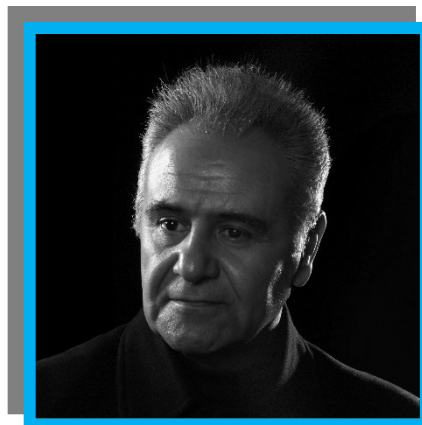
اینگیلیس ادبیاتی اؤزره فلسفه دوکتورو

Dr. ABBASALİ AHMƏDOĞLU

İNGİLİS ƏDƏBİYATI PhD

arazahmadoghlu@gmail.com

+98 914 432 3402

ABSTRACT

In spite of the fact that Nizami, as one of the shining stars of the world's classical literature has been born, lived in Ganja of Azerbaijan and according to his own writings, had never gone out of it, regarding his outstanding place and influence in the world literature, some neighboring countries try to expropriate him. Literature, nevertheless, includes conceptual

araşdırmada Nizaminin öz yaradıcılığından alınmış yanaşmalara dayanaraq Nizaminin gərçək milli kimliyi ilə doğma vətəni araşdırılacaq. Məqalənin araşdırma metodu (metodologiyası) Nizaminin öz qələmi ilə yazdığı Dəri (çağdaş farsının kök dillərindən biri) dilində yazılmış mətnə olan əsl mətnin quruluşçuluq və semiotik ədəbi nəzəriyyələri əsasında yazılmış bir tədqiqdir. Mətnin araşdırmasının dəqiq və güvənli olması üçün orijinal mətnin əlyazmalarını da tapıb araşdırmağa çalışdıq. Bu araşdırmada qaynaq olaraq təqdim olunan əlyazma nüsxəsi Xəmsənin əldə edilən ən kamil mətnidir.

Açar sözlər: *Nizami, Xəmsə, milli kimlik, mətn, Türki, Türk, Türktaz, Dəri, Gəncə*

اؤزت

دۇنيا كلاسيك أدبياتينين پارلاق اولدوزلاريندان اولان نيزامى، آذربايجانين گنج شھرينده دوغولوب، ياشاييب ياراتديغينا، الھجھ ده او شھردن ايشيگه چيخماديغيني اؤز اثرلرينده وورقولاديغينا باخمايaraq، بعضى اولكلەر بو بؤيوك دؤشونھرى – دۇنيا أدبياتيندا توتدوغو يئر و بوراخديغي ايزلرھ گؤره – اؤز ميللى-معنوى ثروتلرى كيمي دۇنيايا تانيتديرماغا چاليشيرلار. اونا گؤره هر أدبى بير اثر اصلينده يارانديغي جوغرافىياداكى اينسانلارين دۇنيا گؤرؤشؤ، دؤشونھسى و دۇنيايا اولان باخيشيني أدبى بيجيمده بؤتون دۇنيايا چاتديرماغا چاليشان بير معنوى ديگر دير. نيزامىنين ده ياراديجى-ليغي بو باخيمدان اؤز ايچينده داشيديغي يئرلى ديگرلر تملينده آراشديريليپ تنقيد اولمالى دير. اوندان باشقا، هر بير دؤشونھر، يازار، شاعير، الھجھ ده ھونرمھن طبيعى اولاراق، اؤز كيمليگيني اولوشدوران ديل-دؤشونھج، يئرلى ديگرلر، ميفلرى سؤيب اولنلارى قوروماغا چاليشان بير اينسان دير. البته بئله بير اينسان اؤزلؤگؤنؤ اولوشدورموش بو ديگرلرھ اولان ياناشماسى

And the only available complete one was the manuscript that has been used as a reference in this study.

Key words: *Nizami, Khamsa, national identity, Türk, Türki, Türktaz, Dəri, Ganja*

ÖZƏT

Dünya klassik ədəbiyyatının parlaq ulduzlarından olan Nizami, Azərbaycanın Gəncə şəhərindən doğulub, yaşayıb yaratdığına, eləcə də o şəhərdən eşiyyə çıxmadığını öz əsərlərində vurquladığına baxmayaraq, bəzi ölkələr bu böyük düşüncə – dünya ədəbiyyatında tutduğu yer və buraxdığı izlərə görə – öz milli-mənəvi sərvətləri kimi dünyaya tanıtdırmağa çalışır. Ədəbiyyat bütün bəşəriyyətə dəyərli olan mənəvi qavramları öz çərçivəsinə aldığına baxmayaraq, mayalandığı dil-düşüncə alanı yerli dəyərlər düzəni, yerli ayn-oyun, yerli mif, eləcə də yerli düşüncə olduğuna görə hər ədəbi bir əsər əslində yarandığı coğrafiyadakı insanların dünya görüşü, düşüncəsi və dünyaya olan baxışını ədəbi biçimdə bütün dünyaya çatdırmağa çalışan bir mənəvi dəyərdir. Nizaminin də yaradıcılığı bu baxımdan öz içində daşdığı yerli dəyərlər təməlinə araşdırılıb tənqid olmalıdır. Ondan başqa, hər bir düşünər, yazar, şair, eləcə də hünərmən (incəsənət adamı) təbii olaraq, öz kimliyini oluşturan dil-düşüncə, yerli dəyərlər, mifləri sevib onları qorumağa çalışan bir insandır. Əlbəttə belə bir insan özlüyünü oluşturmış bu dəyərlərə olan yanaşması (münasibəti) ilə öz milli kimliyini də oxucuya, eləcə də dünyaya çatdırmağı öz doğul haqqı bilən bir insandır. Bu

وورقولا ياراق نىظامى دن مجنونون سئوگيسينه
گۆره تام يئنى بير اثر ياراتماسىنى ايستهير. اما
عئنى حالدا اونا هانسى ديلده يازماسىنى دا بئلهجه
تاپشيري:

«در زيور پارسی و تازی

این تازه عروس را طرازی

دانی که من این سخن شناسم

کایات نو از کهن شناسم»^۱

اوریزینال متندن گتیردیگیمیز بو بئیتلرده
شیروانشاه نىظامى یه بئلهجه دئمک ایستهير:

«عربی ایله پارسی بزمه گینده

بزمه ملی سن بو تازا گلینی

«بیلیرسن بیلیرم یالیز بو دیلی

کی تانیتسین کؤهنه دن یئنى بئیتی.»

آردیجا دا نىظامى یه بئله یازیر:

«بنگر که ز حقهء تفکر

در مرسلهء که می کشی دُر

تُرکی صفت صفای ما نیست

تُرکانه سخن سزای ما نیست

آن کز نسب بلند زاید

او را سخن بلند باید»^۲

«باخ گور دؤشونجه نین قلمی ایله

کیمین یوللادیغین دا اینجی چکیرسن

تۆرکی صفامیزین صیفه تی دیگیل

تۆرکی سۆز بیزلره یاراشان دییل .

(موناسییتی) ایله اؤز میلی کیملیگینی ده
اؤخوجویا، إلهجه ده دؤنیایا چاتدیرماغی اؤز
دؤغال حاققی بیلن بیر اینسان دیر. بو آراشدیرمادا
نىظامى نین اؤز یارادیجی لیغین دان آلینمیش
یاناشمالارا دایاناراق نىظامى نین گرچک میلی
کیملیگی ایله دؤغا وطنی آراشدیریلماق.
مقاله نین آراشدیرما مئتودو نىظامى نین اؤز قلمی
ایله یازدیغی دری (چاغداش فارسى نین کؤک
دیل لریندن بیرى) دیلینده یازیلیمیش متنده اؤلان
أصلی متنین قورولوشچولوق و سئمیؤتیک أدبی
نظریه لری أساسیندا یازیلیمیش بیر اینجه لمه دیر.
متنین آراشدیرماسى نین دقیق و گؤوه نلی اولماسى
اؤچون اوریژینال متنین آل یازمالارینی دا تاپیب
آراشدیرماغا چالیشدیق. بو آراشدیرمادا قاینق
اؤلاراق تقدیم اؤلونان آل یازما نؤسخه سی خمسین
ألده ائدیلمیش آن کامیل متنى دیر .

آچار سؤزلر: نىظامى، خمسة، میلی کیملیک،
متن، تۆرکی، تۆرک، تۆرک تاز، دری، گنجه

گیریش

نىظامى یارادیجی لیغینی آراشدیرمیش
اوریژینتالیستلر اؤنون یازدیغی دیله باخیب
نىظامینی فارس شاعیری کیمی تانیبیرلار. بو
یاناشما او بیلگین لرین چاپاسی نین عئلمی بیر
یاناشما اولدوغونو سؤرقولار آلتینا آپاریر. ۲۰-
نجی-۲۱-نجی یوزایل لیکلرده عئلمی درجه آلمانغا
چالیشان آکادمیکلرین هامیسی هانسی دیلده
یازدیقلارینا باخمایاراق آلدیق لاری عئلمی
درجه نین دؤنیا سووییه سینده اولدوغونو
دؤغرو لئماق اؤچون اینگیلیس دیلینده نئچه مقاله
یازمالی دیرلار. بو حئساب لا او عالیملرین
هامیسی نی اینگیلیس کیملیگی ایله تانیماق دؤغرو
اؤلار می؟ نىظامى ده بنزر بیر دورومدا باشقا
دیلده یازماق زوروندا قالیب. او اؤزؤ بو سؤرونو
ایکی بئرده آچیقلایر. بیرینجی بئرده خوسروو-
شیرین منظومه سی ایله شؤهرت قازانمیش
نىظامى یه شیروانشاه بیر نامه یازیب إلیجیسی ایله
شاعیره گؤنده ریر. بو نامه ده شیروانشاه خوسروو-
شیرین منظومه سی اثریندن حصّ آلدیغینی

¹ <https://www.loc.gov/item/2017481612/> نىظامى
گنجه می، خمسة، آل یازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

² آمئریکانین کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۵۴۴
عئینی قاینق

یوخاری سۆیدان گلن بیریسینه

یوخاری سۆز گرک دیر سؤیله نیله.»

اوزونو یزدیگردین سؤیو بیلن شیروانشاه اوزونو تورک‌لردن اوستون بیللیب تورکی دیلینی اوز مقامینا یاراشدیرا بیللمیر. اونا گۆره ده نیظامییه امر ایدیر تورکی دیلینده یازماسین. البته نیظامی شیروانشاهین سۆزوندن چیخا بیللمزدی. چونکی، اوز دئیگیگنه گۆره، او شاهین قولوق حالقاسینی قولاغینا تاختینجا ایش ایشدن کنچمیشدی:

«چون حقهء شاه یافت گوشم

از دل به دماغ رفت هوشم

نه زهره که سر ز خط بتابم

نه دیده که ره به گنج یابم»^۲

«شاهین هوققاسی قولاغیما دیکدیکده

عاغلیم اوره گیمدن بنینیمه چیخدی

امردن چیخماغا اوره گیم یوخ دی

دقیقهنی تاپماغا دا گوزوم یوخ ایدی.»

نیظامی نین اوغلو محمد ده آتاسینا شیروانشاهین سۆزوندن چیخماغا مصلحت گورور .

ایکینجی یئرده نیظامی «یئددی گۆزل» کیتابینین نییه یازدیغینا گۆره اوز فیکرلرینی تمثیل یولو'یلا آنلاماغا چالیشان حکیمتلی سۆزلر و اویودلر بۆلۆمۆنده حؤکومتین اونون انا دیلینه قارشى اولان سیاستینی چوخ موحافیظه کارلیق'لا تنقید ایدمرک یازیر:

«من که مشکل گشای صد گره

دهخدای ده و برون دهم

گر درآید ز راه مهمانی

کیست کو در میان نه د خوانی؟

عقل داند که من چه می گویم

زین اشارات که شد چه می گویم

نیست از نیستی شکست مرا

گله زان کس که نیست هست مرا

ترکیام را در این حبش نخرند

لاجرم دوغباى خوش نخورند.»^۴

«من کی یوز دؤگۆنۆ آچان کیشیم

کندین ایچی، دیشی نین کتخوداسی یام،

قاییدان بیر قوناق ایچهری گلسه

من دن باشقا سؤفره آچان کیم اولار؟

عاغیللی لار بیلیر من نه دئییرم

بو ایشاره دن نه دنمک ایسته ییرم،

یوخ اولماقدان ذرره جه قورخوم یوخ دیر

گیلنیم گۆزه گورۆنمه گئندن دیر،

تورکی می حبشیستان دا آمازلار

اونا گۆره یاخشی دؤوغا یئمز لر.»^۵

نیظامی بو بئیت لرده حاکیم طبقه نین تورکی دیلینه اولان مۆناسیبتینی گۆرستمک ایسته ییر. آذربایجان اولکەسینه حاکیم اولان شاه حؤکومتده قالماق اوچون شاهلار شاهینا خراج وئرمه لی ایدی. عینی حالدا شاهلار شاهین نین طرفیندن سئچیلدیگی بیر حؤکومت باشچیسى اولدوغونا گۆره اوستدن گلن امرلرینه ده قاتلانمالی'یدی. نیظامی ده بیر دۆشونجه آدمی اولدوغونا گۆره بو دوروما دۆرسه ده، دورومو چوخ احتیاطلی بیچیمده تنقید اتمک ایله نییه تورکی دیلده یازماغا ایجازه سی اولمادیغینی آچیقلا ییر. حبشیستانلی لار کیمی کؤبود دورانیب تورکی دیلینده یازماق ایجازه سی وئرمه یلر یاخشی دؤوغا یئمک نعنمتیندن محروم اولوردو. یاخشی دؤوغا یوکسک سووییه لی یارادیجیلیغا بیر بدیی ایستیعاره کیمی ایشله نییدیر. نیظامی اوز انا دیلی، تورکی ده یازسا ایدی نه یازاردی، دنمک ایسته ییر .

تورکی دیلینده یازماماغین اوچونجو نهمه نی شرفنامه کیتابی نین باشلاریندا آچیقلا نییر. نیظامی بورادا پئیغمبرلره پیر اولوب اوره گی تمیز اینسانلاری «یاشام سویو» نا آپاریب چاتدیران خیضیرین ائه گیینه آل آتیر. شرفنامه نی یازماق اوچون خیضیر نیظامی نین یوخوسونا گلیب اونا بئله جه یول گۆرسه دیر:

«مرا خضر تعلیم گر بود دوش

به رازی که نامد پذیرای گوش

پسندیدگی کن که باشی عزیز

پسندیدگانت پسندیده نیز

مگو آن چه دانای پیشینه گفت

که در در نشاید دو سوراخ سفت

^۴ ع.ق، ص. 364

^۵ بو مقاله ده اورپژینال متن دن چنؤیرمه لرین هامی سی نی آ. احمد اوغلو اوزو چنؤیریب.

^۳ ع.ق.

بوندان باشقا، «دری» سۆزجوگونو ايکي آيري
بئته ده گتيرير. شرفنامه کيتابينين يوخاريدا
گتيرديگيميز بولومونده «دری ديلينده نظم يازماق
نظامي نين ايشي، دری ديلينده شعر يازماق اونا
ياراشان دير» دئيير:

«نظامی که نظم دری کار اوست

دری نظم کردن سزاوار اوست.»^۷

سون اولاراق «ايقبالنامه» کيتابينين سون
صفحه سينده ده يازديغي اثرين «دری» ديلده
اولدوغونو بئله وورقولايير:

«به پایان شد این داستان دری

به فیروزفالی و به نیک اختر.»^۸

«سونا چاتدی بو دری داستان بوردا

ياخشى بير بخت ايله، ياخشى بير شانس'لا.»

نظامي نين يازديغينا دايناراق حاکيميتلر طرفيندن
دستکله نيپ ياييلميش ديل فارسيجا يوخ دری ديلي
اولوب. آنا-بابا دئييملر يزدن هله ده ديليميزده
ايشلنن «دری-وری دئمک» تترميني آنلاشيلماز،
بير-بيرينه ايلگيسي اولمايان سوزلر دئين بيريسينه
دئييلير. بو دئييم حتتا فارس لارين دا آراسيندا
ايشلنمکده دير .

سون اولاراق نظامي خسرو-شيرين
منظومه سينين سونلاريندا شيرينين اولومو ايله
ياشام يولداشي آفاق خانيمين اولومونو آنيپ
يازديغي دوققوز سطيرليک بير مرثيه ده
(انلنگيادا) آفاق خانيمين قىچاق تورکلريندن
اولدوغونو يازاراق يولداشينين دا اوزونون ده
تورک اولدوغونو بير داها وورقولايير:

«چو تُرکان گشته سوي کوچ محتاج

به تُرکی داده رختم را به تاراج

اگر شد تُرکم از خرگه نهانی،

خدایا تُرک زادم را تو دانی.»^۹

«تورکلر کيمي کوچه محتاج اولوبدور

او-انشيگيمي تورکلوک'له داغيديدير.

تو گوهر کن از کان اسکندری
که اسکندر خود آید به گوهر خری
میانجی چنان کن به رای صواب
که هم سیخ بر جا بود هم کباب
چو دلداری خضرم آمد به گوش
دماغ مرا تازه تر گشت هوش
چو در من گرفت آن نصیحت گری
زبان برگشادم به در دری.»^{۱۰}

«دؤن گنج خيضر منه درس وئيریدی،
قولاغیما دگمه ميش سير دنييردی
عزیز اولماق'چون بگنيلميش ايش گور
بگنيلسين ده قوی سنی بگه نلر .
قاباکی بيلگه دئینلری دئمه
بير اينجینی ايکینجی دؤنه دلمه .
ايسگندر کانيدان بير گوهر يارات
ايسگندر اوزو گلسين گوهری سات .
يله دوزگون بير آراچي ليق ايله
شيش ده يانماسين، يانماسين کباب دا .
خيضرين اورک وئرمه سی خوش گلدی
بئيييمده زئيييم تزه لندی .

اف اوگود وئرمک منی ايله توتدو

دری اينجيسينده بو ديلم اؤتدق.»

نظامي بوتون ياراديچي ليغي بؤيو اوچ يئرده نييه
«تورکی» يوخ «دری» ديلينده يازديغينين
نهنلريني بيزه چاتديرماق ايسته يير. هر اوچونده
ده، اصلينده نظامي ايتنيک کيمليگيني آيدنجاسينا
اوخوجويا چاتديرير. نظامي ايتنيک اولاراق
تورک، ديلي ده تورکی دير. ايکي قاباکی
آچيقلاماسيندا حاکيميت طره فيندن «دری» ديلينده
يازماغا مجبور اولدوغونو بيلدیرسه ده، اوچونجو
آچيقلامادا معنوی بير قايناق اوزمريندن باشقا ديلده
يازديغيني سؤيله يير. طبيعي اولاراق سياسي
آچيقلامادان اينامجيل (اعتقادی) بير آچيقلامايا
اوز توتوب ايله ام اوزريندن خيضر ا سيغينماسي
ايله بلکه ده ديل سوزونو باسقيسيني اوزونون ده
حؤکومتين ده بؤيوندان آچماق ايسته يير .

^۷ ع.ق.، ص. 714

^۸ نظامي گنجوي، کليات خمس، مشهد: نشریات داريوش، 1396،
ص. ۱۱۶۸

^۹ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>، نظامي
گنجوي، خمس، آليازما نؤسخه سي، ۱۲۰۲ ه.ق.،
آمريکائي کونفرنسي نين کيتابخاناسي، ص. 328

^{۱۰} <https://www.loc.gov/item/2017481612/>،
گنجوي، خمس، آليازما نؤسخه سي، ۱۲۰۲ ه.ق.،
آمريکائي کونفرنسي نين کيتابخاناسي، ص. ۷۱۲-۱۳

إرنست رنن يازير: «هر بير اولوس ياشار بير روح، روحانى بير پرىنسىپ دير. اصلينده بير اولان ايكي شئى بو روحو اولوشدورور (تشكيل ادير). بيرى كئچميش، بيرى ده گلهجك دير. بيرى زنگين بير ميراثين بيرليكه ماليك اولماق آنىلارى، ايکينجى ايسه بيرليكه ياشاماق ايسهگي، آتا-بابالاردان قالميش ديگرلى بير ميراثى بيرليكه قۇروماق ايرادهسى دير.»^{۱۰} آرديجا دا يازير: «بير اولوس بؤيوك بير همرايلىك دير.

بو همرايلىك كئچميشده وطنداشلارين فداكارلىغي ايله، گلهجكه ده بو فداكارلىقلارنى ايله بيلمك دوشونجهسيندن يارانير. «^{۱۱} نظامى آذربايجان خالقى نين روحوندا يارانيب ياشانميش گوزللىكلرى، مىللى-معنوى ديگرلەرى گلهجك نسيبلره ديگرلى بير ميراث كيمي بوراخا بيليپ. بو ديگرلەرى قۇروماق اۆچون گلهجك نسيبلرئيميزى بيرلشديريپ گؤجلو بير مىللت اولدوقلارنى هر زامان دۇغولدا بيلسين دئيه نظامى كيمي بيلگين بابالارئيميزين ميراث قويدوغو زنگين ديگرلر وار- دؤولتى دۇنيانين باشقا هئچ ثروتى ايله اۆلچؤلؤب توتوشدورولاسى ديگيل. فرانكس فانون دا اويقلارلىغي (مدنىتى) بير خالقين روحونون گؤزلجهسینه بيان اديلمەسى^{۱۲} بيلير. نظامى آذربايجان خالقينين روحونو ان استئتىك بيچيمده دۇنيايا، ايلهجه ده اۆز خالقينا چاتديرماغا چاليشيب. بو آراشديرما دا او عظمتلى مىللى-معنوى ميراثين مىللى كيمليگيني ائرين اۆز ايچيندن آراشديريپ يئننى نسيبلره چاتديرماغي مىللى-معنوى بير وظيفه بيلەرك قلمه آليينيدير.

آلدهكى آراشديرمادا «خمسه» نين متنيندهكى ايزلردن نظامى نين مىللى كيمليگيني آيدينلادان ايزلر تقدیم اولوناجاق. نظامى هر منظومه سيني آلاهلەين آدى حورمتينه باشلايير. ايکينجى يئرده ايسلام پيغمبەرى محمدین حورمتينه سؤيلهديگي سؤگي دؤلو گؤزلەملەر گلير. ماراقليسى بو دير كى هر بئش كيتابينين باشيندا تام سؤگي و سايقى

تۆركۆم بو اوجا چاديردان گيزلندى! سه، ايلاهى! تۆركدن دۇغولموشومو سن اۆزۆن بيلرسن.»
نظامى نين سادالاديغيميز بئيتلرده آيدينجاسينا تۆرك اولدوغونو اۆز ديليندن دينلەديک. آنجاق اؤستهليک اونون تۆرك تعصبؤنو ده ائترلينده گؤرؤنجه هئچ بير شاعيرين نظامىجه تۆرك كيمليگينه دؤشكۆن اولدوغونو گؤره بيلمەريک.

متن

نظامى نين ائتتىك كۆكۆ ياخود مىللى كيمليگي ۲۰- نجى يۆزايلىگين سونلاريندان باشلايلاق داها گرگين بير دورومدا دارتیشمالارا مئيدان اولدو. كؤهنه ايمپىراتورلوقلارين چؤكمەسى، سؤمورقايلىغين بيگەنيلمىلىگي، مىللتلرين اۆز آغاللىق منطقى، باغيمسىزلىق سؤداسى مىللى اويانيشين بيرباشا وئرمي ايدى. اۆزلىشمەگه اۆز توتان مىللتلر اۆز مىللى-معنوى ديگرلەرينى دريندن تانييب دۇنيايا اۆز مىللى ديگرلەرى كيمي تانيتديرماغا باشلاديلار.

بو اورتامدا اؤسكى دوشونجهلرين زنجيريندن قورتولا بيلمەييب يئنيدن ايمپىراتورلوق خولياسينا دوشن بعضى مىللتلر باشقا مىللتلرين وارليغيني بئله اۆزلىرينه سيغيشديرا بيلمەييب اونلارين مادی - معنوى وار-دؤولتینه آل قويماق ايستهديلر. نظامى نين مىللى كيمليگي ده بو اؤسكى دوشونجهدن چيخا بيلمەينلرين خولياسيندا بييهلمك ايستهنيلن معنوى ثروتلردن ايدى .

لاکين نظامى سانكى او وخت بو دورومو دوشؤنؤرمؤش. اؤنا گؤره ده ياراتديغي بئش كيتابيندا ايله دقيق ايزلر بوراخيپ كى اونون مىللى كيمليگي ، آنا ديلي، ياشادىغي شهرى و اۆلكەسى، گنجە شهرينين شنبه گنجەسيندهكى زلزەلمەسى، او واختداكى يئرلى دؤولتين او زلزەلمەدهكى اودانلىق ايشلرى، يئرين كۆرهوى اۆلماسينا ايشارەسى، دينى اينامى، اخلاقيات (ايتىكا)، باشقا خالقلارا اولان مۇناسيبتى، اؤخودوغو ديللر، كيتابلار، سياسى دوشونجهسى، حؤكومت فلسفەسى، دۇنيا ميفلرى، حتتا آرزولاديغي «مدینه-مى فاضيله»سى (يوتوپياسى) بئله آيدينجاسينا آنلاشالا بيلير .

¹⁰ Pecora V. P., Nations and Identities: Classic Readings, Massachusetts: Blackwell Publications Ltd, 2001, ص. 174.

¹¹ ع.ق.، ص. 175.

¹² ع.ق.، ص. 264.

عربین دگرسیزی دیر، یمن این آی.»
 عیمومی لیکده نیظامی قاراشین اینسانلارین
 گۆزل لیگینه، یارین آی کیمی آغ اوزونده قارا
 خاللارا ایشاره اتمک ایستهنده «هیندو»
 ایستیعارهمینی ایشله دیر. ایکینجی ایستیعارده
 یاسهمن گۆلۆنۆ آیا بنزتمک ایله چوخ بدییی بیر
 ایستیعاره یارادیر .

نیظامی تۆرکۆ عدالتین سیمگهسی بیلیر. باشقا
 سۆزله، عادیل اولمایان تۆرک، تۆرک دگیل.
 سلجوقی لر سولالهسی، ملیک شاهین اوغلو،
 سولطان ساتجار حۆکومتی واختی ایچیب
 سرخوش اولموش بیر دارقا^{۱۶} بیر قاری ننهیه
 «گنجهر سنین اویینی قۇرویان کیم دیر؟» بهانهسی
 ایله اویینه سالدیریب قارینی تپیک ایله ووروب
 چۆله سالیر. قاری ننه بو ظۆلمۆ سولطان سانجارا
 چاتدیریب سولطانی بئلهجه تنقید ایدیر:

«دولت تُرکان که بلندی گرفت
 مملکت از داد پسندی گرفت

چون که تو بیدادگری پروری
 تُرک نه‌ای، هندوی غارتگری!»^{۱۷}
 «تۆرک لیرین دؤولتی اوجالان واختدا
 مملکت عدالت ایله بگهنیلر اولو.

سن کی بیر ظالیمی بئجردیرسن!سه، تۆرک
 دگیلسن، بیر چاپقینچی هیندو سان!»

سولطان سانجار ایله قاری ننهین دانیشیغی
 ناغیلیندا نیظامی شعر دیلی ایله پلاتونون
 (افلاطون) «جومهور/رئسپوبلیکا»، بالاساغونون
 «قوتادغو بیلک»، فارابی نین «مدینه‌یی فاضیله
 اهلینین دۆشۆنجه‌لری» کیمی کیتابلاردا اولان
 حۆکومت فلسفه‌سینین بۆلۆملریندن بیرینی نظمه
 چکیب اۆز دۆشۆنجه‌سینی ایرملی سۆرۆر.
 یۆخاریدا گتیردیگیمیز ایکی بئیت او واختین
 سیاسی دۆشۆنجه‌سینه گۆره یۆروملانار'سا، چوخ
 اؤنملی حقیقتلری آلانا گتیره‌جک. بیرینجی بئیتده
 سلجوقلارین حۆکومتینی خالقین دیلی ایله عدالت
 یایان تۆرک دؤولتی بیلدیریر. سیرادان بیر

ایله آنیب مئراجیندان سۆز آچدیغی پیغمبه‌ری ده
 یئری گلدی‌کده تۆرک آدلاندیریر. اۆرنک اۆچۆن
 پیغمبه‌رین خۆسروو پرویزه یازدیغی نامه
 بۆلۆمۆنده‌کی بو بئیتلرده:

«زه‌ی پیغمبری کز بیم و امید

قلم راند بر افریدون و جمشید

زه‌ی تُرکی که میر هفت خیل است

ز ماهی تا به ماه او را طفیل است

زه‌ی بدری که او در خاک خفته‌ست

زمین تا آسمان نورش گرفته‌ست.»^{۱۳}

«فیرو دین ایله جمشیدی قۇرخودوب اومود
 وئرمک اۆچۆن قلم چالان پیغمبه‌ره عشق
 اولسون!

یئددی میللتین سولطانی اولان تۆرکه عشق
 اولسون!

بالیق‌دان توت آیا، طوفیلیسی اولانا عشق اولسون!
 تورپاقدا یاتان اۆن دۆرد گنجه‌لیک آیا عشق
 اولسون!

نورو یئردن گۆگه دۆلدورموشا عشق اولسون!»
 نیظامی نه واخت گۆزل لیگه، کمالا، سئویملی لیگه
 ایشاره اتمک ایستدیکده – ایستر بیر اینسان
 اولسون، ایستر طبیعتده – ایشاره ائتدیگی گۆزلی
 «تۆرک» آدلاندیریر. اۆرنک اۆچۆن:

«تُرک سمن خیمه به صحرا زده

ماچه خیمه به ثریا زده»^{۱۴}

یاز فصلینده «یاسهمن» آغاجی قدیم‌لردن
 آذربایجان‌داکی اولرین گئنیش حیط‌لرینین بزه‌گی
 ایدی. چوخ گۆزل لیگی اولان بو گۆل آغ دا اولار
 بنۆشه‌یی ده. نیظامی بو گۆزل ایستیعارده بئله
 دئیر:

«تۆرک یاسهمن چۆله خئیمه (چادیر) ووروب،
 سانکی آیارا تۆریا بورجوندا خئیمه ووروب!»
 عئینی یئرده یازیر:

«هندوک لاله و تُرک سمن

سهل عرب بود و سهیل یمن.»^{۱۵}

«لاله‌نین هیندوجاسی'یلا تۆرک سمن

^{۱۳} https://www.loc.gov/item/2017481612/، نیظامی
 گنج‌موی، خمسّه، آلیازما نۆسخه‌سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

^{۱۴} آمئریکانین کونفرئسنین کیتابخاناسی، ص. 333

^{۱۵} ع.ق.، ص. 39

ع.ق.

^{۱۶} خالقدان وئرگی تۆپلایان دولت آدامی
^{۱۷} https://www.loc.gov/item/2017481612/، نیظامی
 گنج‌موی، خمسّه، آلیازما نۆسخه‌سی، ۱۲۰۲ ه.ق.
 آمئریکانین کونفرئسنین کیتابخاناسی، ص. 57

بو بئیت نىظامى نىن ياشادىغى واخىداكى خالقين
هيندولارا اولان موناسىيتىندن باشقا عئىنى حالدا
شاعىرىن اوز تۆرك كىملىگىنه اولان اولوملو
موناسىيتىنى ياخود تعصؤبؤنؤ ده آچىقلاير. آيرى
بىر يىرده نىظامى هيندولارين اوغرو
اولدوق لارىنى داها سرتجەسىنه آيىدیر:

«گر انجىر خور مرغ بودى فراخ

نماندى يک انجىر بر هيچ شاخ

دو هندو برآيد ز هندوستان

يکى دزد باشد يکى پاسبان.»^{۲۰}

«انجىر قوشو بوراخىلسايدى تام اوز باشينا،

بىر انجىر ده قالمادى هنج بوتادا.

ايکى هندو هينديستان دان گلرسه،

بىرى اوغرو اولار بىرى گوزتچى.»

شرف نامه كىتابىندا ايسگندر هينديستانا قوشون

چكىب آله كنجىرتديكدن سونرا هينديستان شاهى

باريش اۆچون ايسگندره دورد هديه وئيرى: ۱.

اوز قىزىنى ۲. اچمك'له شرابى قورتولمايان

ياقوت بىر قدح ۳. بىر فيلوسوف ۴. بىر باجارىقلى

حكيم. نىظامى هيند گوزلهينى بديعى بيجيمده

بئلهجه تعريفلاير:

«مهى ترك رخساره، هندو سرشت

ز هندوستان داده شه را بهشت

نه هندو كه ترك خطايى به نام

به دزدیدن دل چو هندو تمام!»^{۲۱}

«تۆرك گۆركملى بىر آي، هيندو طبيعت

هينديستان دان شاها وئريلميش جنتت

خاطاي تۆركۆ دىر بو، دئمه بىر هندو

اۆرك اوغورلاماقتا تام بىر هندو.»

نىظامى هيندولارا، عئىنى حالدا تۆركلره اولان

موناسىيتىنى هر ايکى بئىتده ده بديعى ايستىعارملر

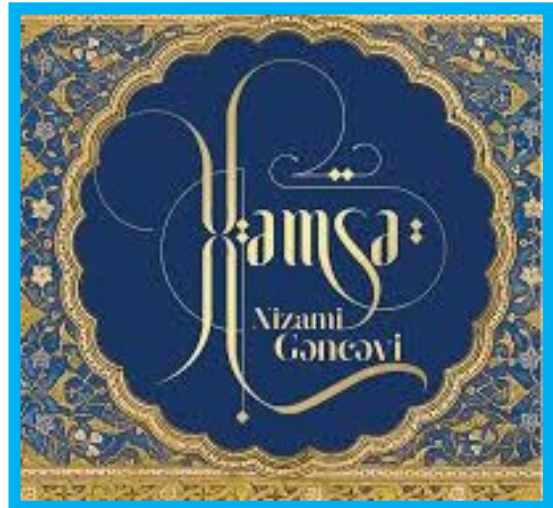
و بنزتمه لر'له آيدىنلاير. بوردا دا گۆزلليگى

تۆركلرين، اوغرولوغو هيندولارين اۆزلليگى

اولدوغو فيكرىنى ايرملى سؤرور .

هر نەمن داها اؤنملى اولان نىظامى نىن بۆتون

يارادىجى ليغىندا دريندن سئويب سايدىغى

وطنداش ايمپىراتؤرو تنقىد انده بيلير'سه، دئمك،
هر حؤكومنده دايمى بعضى ايش آدم لارى نىن
آلچاق ليغىنا باخمايلاق، او حؤكومنده عدالتين،
إلهجه ده دئموكراسى نىن حؤكم سؤردؤگؤ آيدىن
دير. ايکىنجى بئىتده خالقين نيمايندهسى كىمى
چيخيش اىن قارى ننه عادىل اولمايانى تۆرك يۇخ،
چاپقىنچى هيندو بيلير. هيندولارى سؤيقونچو،
چاپقىنچى، اوغرو تانييان دؤشؤنجهنى نىظامى
باشقا نئچه يىرده ده بىر باشا ياخود دؤلايىسى
ايستىعاره ايله آيىدیر (بيان ادير). اؤرنك اۆچون
حاجى'يلا صوفى نىن ناغىلىندا حجه گندن آدم او-
إشبيگىنى آمىن بىلدىگى بىر صوفى يه تاپشيريپ يولا
دؤشؤر. حاجى كعبه زيارهتيندن قايتىدقدا اوى
تالانمىش گؤروب صوفى نىن باشينا گنديب امانت
تاپشيردىق لارىنى گئرى ايستهير.

«حاجى ما چون ز سفر باز گشت

کرد بر آن هندوى خود ترك تاز»^{۱۸}

صوفى ايسه حاجى نىن وار-يۇخونو ووروب داشا،

چيخيب باشا. بؤيونا آلدىقدان سونرا حاجى دان

باغيشلانماق ايستهير. اما عئىنى حالدا حاجى

كىمى صاف اينسان لارا بئله بىر درس وئيرى:

«غارتى از ترك نبردهست كس

رخت به هندو نسپردەست كس.»^{۱۹}

«هئچ كىم'سه بىر تۆركدن سؤيقون گؤرمەييب

او-إشبيگىن هيندو يا تاپشيريماييب.»

²⁰ <https://www.loc.gov/item/2017481612/> نىظامى

گنجەوى، خمسه، آلپازما نؤسخەسى، ۱۲۰۲ ه.ق.

آمريكانىن كونفرئسى نىن كىتابخانىسى، ص. ۷۱۱

²¹ نىظامى گنجوى، كليات خمسه، مشهد: نشرىات داريوش، 1396،

ص. 923

Xudafərin 236 (2025) خداآفرين ۲۳۶-ارديبهشت-۱۴۰۴

¹⁸ نىظامى گنجوى، كليات خمسه، مشهد: نشرىات داريوش، 1396،

ص. 99

¹⁹ ع.ق.

شهنشه را چنین داده‌ست پیغام
 که گر مهمان مایی ناز منمای
 به هر جاکت فرود آرم فرود آی.»^{۲۴}
 «بو سارایین تۆرکۆ یۆخ، بیر هیندوسو
 پادشاه بئله بیر ساو وئریبدیر
 بیزیم قوناغیمیزسان'سا، ناز ائتمه،
 هارادا امر ائسم، اورادا اوتور.»
 شیرین‌ده اولان اؤزسایقی، اؤزسؤگی، سیاست،
 قوچاق‌لیق، دیک‌باش‌لیق ایکنجی بئیتده اؤزؤنؤ
 آیدینجاسینا گۆرسه‌دیر. خۆسرو پرویزه یئرینی
 بیلدیرمکن چکینمیر. یئنه شیرین بیر باشقا یئرده
 بیر داها اؤز میلی کیملیگینی قاراگۆز تۆرک
 اولاراق بیلدیریر:
 «جهانداران که تُرکان عام دارند
 به خدمت هندویی بر بام دارند
 من آن تُرک سیه چشم بر این بام
 که هندوی سپیدت شد مرا نام.»^{۲۵}
 «تۆرکلرین چۆخلو دۆنیا فاتحی وار
 قول‌لوق'چۆن دام‌لاریندا هیندوسو وار .
 بو دام اۆسته اؤ قاراگۆز تۆرک اُم من
 کی اَدیم آغ هیندون اولوب دیر سنین.»
 اۆچۆنجۆ یئرده شیرین تۆرک‌لۆگۆنه اویۆنهرک
 خۆسرو پرویزه بئله یازیر :
 «هنوزم هندوان آتش پرستند
 هنوزم چشم چون تُرکان مستند»^{۲۶}
 هله ده هیندولار اؤدا تاپینیر
 هله ده گۆزلر کئفلی تۆرکلر کیمی دیر.»
 آردیجا خۆسرو پرویزه یازدیگی نامه‌ده
 (مکتوب‌دا) شیرین اؤزگۆنچ ایله اؤزسایقی‌سینی
 میلی کیملیگی ایله بیر آرادا گئیریر:
 «به غمزه گرچه تُرک دلستانم
 به بوسه دل‌نوازی نیز دانم
 ز بس کآورده‌ام در چشمها نور
 ز تُرکان تنگ‌چشمی کرده‌ام دور.»^{۲۷}

شخصیتلری ده تۆرک آدلاندرماسی دیر. او
 شخصیتلردن اُن باشدا گلن، مرکزی برده شهری
 اولان اُرْمَن خان‌لیغی‌نین – نیظامی‌نین دیلی ایله
 دئسک، شاه‌لیغی‌نین – شاه‌ی، «مهین بانو»
 آیاماسی'یلا آد قازانمیش سمیرا خانیمین قارداشی
 قیزی شیرین دیر. یونان میفولوژی‌سینده «وفا»‌نین
 سیمگه‌سی اولان پئئنلوپی ترؤی ساواشیندا
 دنیزلرده یۆخا چیخمیش آری، اؤدیسئوسون
 یۆلونو گۆزله‌دیگی اۆچۆن هومئین سئویملی
 قادین شخصیتینه دۆنۆر.^{۲۲} آنجاق خۆسرو-شیرین
 کیتابینداکی شیرین وفالی اولدوقدان باشقا داها چۆخ
 سؤگی و محبتین اوستادی کیمی یالنیز ساسانی‌لر
 شاه‌ی خۆسرو پرویزه یۆخ، بۆتۆن بشریته حقیقی
 سؤگی‌نین، وفانین، یۆلداش‌لیغین اوستادی
 اولاراق چیخیش ایدن بیر اؤبراز دیر. بو منظوم
 تراژئدی اصلینده چۆخ دگرلی بیر رۆمان دیر،
 آنجاق نیظامی اؤزۆ وورقولا دیگی کیمی اثرینی
 نظم دیلی ایله یازماسینا اۆستۆنلۆک وئریب اؤ یۆلو
 بیلهرک سنجیبیدیر. نیظامی فخر ائتدیگی وفا
 سیمگه‌سی، شیرینی بدییعی بیر آبارتمادا
 (موبالیغده) بئله‌جه تعریف‌لیر:
 «چنان در سر گرفت آن تُرک طَنَاز
 کزو خسرو نه، کیخسرو کشد ناز.
 چو گرد ار دل ستاند، سینه جوید
 گرش خانه دهی، گنجینه جوید.»^{۲۳}
 «اؤ نازلی تۆرک اِله توتوردو نازی
 خۆسرو قالسین، چکر کئیخۆسرو نازی .
 قورد تک اۆرک ایسترسه، باغیر آلار
 اوی وئرسن اؤنا، دفينه آرار.»
 بو ایکی بئیتده شاعیر شیرین‌ین تۆرک اولدوغونو
 رسمی بیچیمده وورقولا ییب اؤنون میلی کیملیگینی
 آچیق‌لاراق خۆسرو‌لاری، کئیخۆسرو‌لاری
 اؤنون آیاعی آلتینا سالیر. شیرین ایسه اؤز
 کیملیگینی خۆسرو پرویزه یازدیگی نامه‌ده بئله‌جه
 آچیق‌لیر:

«نه تُرک این سرا، هندوی این بام

²⁴ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>,
 گنج‌موی، خمسّه، آل‌یازما نۆسخه‌سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

آمئریکانه کونفرئسی‌نین کیتابخاناسی، ص. 264
²⁵ نظامی گنجوی، کلیات خمسّه، مشهد: نشریات داریوش، 1396،
 ص. 290

²⁶ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>,
 گنج‌موی، خمسّه، آل‌یازما نۆسخه‌سی، ۱۲۰۲ ه.ق.
 آمئریکانه کونفرئسی‌نین کیتابخاناسی، ص. 270

²² Rosenberg D., World Mythology, NTC publishing group, Lincolnwood, Illinois, USA, 1994-۱۰۲-۱۰۹ ص.

²³ نظامی گنجوی، کلیات خمسّه، مشهد: نشریات داریوش، 1396،
 ص. 279

«آیری لیغین کۈچ یئرینده اوتوردو.»
 «**تُرکی** که شکار لنگ اویماجاگه خدن اویم.»^{۳۱}
 «بیر آخساق اؤوو اۆلموشام او **تۆرکۆن**
 اؤخونون نیشان یئری اُم او **تۆرکۆن**.»
 لئیلی نین حالین تعریفینده نیظامی بئله یازیر:
 «می کرد به وقت غمزه سازی
 بر تازی و **تُرک** **تُرک تازی**»^{۳۲}
 «نازلانیب قمره ایدنده، **عربه** ده
تۆرکه ده **تۆرک** کیمی سینه گوردی.»
 لئیلی بۇستانا تاماشایا چیخاندا عربلرین آراسیندا
 مسکن سالمیش تۆرکلرین اوباسینا توش گلیر.
 بوگونکۆ عیراقین قوزئی بۆلگه سینده یئرلشن
 تۆرکمنلر عرب لهجه سی ایلله دانیشدیقلارینا
 باخمایاراق، اۆزلرینی آذربایجان تۆرکلری،
 بیات الی بیلیر. نیظامی او تۆرکلره اۆلان
 تعصۆبۆنۆ بئلهجه گۆرۆنتۆلەیییر:
 «**تُرکان عرب** نشینشان نام
 خوش باشد **تُرک** تازی اندام
 در حلق آن بتان چون حور
 می رفت چنان که چشم بد دور.»^{۳۳}
 «آدلاری **عربلر** آراسیندا اۆتوران **تۆرکلر**
عرب انداملی **تۆرک** نه ده خوش اولار
 او بوتلرین حالقاسیندا بیر حوری کیمی
 ایلله گئیدردی یامان گۆزدن ایراق!»
 نیظامی **لئیلی-مجنون** منظومه سینده اۆن ایکی
 یئرده «**تۆرک**»، «**تۆرکانه**»، «**تۆرک تاز**»
 سۆزجوکلرینی ایشله دییر .
 «**یئنددی گۆزل**» آدلی اۆچۆنچۆ مؤخته شم اثرینده
 ده نیظامی میللی کیملیگینه اۆلان باغلی لیغینی، نییه
 اۆز آنا دیلینده یازماغا ایجازه سی اۆلمادیغینی
 کیتابین باشیندا آچیقلا یاراق، داها گئنیش سوییه ده
 سرگیله یییر. اژداهانلی اۆلدۆرۆب اۆچ یۆز دوه
 یۆکۆ دقینه نی پایلادیقدان سۇنرا **خۇورنق** سارایینا
 قاییدان **بهرام** سارایین ایچینده قاپی سی باغلی
 ساخلانان بیر اۆتاغا توش گلیب قاپی سینی

«ناز ایتمکده، باخمایاراق، اۆرکلر فتح ایدن تۆرک
 اُم، اۆپوش ایلله اۆرک اؤخساماگی دا من بیلیرم .
 اؤقدر گۆزلره نور گئیرمیشم تۆرکلردن
 خیرداگۆزلۆلۆگۆ اوزاقلادیرمیشام.»
 نیظامی شیرینین دیلی ایلله ناز-قمره سی ایلله
 اۆرکلری فتح ایدن شیرینین **تۆرک** اۆلدوغونو بیر
 داها وورقولا یاراق **چین** **تۆرکلر** نین
 (**تۆرکۆستان** داکی **تۆرکلر** نین) گۆزلرینین
 کیچیک بادام کیمی اۆلدوغونا ایستیعاره ائده رک
تۆرک میللتی نین باشقا گۆزللیکلرینه ایشاره
 ایدیر .

بیر آیری نامه ده شیرین بیر داها اۆز میللی
 کیملیگینی عرب دیلینی، باشقا سۆزلره اۆزگه
 دیللی بیلن ساوادلی **تۆرکلر** دن اۆلدوغونو
 وورقولا یاراق بیلدیریر:

«نه آن **تُرکم** که من تازی ندانم
 شکن کاری و طنازی ندانم.»^{۳۴}
 «**عرب** دیلی بیلیمین **تۆرک** دیگیم
 اوتانیدیرماق، ناز ایتمگی بیلیمین **تۆرک** دیگیم.»
 نیظامی خۇسروو-شیرین منظومه سینده ۳۸ یئرده
 «**تۆرک**»، «**تۆرکلر**»، «**تۆرکۆستان**»
 سۆزجوکلرینی ایشله دییر .

لئیلی-مجنون منظومه سینده **عرب** ایللریندن اۆلان
لئیلی نی ده نیظامی اۆرکلری چالماقدا **تۆرک**
 تقدیم ایدیر:

«ماه عربی به رخ نمودن
تُرک عجمی به دل ربودن»^{۳۵}
 اۆزۆنۆ گۆرستمکده **عرب** آیی

اۆرک چالماقدا سا بیر «**عجم**» **تۆرکۆ**.»
 مجنون ون آتاسی **لئیلی** نی مجنون اۆچۆن
 ایسته مه گه گئدیپ آلی بوش قاییدیر، مجنون دا
 لئیلی نین عشقینده آمه ناله ایدهرک ایکی یئرده
 «**تۆرک**» سۆزجوگۆنۆ ایشله دییر:

«**تُرکانه** ز خانه رخت بر بست
 در کوچگه رحیل بنشست»^{۳۶}
 «**تۆرکلر** کیمی اودمن باش آلیب گئندی

³¹ ع.ق.، ص. 570

³² نظامی گنجوی، کلیات خمسّه، مشهد: نشریات داریوش، 1396،

ص. 443

³³ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>، نظامی

گنجوی، خمسّه، آلیازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.،

آمنزیکانی کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. 583

Xudafərin 236 (2025) خدافرین ۲۳۶-اردیبهشت-۱۴۰۴

²⁷ ع.ق.، ص. 271

²⁸ ع.ق.، ص. 283

²⁹ ع.ق.، ص. 562

³⁰ ع.ق.، ص. 569

باشقالارینا پایلايیر. یزدگیرد اؤلدؤکدن سؤنرا ایرانلیلار قورولتای قوروب بو خبری بهرامدان گیزلتمک'له اؤنو شاه اؤلماقدان محروم اتمک ایستهییرلر. چؤنکی اؤنلارین نظرینده بهرام عربلر آراسیندا بؤیؤمؤشدؤ و اؤ اؤرتامدا بؤیؤمؤش بیرسی عجمه - عرب اولمایان، عرب دیلی بیلیمین، دیل قانماز - حاکیم اؤلا بیلیمزدی. اؤلسا، ایرانلیلارین وار-دؤولتینی عربلرله پایلاياجاق. نیظامی اؤچ-دؤرد بئیتده ایرانلیلارین عیرقچی دؤشؤنجهسینی اینجهلیک'له اؤخوجویا چاتدییریر. ایرانلیلارین بو داورانیشی بهرامین قولاغینا چاتیر. اؤنون بو دورومدا ایرانلیلارا اؤلان مونااسیبتی چؤخ دیققته لاییق دیر:

«گرچه ایرانیان خطا کردند

کز دل آرم ما رها کردند

در دل سختشان نخواهم دید

نرمی آرم که نرمی است کلید

با همه سگدلی شکار منند

گوسپندان گشتزار منند

گرچه در پشم خویشتن خسبند

همه در پنبهزار من خسبند

به که بدعهد و سنگدل باشند

تا ز من عاقبت خجل باشند.»^{۳۵}

«باخمایاراق ایرانلیلار یانیلدیلار

اؤرکلرینده بیزه اؤلان سؤگینی بوراخیلار

اؤرکده اؤنلارا قارشى آجیق ساخلامایاجام،

یوموشاقلیق آچار دیر، یومشاق اؤلاجاغام

نه قدر ایت اؤرکلی اؤلسالار دا اؤووم دیرلار

تارلامدا اؤتلیان قویونلاریم دیرلار

اؤز یۆنلرینده یاتماقلارینا باخما

هامیسی پامیق تارلامدا یاتانلار دیرلار

وفاسیز، داش اؤرکلی اؤلسالار داها یاخشی دیر،

سؤنودا قارشیمدا باشی آشاغی اؤلارلار.»

بو بئیتلری نیظامی آذربایجانلیلارا گؤره دئسه

ایدی، اؤدهکی مقالهنین آراشیدیجیسی هئچ واخت

اؤنو آذربایجان شاعیری حئسابلامازدی.

آچدییریر. اؤ اؤتاغین دووارلارینداکی رسملرده بهرام یئددی گؤزلین شکیللرینی گؤرؤر. بورادا آنلام باخیمیندان چؤخ اؤنملی اؤلان اؤ یئددی اؤلکهنین شاهلارینین قیزلارینین اؤلاری دیققته لاییق دیر. هیند شامزادهسینین آدی «یؤرک»، چین (تؤرکؤستان) خاقانینین قیزینین آدی «بیغماناز»، خازم شاه قیزینین آدی «ناز پری»، ساقلاب شاهین قیزینین آدی «نسرینوش»، مغریب (مراکش) شاهین قیزینین آدی «آرزئیتون»، روم قئیسری'نین قیزینین آدی «هومای»، کسرانین قیزینین آدی «دورستی».^{۳۴} یئددی شامدان بئشینین قیزلارینین آدی تۆرکی اؤلار دیر.

نیظامی بو سیاستی ایله اؤ واختداکی تۆرک جؤغرافیاسینی تۆرکی اؤلارین یاراتدیغی مؤختهشم بیر تابلؤدا خریطهیه آلیب. دؤردونجو کیتابیندا ایسگندردین دیلی ایله بو جؤغرافیائی داها آیدین تصدیق ائتدیرمجک .

یئددی گؤزل اثرینده اؤن چاریجی چیخیش بهرام شاهین ایرانلیلارا اؤلان مونااسیبتی دیر. بو مونااسیبتین کؤکونو بیلیمک اؤچؤن بهرام شاهین ناغیلینی قیساجا بورادا گتیرمهلی ایک. بیرمی ایل اوشاقسیزلیقدان سؤنرا بیرجیک تاپدیق اؤغلو بهرامی یزدگیرد مۆنجبملرین تکلیفی ایله یمن پادشاهی **نعمانا** امانت ایدیر. یمن شاهى بهرامین شرفینه رومدان **سیمنار** آدلی بیر مئعمار گتیرتدییر **خؤورنق** سارایینی تیکدییریر. سارایین تیکینتیسی بیتدیکن سؤنرا نعمان سیمناری سارایین اؤن اوجا یئریندن بئره آتدییریب اؤلدورتدؤرؤر. سؤنرا دا اؤزؤ راهیب اؤلوب یؤخا چیخیر. وزیرى **مؤنذیر** شاه اولور. اؤغلو **نعمان**لا بیرلیکده بهرامی دا بؤیؤدؤر. بهرام عرب، درى، یونان دیلرینده درس لر آلیر. بهرام اورادا ايله آد-سان قازانییر کى اؤنا «نجم-ول یمانی» یعنی یمن اولدوزو آیاماسی وئریرلر. بهرام اژداهانی اؤلدؤرؤب اؤچ یۆز دوه یۆکؤ دفينهنى پایلاشیر. اؤن دوه یۆکؤ آتاسی یزدگیرده، اؤن دوه یۆکؤ مؤنذیر ایله اؤغلو **نعمانا**، قالانین دا

عذر خواهم هزار چندان!«^{۴۱}
 «دندی: «(او سنه زیندان اولوبدور! سا،
 عۆذور ایسته بیرم مین لر قاتیجا!«
 یئددی گۆزل منظومه سی نین بیر باشقا بۆلۆمۆ
 بهرام شاه ایله چین شاهى، **خان خاقان** آراسیندا
 باش وئرمیش اولای لار دیر. باشدا گلن اؤنملی
 فاكت چین ایمپئراتورونون آدی دیر. نیظامی اؤنو
 «**خان خاقان**»، چین اوردوسونو ایسه «**تۆرک**
 قوشونو» آدلانديرير. اوریزینال متندن اؤرنک:
 «**خان خاقان** روانه گشت ز **چین**
 کرد سیصد هزار مرد گزین»^{۴۲}
 «**خان خاقان** چین دن یولا دؤشدۆ
 ساواش اؤچۆن اؤچ یۆز مین کیشی سئچدی.»
 «**خان خاقان** چو گوش کرد پیام
 کز جهان ناپدید شد بهرام»^{۴۳}
 «**خان خاقان** چون بو خبری انشیتدی
 کی بهرام دؤنیادان یو خا چیخییدی»
 بهرام خان خاقان یین گتیردیگی **تۆرک** قوشونو
 قارشى سیندا دایانا بیلیمدیگینی گۆرۆب تاکتیک
 اولاراق شاهلیقدان چکیلیب دؤولتی قوھوملاریندان
 بیرینه تاپشیریر. خان خاقان بو دورومو انشیتجک
 اوردو یۆرۆتمکدن واز کئچیب ایلگنجهیه باشلاییر.
 بهرام یین تاکتیکى آلینمیشدی. **تۆرک** اوردوسونا
 قارشى سالدیرمایا چیخیر.
 «**تۆرک** از آن **تۆرک** تاز ناگه او
 کانچنان زخم دید از ره او
 آهن شه که سخت جوشی کرد
 لشکر **تۆرک** سست کوشی کرد.»^{۴۴}
 «**تۆرک** اونون آمان سیز **تۆرک** هۆجومون دان
 إله یارا آلدی کی گل گۆرهن
 شاهین پولاد قیلینجی اؤینادیقا
تۆرکۆن قوشونو قالدی سؤستلۆگۆنده.»
 از سؤنرا بیر داها نیظامی بهرام شاها قارشى
 ساواشان چین اوردوسونو «**تۆرک** قوشونو»
 آدلانديرير:
 «**لشکر تۆرک** را ز دشنه تیز

یئددی گۆزل اثرینده نیظامی بهرام شاهین
 «**فیتنه**» آدلی کنیزی نین ناغیلیندا قیزین ایتیک
 کیملیگینه ایشاره ادرک «**تاتار**» ایله «**چین**» یین
 بیر اۆلکه اولدوغونو آیدیر. بهرام شاه'لا اؤوا
 گئدن **فیتنه** شاهین اولادیق لارینا تعریف
 سؤیله مکده دۆزۆب سسینی چیخارتمیر. بهرام'لا بو
 دوروم آغیر گلیب بئله دئییر:
 «**گفت کای تنگ چشم تاتاری**
 صید ما را بچشم در ناری»^{۴۵}
 «دندی: ای بادام گۆزلۆ **تاتار** قیزی
 گۆزۆوه گلیمیر اولادیق لاریمیز»^{۴۶}
 نچه سطر سؤنرا دا:
 «**گفت شه با کنیزک چینی:**
 دستبردم چگونه می بینی»^{۴۷}
 شاه **چین** لی کنیزه بئله سؤیله دی:
 «**آلده ایتدیک لری می نچه گۆرۆرسن؟**»
 عئینی آدمی، **فیتنه**، شاه کیمی رسمی بیر
 مقامین دیلی ایله بیر یئرده **تاتار**، آزجا سؤنرا
چین لی خیطاب اتمک اصلینده او واختین چین ایله
 تاتاریستان یاخود **تۆرکۆستان** یین عئینی اۆلکه
 اولدوغونو وورقولا ییر. ف. لوکاس یین ۱۸۲۳-
 دهکی خریطه سی ده بو فرضیه نی دؤغرولدور.^{۴۸}
فیتنه بهرام شاهین دؤشۆنجه سینه اولان تنقیدی نین
 دوز اولدوغونو ایلیم جیل^{۴۹} بیر درس ایله إله باشا
 سالیر کی شاه **فیتنه** دن مین لر دؤنه عۆذر ایسته مک
 زوروندا قالیر. نیظامی بو دورومو ایکی بئیتده
 چوخ اینجه لیک'له چاتدیریر:
 «**شاه تشنیع تۆرک** خود بشناخت
هندوی کرد و پیش او درتاخت.»^{۵۰}
 «**شاه اوز تۆرکۆنۆن** قیناغینی بیلدی
 هیندولوق ایدیب قارشى سیندا چاپیتدی.»
 «**گفت اگر خانه گشت زندانت**

^{۳۶} ع.ق.، ص. 398

^{۳۷} ع.ق.، ص.

^{۳۸} Badirkhanov A. The Road to Freedom, translated into English and illustrated by: A. Ahmadoghlu, Washington DC: Book Writing Experts, 2023, 142 pp., The Historical Geography and Nationality of Azerbaijan, ص. ۱۰۱.

^{۳۹} pragmatic

^{۴۰} <https://www.loc.gov/item/2017481612/>, نیظامی گنجیه ی، خمسّه، آلیازما نۆسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.، آمتریکانین کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۴۰۴

^{۴۱} ع.ق.، ص. ۴۰۵

^{۴۲} ع.ق.، ص. ۴۰۶

^{۴۳} ع.ق.، ص. 407

^{۴۴} ع.ق.، ص. 408

«اف نازەنین انداملى تۆرك دىدى
 ادىم نازەنين تۆركتاز دىر، بىل
 دىدىم ھەمدەم، ھەمەرام اولماغىمىز
 اۆزۈندىن اۆلاريمىز قۇھوم دىر، بىل
 نە عجب دىر كى ادىن تۆركتاز دىر
 منىم آيامام دا، بىل، تۆركتاز دىر
 دور تۆركلەر كىمى آتيمىزى چاپاق
 ھىندولارى اۆد-آلۇلارا آتاق.»
 ناغىلىن باشقا يۇرىندە تۆركتاز آدىلى تانرىچانى
 تۆرك تەقدىم ايدىر:
 «تۆرك من رحمت آشكارا كرد
 ھندوى خويش را مدارا كرد.»^{۴۰}
 «منىم تۆركۆم رحمتين آشكار ايتدى
 اۆز ھىندوسو ايله ياخشى كىچىندى.»
 آزجا ايرەلىدە بىر داھا او تانرىچانى تۆرك تەقدىم
 ايدىر:
 «چون دگر باره تۆرك دلکش من
 در جگر دید جوش آتش من»^{۴۱}
 «چون بىر داھا اۆرك اوخشاين تۆركۆم
 جىگەرىمدە گۇردۆ قاينار آلۇوو.»
 خاۋسا گۇدن شاھ – ايختيارىندا اۇنجا ناز-نەمت،
 گۇزل پرىلر اۆلدوغونا باخمىياراق – تانرىچا'يلا
 بىر آرايا گلەك اىختىراسىنين آلۇولارى ايچىندە
 ايلان كىمى قىيورىلىپ قالەمىشدى. اۇنون بۆتون
 آرزوسو او گۇزللر گۇزەلى تانرىچايا يىتەشمەك
 ايدى. او اۆز آرزوسونو بىلەجە دىلە گىتيرىر:
 «در تمنا كه چون شب آيد باز
 مى خورم با بتان چين و طراز
 زلف تۆركى درآورم بكم (به كمر)
 دلنوازی در آورم بجگر (به جگر)»^{۴۲}
 «آرزوم او ايدى گنجه گلدكده
 چين و طراز بۆتلىرى'له منى ايچم
 تۆركى زۆلفۆ بىلەجەن گىتيرە بىلم
 اۆرك اوخشاماعى جىگەرە چكە بىلم.»
 بو ناغىلداكى شاھى تانرىچا نە قدر دۇزمەگە
 چاغىرسا دا، او دۇزە بىلمەيىپ سۇنۇندا

تا به جیچون رسید گرد گریز.»^{۴۵}
 «جىيھونا چاتدى سۇنگۇ قۇرخوسۇندان تۇز-
 دومان تۆرك قۇشونونون قاچماغىندان.»
 بەھرام شاھ يىددى گۇزل پۇئماسىندا يىددى گۇنبد
 ساراي لارىنى تىكەيدىدىكن سۇنرا اىلك
 گۇرۇشۇندە قارا گۇنبد سارايىنداكى ھىند
 شاھزادەسىنين يانىنا گىتير. نىظامى او شاھزادەنىن
 گۇزلرىنىن گۇزللىگىنە اىستىعارە اتمەك اۆچۈن
 تۆرك گۇزلو ھىندوزادە آدلاندىرىر:
 «آھوى تۆركچشم ھندو زاد
 نافەء مشك را گرە بگشاد.»^{۴۶}
 «او ھىندوزادە تۆرك گۇزلو جىئيران
 مۇشكۇن گۇبگىنەن دۇيۇنۇ آچدى.»
 آرتىرمالى بىق بو آراشدىرمادا قايناق كىمى
 ايشلەيدىمىش آلپازما نۇسخەسىندە ھىند
 شاھزادەسىنين آدى اىلك كز «يۆرك»، سۇنرا
 ايسە «غورك خاتون»^{۴۷} اۆلاراق قلمە آلىنىپ.
 ھىند شاھزادەسىنين بەھرام شاھا دىدىكى ناغىل
 فىكرىمىزە گۇرە دۇنيا مىفلىرى آراسىندا «تقوا»^{۴۸}
 قاورامىنى اىنسانلارا چاتدىرماق اۆچۈن دىيىلمىش
 ان گۇزل ناغىل دىر. بو ناغىلدا باشاباش قارا
 گىمىش شاھىن نىيە قارا گىمەسى، چىن ويلايتىندە
 مدھوشلار شەرىنە گىدىپ اۇرادا باشىنا گلنلر
 مىفك بىر دۇنيادا تانرىچالارىن، ملكلرىن
 آراسىندا ياشادىغى خاۋوسدا گۇرۇنتۇلەنير. شاھا
 تقوا، آرىنلىق، دۇزۇملۇلۇك اۇرگىتمەگە چالیشان
 تانرىچانىن آدى بو مقالەنىن مارق يۇرى دىر. او
 تانرىچا اۇزۇنۇ ناغىلداكى شاھا بىلەجە تانىتىدىرىر:
 «گفت آن تۆرك نازىن اندام:
 «نازىن تۆركتاز» دارم نام
 گفتم: از ھەمدى و ھەمكىشى
 نامھا را بود به ھەم خويشى
 تۆركتاز است نامت اى عجب است
 تۆركتازى دگر مرا لقب است
 خىز تا تۆركوار درتازىم
 ھندوان را در آتش اندازىم»^{۴۹}

گنجەوى، خەسە، آلپازما نۇسخەسى، ۱۲۰۲ ھ.ق.،
 آمىرىكانىن كونفرىسىنىن كىتابخانىسى، ص. ۴۲۸
 50 ۴۳۱ ع.ق.، ص.
 51 ۴۳۲ ع.ق.، ص.
 52 ع.ق.

45 ع.ق.، ص. 409
 46 ع.ق.، ص. 419
 47 ع.ق.، ص.
 48 عربىچە: اىختىراس و شەھوتدن اوزاق دورا بىلمەك گۇجۇ
 49 https://www.loc.gov/item/2017481612/, نىظامى

قئیسهرین قیزی هومايونون بهرام شاه دندیگی
خئیر ایله شررین ناغیلیندا بیر داها نیظامی
گۆزلایکدن سۆز آچاندا قوردون قیزینى دا
«تۆرك گۆزلو گۆزل» آدلانديرير:

«گردد را بود دخترى بجمال (به جمال)
لُعبتى تُرك چشم و هندو خال»^{۵۶}

قوردون قیزی وار ایدی، گۆزلایکده
تۆرك گۆزلو بیر قۇلچاق، هیندو خالی.
عئینی ناغیلین سونوندا ناغیل دئین روم
قئیسهرینین قیزینى دا «چین تۆركو» آدلانديرير:

«تُرك چینی چو این حکایت چست
به زبان شکسته کرد درست»^{۵۷}

«چین تۆركو چۆن بو ماراقلی ناغیلی
سینیق-سالخاق دیل ایله قوشدوردو.»
کسرانین قیزی، دورستی ده یئددینجی گنجه آغ
گونبده بهرام شاه بیر ناغیل دئیر. بو ناغیلدا
باغین صاحابی اولان خاجه باغینداکی چئشمهده
چیمین گۆزلردن بیرینی سئچیپ سئیر. نیظامی
او گۆزملی ده «چین تۆركو» آدلانديرير:

«تُرك چینی چو دُر ز لعل افشاند
حسب حالی بدین صفت برخواند»^{۵۸}

«چین تۆركو لعلدن اینجی سپهرکن
بو مینوالدا بیر حسب-ی حال سؤیلهدی.»
خمسدهکی تاریخی شخصیتلرین آراسیندا
ایسگندر نیظامینین آن چوخ سئودیگی شخصیت
دیر. اؤنجا شاهلارین آراسیندا یالنیز ایسگندری
پئیغمبرلیک مقامیندا اولدوغونو یازیر. شرفنامه
ایله ایقبالنامه اثرلرینی ده دئمک اولار ایسگندره
ایختیصاص وئریب. بو ارشدیرمانین دیققت
مرکزینده اولان ایسه ایسگندری ده سئویب
سایدیغی اؤزوندن نیظامی ایقبالنامه اثرینده
«تۆرك» آدلانديرير:

«و گر نه یکی تُرك رومی کلاه

به هند و به چین کی زدی بارگاه»^{۵۹}

«یوخسا بیر روم پاپاقلی تۆرك
هیندوستان'لا چینده نه واخت دؤولت قوراردی؟»

İhtirاصینا İnik دۆشۆر. تانریچا ایسه شاهین
İhtirاصلی ایسرارلاری قارشیسیندا اوندان
گۆزلرینی یومماق ایستهییر. شاه بیر آن گۆزلرینی
یوموب آچدیقا اؤزۆنۆ ناغیلین باشلاریندا خاؤسا
گلدیگی سبدین ایچینده گۆرۆب نجه بیر نئعمتدن
محروم اولدوغونو آنلايینجا یاشامینین سونونان
باشدان باشا قارا گئیینیپ سوسقونلۇغا دالیر. شاه
اۆز حسرتینی آشاغیداکى بئیتده بئلهجه آچیقلاير:

«مانده چون سابه‌ای ز یابش (تابش) نور
تُرك‌تازی ز تُرك‌تازی دور»^{۶۰}

«بیر کۆلگه کیمی ایشیق بولمازدان
بیر تۆرك‌تاز آیری دۆشۆب تۆرك‌تازدان.»
بو بئیتده بیرینجی «تۆرك‌تاز» شاهین اؤز
شخصیتینی تمثیل ایدیر. او تانریچانین اؤیۆدلرینی
دینله‌مه‌ییب ایسته‌دیگینی آلدی اتمک اۆچۆن
دۆزمزدن بیردن بیره سالدیریر. ایکینجی
«تۆرك‌تاز» ایسه خاؤسداکی تانریچانین آدی دیر.
ایکینجی گنجه بهرام شاه چین خاقانینین قیزی،
بیغماناز خاتینین یانینا گئدیر. بیغماناز خاتین شاه
عیراق شهرلرینی بیریندهکی شاهین ناغیلینی
دئیر. سئودیگی قادینلاردا وفا گۆرمه‌ییب
قادینلارا نیفرت ایدن او شاه بیر گۆن چینلی بیر
کۆله‌ساتان نجه دنه بیرى بیریندن گۆزل کنیز
گتیریر. اؤنلارین آراسیندا بیرى هامى سیندان
گۆزل ایدی. شاه اوندان خوشلانیر. نیظامی او
گۆزملی ده تۆرك خیطاب ایدیر:

«گرچه زان تُرك دید عیاری

همچنان کرد خوشتنداری»^{۶۱}

«او تۆركدن دۆزنبازلیق گۆردۆگۆنه باخمايلاق،
ساخلايا بیلدی اؤزۆن شاه تمکینلی اولاراق.»
عئینی ناغیلین سونوندا بیر داها او گۆزل کنیزی
«سوسن خویلو تۆرك» آدلانديراراق تۆركلۆگه
اولان تعصۆبۆنۆ بئلهجه آيیدیر:

«چون چنان دید تُرك سوسن خوی

راه دادش به سرو سوسن بوی.»^{۶۲}

«ایله گۆردۆکده او سوسن خویلو تۆرك

سوسن اییلی سروینه یۆل وئردی.»

56 ع.ق.، ص. ۴۸۸

57 ع.ق.، ص. ۴۹۷

58 ع.ق.، ص. ۵۰۴

59 ۱۰۳۷ نظامی گنجوی، کلیات خمس، مشهد: نشریات داریوش،

1396، ص.

53 ۴۳۶ ع.ق.، ص.

54 ۴۴۱ ع.ق.، ص.

55 ۴۴۵ ع.ق.، ص.

«منیم بیغما تۆرکلریمین اؤخونا توش گلهمیبیسن می کی من ایله ساواشماغا بونجا تله سیرسن؟»
تاریخین اف واختیندا رۇما ایمپراتورو، بویوک ایسگندره بوی دئییب حده-قورخو گلن دارا اؤز اوردوسوندا بیغما تۆرک قوشونونون گؤجونه گؤهنیب دؤشمه نه میدان اؤخیور. بو نامه تاریخی سندلرین اؤزوندن یازیلیمیش بیر سند اولمسا دا، نیظامی نین تۆرکچۆلۆک تعصۆبۆنۆن، اؤز کیملیگینه غورورلا یاناشدیغینین آیدین بیر اؤرنه گی دیر .

ایسگندر ده عینی دورومو چینین خانلار خانینا یازدیغی نامه ده آیدیر. اؤنجه خانلار خانینا «چین تۆرکو» خیطاب ایدیر:

«چه داری تو ای تۆرک چین در دماغ

که بر باد صرصر کشانی چراغ؟»^{۶۳}

«قافاندا نه وار دیر سن ای چین تۆرکو،

چیراغیوی قاسیرقا قارشیسینا چرخا دیرسان؟»

سؤنرا دا خانلار خانینی اؤز قوشونوندا اولان تۆرک ایگیدلرین اؤخلاریندان بئلهجه قورخودور:

«غلامان تۆرکم چو گیرند شصت

ز تیری رسد لشکری را شکست»^{۶۴}

«تۆرک قولاملاریم باش بارماق توتارسا،

بیر اؤخ ایله بیر قوشونو داغیدار.»

خانلار خانی باشقا شاهلارین گۆرمه دیگی ایشی گۆرۆر. اؤزۆ اچی پالتاریندا ایسگندرین گۆرۆشونه گندیپ بیرباشا اؤزۆ ایله اؤز-اؤزه دانیشیر. ایسگندر اؤنا توران تۇرپاقلارینی آله کئچیرتمک اؤچۆن قوشون چکدیگینی دئییب یئددی ایللیک باج ایسته مییر. اما خانلار خانی اؤزۆ دوروب تکباشینا ایسگندرین گۆرۆشونه گلدیگی اؤچۆن بیر ایللیک باج آلماق ایسته مییر. خانلار خانی قبول ایدیب گئتدیکدن سؤنرا تۆرک اوردوسونو داغلارین آرخاسینا گتیریر. ایسگندره بو دورومو خبر وئردیکده تۆرکلره قارقیش یاغدیрмаغا باشلاییر:

«به نفرین تۆرکان زبان برگشاد

ایسگندر ایله روسلارین اؤچۆنجی ساواشی بۆلۆمۆنۆن ایلک بئیتینده ده نیظامی ایسگندری «تۆرک» آدلاندیریر:

«دگر روز کین تۆرک سلطان شکوه

ز دریای چین خیمه برزد به کوه»^{۶۵}

«بیر باشقا گۆن بو سولطان عظمه متلی تۆرک چین دنیزیندن داغلارا خیمه ووردوقدا.»

بو بئیتلرده گۆرۆندۆگۆ کیمی نیظامی آن چۆخ سؤدیگی تاریخی شخصیتی، روملو ایسگندری، اؤزۆندن بیرسی کیمی بیلدیگینه گۆره تۆرک آدلاندیریر. ایسگندر نیظامی نین باخیشیندا کامیل اینسان کیمی تقدیم اولونورسا، تۆرک اولماق دا بو باخیمدا کامیل اینسان اولماق دئمک دیر .

ایقبال نامه ده سؤکراتئس آدلی فیلسوف خالقان اوزاق گزردی. سؤرقوسو اولان اؤنو آختاریب تاپاردی. شاه اؤنو بیر گۆن قوللوغونا چاغیرتدیریر. سؤکراتئس ایسه ناز ایدیب گلیر.

نیظامی اؤنون نازینی بو بئیتده بئلهجه یازیر:

«ز ناز هنرمند تۆرکانه وش

رمنده نشد دولت نازکش»^{۶۶}

«تۆرک داورانیشلی هۆنرمه نین نازیندان ناز چکن دؤلت هۆرکۆب هویوخمادی.»

سؤکراتئس شاهین یوللادیغی اچییه نییه خالقین آراسینا چیمماق ایسته مدیگینی دئدیکن سؤنرا، ایسگندر اؤزو دوروب سؤکراتئسین گۆرۆشونه گندیپ.

شرف نامه کیتابیندا نیظامی ایسگندر ایله چینین خانلار خانی آراسیندا اولان یازیشمالار، گۆرۆشمه لر، چیگین-چیگینه قوشون یۆرۆتمه لریندن یازدیغی بۆلۆمه «تۆرک» کیملیگی و جۇغرافیاسینا باشقا اثرلریندن داها چۆخ ایشاره ایدیدیر. دارانین ایسگندره یازدیغی نامه ده دارانین دلیلندن بئله یازیر:

«مگر تیر تۆرکان یغمای من

نیدی که تندی به غوغای من؟»^{۶۷}

⁶⁰ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>, نیظامی گنجی، خمسه، آلیازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

⁶¹ آمئریکانین کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۸۹۲

⁶² ۱۰۷۰ نظامی گنجوی، کلیات خمسه، مشهد: نشریات داریوش، ۱۳۹۶، ص.

⁶³ ۸۲۶ ه.ق.، ص.

⁶³ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>, نیظامی گنجی، خمسه، آلیازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

⁶⁴ آمئریکانین کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۸۵۸

ع.ق.

گۆز آردی ایدیر. اما او تۆرک قیزی بیر شاهجا
ایش ایرملی آپاریر.

خانلار خانلی ایله ایسگندر بیر دوستلوق
قورولتاییندا بیر آریا گلیب توی قورورلار.
نیظامی حتتا بو تویدا بنله تۆرک اویقارلیغینین
(مدنیتینین) روم اویقارلیغینا مئیدان اوخوماسینی
سرگیلهیب موسیقی بۆلۆمۆنده اۆستۆنلۆگۆ تۆرک
اویقارلیغینین اوزان موسیقی سینه وئیریر:

«نشسته به رامش ز هر کشوری

غریب اوستاده و رامشگری

نواساز خنیاگرانی شگرف

به قانون اوزان درآورد حرف.»^{۶۶}

«اوتورموش ادب'له هر بیر اۆلکهدن

اوستاد موسیقیچی'لر، اوستاد رقاصلار

درین دویقولار'له موسیقیچی'لر

اوزان قانونوندا تئلی دیلندیریر.

نیظامی بو بۆلۆمده خانلار خانینی «تۆرک شاه»
آدلاندیریر:

«شه تۆرک با خاصگان دیار

به خواهشگری شد سوی شهریار»^{۶۷}

«تۆرک شاه اۆلکهنین سئچیلیمیشلری

ایله خواهش-تمنا ایله شهریارا گتندی.»

بو تویدان سؤنرا خانلار خانلی ایسگندردن
آیریلیب اوز اۆلکه سینه قاییتمالی اۆلور.

نیظامی بو آیریلیغی آشاغیداکی اۆچ بنیتده بنلهجه
آییدیر:

«شهنشه چو بنوشت لختی زمین

اشارت چنین شد به خاقان چین

که گردد سوی خانهء خویش باز

به اقلیم تُرکان کند تُرک تاز

جهانجوی را تُرک بدرود کرد

به آب مژه روی را رود کرد.»^{۶۸}

«شاهنشاه آرجا یئری یازدیقا

چین خاقانی نا بنلهجه ایشاره اۆلدو

کی او اوز یوردونا قاییتمالی دیر

که بیفتنه تُرکی ز مادر نزار

سخن راست گفتند پیشینیان

که عهد و وفا نیست در چینیان

خبر نی که مهر شما کین بود

دل تُرک چین پرخم و چین بود

اگر تُرک چینی وفا داشتی

جهان زیر چین قبا داشتی»^{۶۹}

«دیلم آچدی تۆرکلری قارقیشلاماغا

کی آنادان اۆلماییب بیر فیتنه سیز تۆرک

کئچمیشلر دوز دئییب

چینلی'لرده عهد، وفا اۆلماییب

یالان دیگیل سیزین سؤگینیز کین دیر چین

تۆرکۆنۆن قارنیندا بیر دۆز باغیرساق یوخ دیر،

چینلی تۆرکده ایسه وفا اۆلسایدی،

دۆنیانی چترینین آلتینا آلاردی.»

ایسگندر تۆرکۆن اوردوسونو گۆرۆب اۆرهگینه

قورخو دۆشۆر. خانلار خانین ایسته دیگی ده بو

ایدی. او بیر داها ایسگندردن یانینا گلیب دئییر:

«سۆزۆمۆز سۆز دیر. قوشونومو اونا گۆره

قوشونووا یاخین گئیردیم کی گۆره سن بیز تۆرکلر

ساواشدان قۇرخان دیگیلیک.

آنجاق سنین حؤکمران لیغین آلاهمین ایسته دیگی بیر

حؤکمران لیق دیر. بیز ده بو اۆزدن سنه قارشلی

ساواشماقدان'سا، باریش ایچینده دوست اۆلماغی

سئچدیک.» ایسگندر خانلار خانیندا بو جلدلیگی،

ذکانی گۆرۆب اۆنو سئویدیگی اۆچۆن او بیر ایل

خراجدان دا واز کئچیر. بو سیاسی قازانجی باشقا

شاهلارین ایتیردیکلری ایله توتوشدوردوقدا

نیظامی نین گرچک بیر تۆرکچو اۆلدوغو مئیدانا

چیخیر. ایسگندر زنگی لرین شاهینی اۆلدۆرۆر.

دارانی اۆلدۆرۆب قیزی رۇوشنکی آلیر،

آتشگاهلاری داغیدیپ اۆلکه نی آله کئچیردیر. هیند

شاهی قیزی نی، بیر فیلسوف، بیر حکیم و باشقا

تای سیز توحفهلر وئیریر. خانلار خانلی باج

وئرمکدن قورتولور، اوردوسوندا بیر نفرین بنله

بورنو قانامیر، ایسگندر تۆرک یوردونا گیرمیر.

سادهجه خانلار خانلی ایسگندره بیر تۆرک کنیز

هدیه ایدیر، اۆنو دا ایسگندر سئومه دیگی اۆچۆن

1396، ص.

66 <https://www.loc.gov/item/2017481612/>، نظامی گنجهوی، خمه، آلیازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.

آمنریکانین کونفرنسی نین کیتاب خاناسی، ص. ۸۷۴

67 ع.ق.، ص. ۸۷۳

68 ع.ق.، ص. ۸۷۷

65 ۹۴۳ نظامی گنجوی، کلیات خمه، مشهد: نشریات داریوش،

قىپچاق (قىپچاق) چۇلۇندىن سالىب روس اۆلكەسىنە يۇلا دۆشۈر .

ايسگندرين شرفنامەدەكى ساواشلارنىن ان اوزونو ايسگندرين قوشونو'يلا روسلار آراسيندا اولان ساواشلارنى دىر. بو ساواشلار يىندى آشامادا روسلارنىن انئيلمەسىنەجن ايرەلى گندىر. نىظامى چۇخ اينجەلىك'له بو بۇلۇمدە روسلارنىن آنتروپۇلۇژى، سۇسپۇلۇژى پىسپۇلۇژى، مىللى كىملىك، ائكۇنۇمىك دوروملارنى و باشقا اۆزلىكلىرىنى چۇخ مەھارت'له اۇخوجويا چاتدىرىر. عىنىي حالدا، بۆتۈن قۇشۇلۇقدا اولان باشقا خالقلارنى روسلارلا اولان باخىشىنىن كۆكلىرىنى دە اوستالىق'لا آچىقلاير. نىظامىنىن واختىندا قۇشۇ خالقلارنى روسلارلا اولان باخىشىنى دىققەتلىرىمك اۆچۈن اولاردان نۇچە اۆرنىك گىتىرمەلى بىك.

«اگر داد نستاند از خصم شاه

خدا باد يارى ده دادخواه

بىنىي كه روسى در اين روز چند

به روم و به ارمن رساند گزند

ستانند كشور، گشايند شهر

كه خامان خلقتد و دونان دهر

همه رهنانند چون گرگ و شير

به خوان نادلىرند و بر خون دلير

ز روسى نجويد كسى مردمى

كه جز گوهرى نيستش ز آدمى

اگر بر خرى بار گوهر بود

به گوهر چه بىنى، همان خر بود.»^{۷۰}

«دۆشمەندىن اينتىقام آلماسا شاه

آللاه ايمداد دىلەيەنىن كۆمەگى اولسون!

گۇررسىن روس نۇچە گۇنۇن ايچىندە

وورار روما زىيان بىر دە ارمە

آلارلار اۆلكەنى، آچارلار شەرى

اۇ خالقلارنى خامى، دەرەين آچاغى

ھامىسى يۇلكىس قورد دىر، آرسلان دىر؛

قان تۆكمەگە قۇچاق، سۇفرەيە قۇرخاق دىر

روسلاردان ھىچ كىمسە اينسانلىق گۇدەز؛

برىزكەن باشقا ھىچ نە گۇرۇنۇز

تۆركلەرنىن تۇرپاغىنا چاپمىلى دىر

دۇنيا فاتتەھىندىن تۆرك ساغۇللاشدى گۇز

ياشلارنى'يلا اۆزۈندە چاي آچدى.»

بو اۇچ بىنىتىن ايستراتىژى اۇنىمى ايسگندرين

واختىندا چىنىن تۆرك تۇرپاغى اۆلمەسى دىر.

نىظامى تارىخىن بونجا اۇنىملى فاكتلارنى اۆز

بىدىيى يارادىجىلىغىنىن گۇجۇ ايلە تۆركىنى

(تۆرك دىلىنى) درباردان اوزاق توتماغا چالیشان

بىر چۇرەدە جانلى ساخالاي بىلىيدىر. اۆ تۆركۇن

جۇغراپىياسىنا خەمسىن ان گۇجۇ، ان سۇيەلى،

ان قودرتلى، پىئىمبەرلىك مقامىنا چاتدىرمىش بىر

تارىخى شەخسىتىنىن، ماكىندونىيالى ايسگندرين

دىلى ايلە آشاغىداكى اۇچ بىئىتدە ايشارە ايدىر:

«ز كوه خزر تا بدرىاي چين

همه ترك بر ترك بىنم زمين

اگر چه نشد ترك با روم خویش

هم از روميان كينه با روس بيش

به پيكار تركان اين مرحله

توان ريخت بر پای روس آبله»^{۶۹}

«خزر داغلارنىندان چىن دىزىنە

بۆتۈن نىفۇسۇ تۆرك گۇردۆم بىرىن اۆزۈندە

باخمىياراق تۆرك ايلە روم قۇھوم اۆلمەدى ،

بىر دە روسلارلا اولان كىنلىرى روملولاردان

چۇخ دىر

بو آشامادا تۆركلەرنى ساواشى'يلا روسلارنى

آياغىنا سو چىچەگى تۆكمەك اولار.»

ايسگندىر چىن خاقانىندان ايرىلىدىقان سۇنرا

خۇراساندىن كىچىپ اۆز يوردىنا دۇنەمەگى

دۇشۇنۇردۇ. آنجاق آبخازلارنى باشچىسى اۇنون

يۇلونا چىخىپ روسلارنى ظۇلمۇندىن ايسگندىرە

گىلىي ائلەيىر. اۆ ايسگندىر بىرە ھاكىمى

نوشابەيە اولان سايقيسىنى بىلىردى. روسلارنى

بىردەيە سالىدىرىپ چاللىپ چاپماقلارىنى، اولرى

ياندىرىپ اينسانلارنى اۆلدۇرمەكلىرىنى، نوشابەنى

اسىر تۇتۇقلارنى بىر-بىر ايسگندىرە دىيىپ اۇنو

دىلەيە چۇيىردى. ايسگندىر بو بۇلۇمدە روسلاردان

اينتىقام آلاجاغىنا سۇز وئىر. اۇنا گۇرە دە يۇلۇنو

«اؤلمايا شاه منيم اوزومون توركلوگونو
گوردومو، خاليم تک هيندوما دوندو؟»
بو بئيتده نيظامي «توركلوک» سوزجوگونو
صيفت ياخود علامت اولاراق قيزين اوزونون
گوزلليگينه ايستيعاره کيمي ايشلهديدير. آزا
سونرا، ناغيلين قالانيندا او کئيز ايسگندره بئله
دئير:

«مکن ترکی ای میل من سوی تو
که ترک توام بلکه هندوی تو
باين آسمانی زمین توام
ز چین ولی درد چین توام.»^{۷۲}
«توركلوک ايله، ای مئيلم سنه
کی سنين تورکون أم، بلکه هيندون أم.»
«گويدن اولماغما باخما، سنين هيندون أم؛
چين دن أم، اما دردينه درمان أم.»
نيظامي نين دري ديلينده يازديغي ايکينجي بئيتده
ايکی دفعه «چين» سوزجوگو ايشلهيدير.
بيرينجي «چين» تورکستان اولکەسى، ايکينجي
چين ايسه غمدين، غوصەدن اوزه دوشموش
قيريش لارا ايستيعاره ادير. نيظامي او کئيزه
وئردیگی ديگەرە گۆره ايقبال نامە کيتابيندا دا اونون
ناغیلی نين آردینی گتيريب تورک اولدوغونو بير
داها وورقولاير .
نيظامي شرف نامه کيتابی نين باشلانیش لاريندا بو
کيتابين خيضر پئيغمبر طرفيندن اونا تعليم
اولدوغونو ايديعا ايتديگی بؤلومده خيضرين
ديليندن باشقا ميللتلره اولان باخيشینی بئلهجه
آچيقلير:

«خم نقره خواهی و زرینه طشت
ز خاک عرافت نبايد گذشت
ز ری تا دهستان خوارزم و جند
لویدی نبینی بجز لور کند
بخاری و خزری و کیلیکی و کرد
بنان پاره هستند هر چهار خورد
نروید گیاهی ز مازندران
که صد نوک زوبین نبینی در آن
ز مازندران نايد الا دو چیز
یکی دیو مردم دکر دیو نیز.»^{۷۳}

ايشه يگين يوکو لعل اولسا يا گؤهر، لعل-گؤهره
باخما، همين ايشک دير.»
باشقا بير بئيتده ايسه بئله يازير:
«جگر خوردن آيين روسان بود
می و نقل کار عروسان بود.»
«جيگر يئمک روس لارين آینی دير
مئی ايله نوغول ايسه گلين لرین ايشی دير.»
نيظامي حتتا خوسروون اولومونه دوزه بيلمەيب
اولسونون يانينا اوزانيب اولن شيرين يان
وئردیگی بؤلومده بئله روس لارا ساتاشماقدان واز
کئچه بيلمير. بو بؤلومون سون بئيتلرينده بئله
يازير:
«چو باشد مطرب زنگی و روسی
نشايد کرد از اين بهتر عروسی.»
«قرەچی (زنگی) ايله روس موطروب اولار'سا،
بوندان داها ياخشی توی اتمک اولماز.»

بو بئيت اصيلينده آتابالالارين دئديگی بو حیکمتلی
سوزون فارسجا چئویرمەسى دير: «الچيسى
گؤنم اولانين باشينا کؤلوم اولار!»
خانلار خانى ايسگندره بير کئيز باغيشلاميشدی.
ايسگندر سئومەيب اونوتموشدو. او کئيز ايسگندر
ايله روس لارين ساواشيندا اوچ دفعه روس
قوشونونا سالديريب قوشوندان اولدورور. آنجاق
اوچونجو دفعه روس لارين قوشونونداکی عئيبهجر
دئو او قیزی اسير توتوب روس قوشونونا وئير.
ايسگندر او دئوی اسير توتوب اونا مرحمت
گورستيدکن سونرا او دئو ايسگندره قوللوق
اتمک اوچون روس اوردوسونا سالديريب چوخلو
روس اولدوردوکن سونرا همين قیزی قولتوغونا
ووروب ايسگندرين تاپيسينا قايتارير. ايسگندر او
قیزی تانيير. اما بو دفعه اوندان خوشو گلەيشدی.
نيظامي او ايکيسی نين آراسينداکی دانیشيق لاردان
رؤمانتيک بير تابلو يارادير. کئيز ايسگندره
دئديگی بئيتلرده اوز ميللی کيمليگی و گلديگی
اولکەنى بئلهجه آچيقلير:
«مگر دید شه ترکی روی من
که چون خال من گشت هندوی من؟»^{۷۱}

71 ع.ق.، ص. ۹۱۶

72 ع.ق.، ص. ۹۱۷

أرمن قوچولاری هاوادی دیر
یولونا، آیینا بئل باغلایبیدیر.»
نیظامی یاراتدیغی بئش کیتابدا هارادا گؤزللیک،
کامال، صافلیق، اورهگی تمیزلیک، عدالت و
باشقا اولوملو صیفتلردن یازدیقدا «تورک»
ایشلهدیر، اما یوخاریداکی – و بو مقالهده یئرین آز
اولدوغونا گؤره گتیره بیللمدیگیمیز – بئیتلرده
تورکلردن باشقا خالقلارا گؤره یازدیغی
بؤلوملرده چوخ دا مؤثبت بیر باخیشی اولمادیغینی
آیدینجاسینا آیبیدیر. اؤرنک اؤچون، یوخاریداکی
بئیتلرده قوردلارا (کوردلره) «قانسوران»،
«عادی»، «چورک اؤچون آچالان» کیمی
آشاغیلایبجی صیفتلر ایشلهدیر. بو حسابلا
نیظامی هنج واخت او میللتلره منسوب اندیله
بیلیمز. کلاسیک دؤنیا ادبیاتیندا اولدوغو کیمی
نیظامی ده یازدیغینی بۆتؤن دؤنیا اؤچون یازدیغینا
باخمایاراق، اؤز میللی تعصوبونو آیدینجاسینا
إعلان اتمکدن واز کئچمیر و اؤز میللی کیملیگینه
اولان تعصوبونو اؤز طبیعی حاققی کیمی ایستیفاده
إدیر .

نیظامی نین وطنی

نیظامی نین وطنینه گلدیکده او بیر بئیتده هانسی
شهردن اولدوغونو آچیقجاسینا بیلدیریر:
«نیظامی که در شهر گنجه شد شهر بند
مباد از سلام تو نابهرمند.»^{۷۷}
«نیظامی گنجه نین وطنداشی اولدو
کی سنین سلامیندان پای سیز اولماسین.»
آلپازما نؤسخه سینده اولان عئینی بئیت ۲۰۱۷-ده
داریوش نشریاتی، مشهد شهرینده چاپ اولموش
ایکی جیلدلیک کیتابین ایکینجی جیلدینده ده وار.
بونا باخمایاراق بعضی لری اونو باشقا شهرلردن
اولدوغونو ایددیعاً ایدیر. عئلمی باخیمدان اساس سیز
اولان بو ایددیعایا گؤره خمسنین متنیندهکی
سئمیوتیک ایشارلر ایله ده نیظامی نین گنجه

«گوموش خوم'لا قیزیل تشت ایسته سن، عیراق
تورپاغیندان کئچمه مملی سن
رئیدن توت خارزم ایله جند
هنچ آوادلان لیق گورمز سن یالیز کالوا کند،
بوخارالی، خزرلی، گیلک ایله قورد (کورد)
هامیسی بیر پارچا چوره گین آچاغی دیر،
اوجوندا یوز سونگو اوجو گورولمه میش
مازانداران دا هنج بیتکی بیتمز،
گلمز باشقا هنج نه مازانداران دان
آنجا بیر دئو خالق گلر ایکینجیسی ده دئو.»
نیظامی ینددی گؤزل اثری نین خئیر ایله شرین
ناغیلینداکی بؤلومونده شرین اولدورولدوگو یئرده
ده شری اولدورن قوردا (کورد) گؤره یازیر:
«کرد خونخوار رفت بر اثرش
تبغ زد وز قفا برید سرش»^{۷۸}

«قانسوران قورد (کورد) شرین ایزی ایله
گئتدی، قیلینج چالیشان کلله سینی کسدی.»
شرفنامه اثرینده ایسه ایسکندر مککه سفریندن
قاییتدیقا عیراق تورپاغیندان وطنینه قاییتماق
ایسته ییر. اما بو آندا آذربایجان باشچیسی نین
گؤندردیگی إچی اونون یولونا چیخیب ارمن ده
(نوشابه نین باشچی لیغی 'ایلا تیغلیس' ایله برده کیمی
شهرلری ایداره ایدن برده خان لیغیندا)^{۷۹}
آتشیپرستلیک ایدن بیر چته نین خالقا ایدن ظولملرین
ایسکندره خبر گتیریر. ارمن قوچولارینی اؤز
باشینا بیغیب یئرلی اهالییه ظولم ایدن بو چته نین
باشچیسی عادی بیر قورد (کورد) اوغلو ایدی.
نیظامی اونا گؤره بئله یازیر:

«در آبخاز کردی است عادی نژاد

که از رزم رستم نیارد بیاد

دلیران ارمن هواخواه او

کمر بسته بر رسم و بر راه او»^{۸۰}

«آبخازدا عادی بیر قورد (کورد) اوغلو وار،

رؤستمین سواشین هنج آنیمسامیر

⁷³ ع.ق.، ص. ۷۱۳

⁷⁴ ع.ق.، ص. ۴۹۶

⁷⁵ حموی یاقوت، معجم البلدان، المجلد الاول، بیروت: دارصادر،

۱۹۷۷م، ص. ۱۶۰

⁷⁶ ۸۷۵ نظامی گنجوی، کلیات خمسه، مشهد: نشریات داریوش،
1396، ص.

⁷⁷ <https://www.loc.gov/item/2017481612/>،
گنجه می، خمسه، آلپازما نؤسخه سی، ۱۲۰۲ ه.ق.،
آمئریکانین کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۷۰۲

ایشیق—قاران لیق
یوخاری—آشاغی
اثرکک—دیشی

بو قارشیت ایکیلی لر بۆتون آنلام یاراتمانین اۇنجۇل قورولوشو دیر. ^{۷۹} بو نظریهیه دایاناراق نیظامی نین اثرلریندهکی متنین ایچیندن قارشیت ایکیلی اۇلاراق (گئت—گل) آنلاملارینی سئچسک، اۇنون دۇغما وطنینی اۇز یارادیجی لیغیندان آیدینجاسینا ایثبات ایدیه بیلیمیش اۇلاریق .

خوسرو-شیرین اثرینده، بهرام شاه خوسرو پرویزدن قاجدیغی بۆلومده نیظامی بنله بیر بئیت یازیپ:

«به صد نیرنگ و داستان راه و بیراه
به آذربایگان آورد بنگاه»^{۸۰}

«یۆز حیله، داستان'لا یۇلدان دۇلابیدان
آذربایگانا گتیردی قرارگاهینی.»

شرفنامه اثرینده ایسگندر عجم (عرب اولمایان یوردلار) یوردوندا آتسگاهلاری داغیتماق اۆچون اۇنجه ایراندان باشلاپ یورادان آذربایجانا گلیر. نیظامی بو تاریخی گلیشی بیر بئیتده بنله یازیپ:

«وز آنجا به تدبیر آزادگان
درآمد سوی آذربادگان»^{۸۱}

«اؤرادان آزاد اینسانلار تدبیرینده

چیخیپ گلدی آذربایجانا دۇغرو.»

بهرام شاه دا بؤیوک ایسگندر ده ایراندان چیخیپ آذربایجانا گلیر. هر ایکی بئیتده «گلمک» حرکتی نیظامی نین گۆزۆندن گلمک ساییلیر. نیظامی دۇغما وطنی آذربایجاندا، گنجه شهرینده اولدوغو اۆچون باشقا جۇغرافیادان چیخیپ اۇنون یاشادیغی یوردا دۇغرو گلیرلر. عثینی حالدا هر ایکی بئیت ده او تاریخده آذربایجان جۇغرافیاسینین بوتو بیر واحد اولدوغونو آیدینجاسینا آنلاماقدادیر .

شهریندن آذربایجانلی اولدوغونا سندلر گتیرمهلی بیک .

قورولوشچولوق (structuralism) ادبی تنقید نظریهسی دیلچی عالیم، سؤسورون آراشدیرمالاری'لا مئیدانا چیخدی. سؤنرالار گنتدیكجه یئنی آلدیدیری (New criticism) نظریهسی ایله ایرهلی گئتدی. بو یاناشمادا هر هانسی بیر متنی تنقید ایتمک اۆچون اۇنجهلر دیلین متنینده اۇلان علامتلی دیققهته آلیپ آنالیز ایتمهگی نظرده توتوردو. اما یئنی آلدیدیرده اثرین آرخاسیندا اۇلان یازارین بئینیندن کئچنلر دیلین اۇزۇنۇن، بیچیمینین، ایلجه ده متنین رسمی اۇزللیکلریندن چۇخ آز اۇنملی گۆرۇنۇر. ویمست ایله بیردزلی نین یازدیقلاری آچار مقالهده یازیپ: «متنی آنلاماق اۆچون یازارین اۇزکئچمیشی (autobiography) یا تاریخی کیمی آرتیق اۇلان اۇزللیکلری آرایا چکمهگی احتیاج یۇخ دیر. بۆتون احتیاجیمیز اۇلان صفحه نین اۇزریندهکی سۆزجوکلر دیر؛ آنلام ایسه متندن آلینیر. ^{۷۸} سؤسورون ایکیلی قارشیتلار (binary opposits) نظریهسینی داها دقیق آراشدیران آ. ژ. قرایماس قارشیلیقلى ایشلهمین سئمانتیک واحیدلری اۇنردی. او بو واحیدلری «سئمس» آدلاندیریپ آنلامین بو ایکیلی قارشیتلارین آراسیندان یاراندیغینی موباحیته ایتدی. بعضی قارشیلیقلار اۇرنک اۆچون بونلار دیر:

^{۷۹} ع.ق.، ص. ۳۴

^{۸۰} <https://www.loc.gov/item/2017481612/>, گنجہوی، خمسہ، آلیازما نؤسخہسی، ۱۲۰۲ ه.ق.، آمئریکائی کونفرئسی نین کیتابخاناسی، ص. ۱۶۶

^{۸۱} ع.ق.، ص. ۷۹۲

^{۷۸} Nayar P. K., Contemporary Literary and Cultural Theory from Structuralism to Ecocriticism, Delhi: Longman, Pearson, 2010, ISBN 9788131727355, ص. ۱۲

خاقانلارا قارشى آنا دىلى و مىللى كىملىگىنى قۇروماق اۆچۈن درىن ايزلر مىراث قۇيۇدور. دىمك اولار ھىچ بىر شاعىر، مىللى دۆشۈنجه نىن يوكسلىگى ۱۹-جو-۲۰-جى يۈزايلىك لردە مىللى دۆشۈنجه نىن، مىللى روھون اوستادى خليل رضا اولوتورك بىلە، نىظامى جە «تورك»، «توركى»، «تورك تاز» سۆزجوكلرىنى اۆز يارادىچى ليغىندا ايشلتمەيىدور. اۆ اۆز يوكسك ادبىياتىنن اينجەلىكلرى ايله اۆز مىللى كىملىگىنى، آنا دىلىنى، آنا يوردونون، ھابىلە اۆ واخداكى دۇنيا تارىخىنى، دۆشۈنجه سىنى، مىللى-معنوى ديگرلەرىنى آيدىنجا سينا چاغداش اۆخوجويا چاتدىرماق لا اۇنلار قۇرويا بىليىدور. نىظامى بۇيوك آذربايجان شاعىرى، تورك اۇغلو تورك دىر.

قايناقلار:
اينگىلىسجه

- . Badirkhanov A. The Road to Freedom, translated into English and illustrated by: A. Ahmadoghlu, Washington DC: Book Writing Experts, 2023, 142 pp., The Historical Geography and Nationality of Azerbaijan, Pp. 91-105
- . Nayar P. K., Contemporary Literary and Cultural Theory from Structuralism to Ecocriticism, Delhi: Longman, Pearson, 2010, ISBN 9788131727355, 371 s.
- . Pecora V. P., Nations and Identities: Classic Readings, Massachusetts: Blackwell Publications Ltd, 2001, 379 p.
- . Rosenberg D., World Mythology, NTC publishing group, Lincolnwood, Illinois, USA, 1994, 584 p.

دریجه

- . نىظامى گنجوى، خمسه، نسخه دست نويس، ۱۲۰۲ ه. ق.، كتابخانه كنگره امريكا، ۹۵۰ ص.
- (<https://www.loc.gov/item/2017481612/>)
- . نظامى گنجوى، كليات خمسه، مشهد: انتشارات داريوش، ۱۳۹۶ ه.ش.، ۱۱۶۸ ص.

عربيجه

- حموى ياقوت، معجم البلدان، المجلد الاول، بيروت: دارصادر، ۱۹۷۷م، ۵۴۰ ص.

ايسگندر مككه زيارتىندن دۇندۇكده عىراقدا اۇلاركن آذربايجاندا ايسگندره دۇغرو بىر اچى گندىر. نىظامى بو گندىشى بىلە يازىر:

«برىدى درامد چو آزادگان
ز فرمانده آذربادگان»^{۸۲}

«بىر اچى آزاد اينسانلار كىمى چىخىب گلدى
آذربادقان خانى طرفىندن.»

بو بىئىتده ايسگندر عىراقدا دىر. آذربايجاندا چىخىب گلن اچى ايسگندرين اۇلدوغو مكانا دۇغرو چىخىب گلر. ايسگندره گلش، نىظامى يە گندىش آنلامىندا دىر.

آذربايجان تورپاقلارينا ايلگىلى اۇلان ايكىنچى تارىخى اۇلاى ايسگندرين شيرواندا كئچىپ درىند دووارينا سالدىرماسى دىر. نىظامى ايسگندرين شيروان تورپاقلارىندا كئچىپ گنتمەسىنى بىلە يازىر:

«به دهليزه آن برگزرگاه سخت

ز شروان چو شيران برون برد رخت»^{۸۳}

«يول وئرمز دهليزدن اۆ چتين يۇلدان

شيرواندا شيرلر كىمى چكىلىب گندى.»

بو بىئىتده ايسه نىظامى آذربايجانين گنجه شىرىنده ياشاماقدا دىر. شيروان آذربايجانين باشقا بىر شىرى دىر. آذربايجانين شيروان شىرىند چىخىب درىنده دۇغرو گندن ايسه ايسگندر دىر. آيدىنجا گۇرۇندۇگۇ كىمى قارشيت ايكىلى (گل-گنت) واحيدى نىظامى نىن آذربايجانلى اۇلدوغونو ايثبات ائده بىلىر.

سۇنوجلاما

نىظامى نىن دۇنيا ادبىياتىنداكى يوكسك يۇرى، ايلهجه ده اۇنون يارادىچى ليغى يۇزلر ايل دىر دۇنيايا گۇن كىمى ايشيق ساچماقدا دىر. بونجا بۇيوك بىر مىللى-معنوى ديگرى اۇزۇنۇنكو بىلىمك االبىتته ھامىنى تاماھلاندىرا بىلر. آنجا نىظامى يارادىچى ليغى نىن درىن اينجەلىكلرىنده اۇنون آنا دىلىنده يازماسىنى ياساق ايدن شاهلارا،

^{۸۲} ع.ق.، ص. ۸۰۸.

^{۸۳} ع.ق.، ص.

خداآفرین؛ قصه‌ای روشن در عصر هزارتوی رسانه

تفکر، پرسشگری، ادبیات و پایداری فرهنگی بوده است. از تبریز و اردبیل گرفته تا خوی، مرنده، مراغه و خداآفرین، همواره جریانی از اندیشه و فرهنگ جاری بوده؛ اما کمتر رسانه‌ای توانسته این جریان را با عمق و استمرار بازتاب دهد.

مجله خداآفرین نام خود را وام‌دار شهری در مرز شمال غرب ایران است، اما گستره فکری‌اش محدود به مرزهای جغرافیایی نیست. همچون پلی میان گذشته و آینده، میان بومی‌گرایی مسئولانه و نگاه ملی.

دکتر حسین شرقی؛ از جغرافیای فردی تا افق‌های جمعی

سر دبیر و مدیرمسئول خداآفرین، دکتر حسین شرقی، روزنامه‌نگاری است که سکوت و تعمق را بر غوغا و شتاب ترجیح داده. او نه تنها یک نویسنده و تحلیل‌گر باسابقه، بلکه معلمی رسانه‌ای است که طی دو دهه گذشته، در دانشگاه، مطبوعات و فضای فرهنگی، حضوری مؤثر و خلاقانه داشته است.

شیوه‌ی مدیریت او بر مجله، الگویی‌ست برای یک مدیریت فرهنگی اصیل: تلفیق عقلانیت با تعهد، ویرایش سخت‌گیرانه با میدان‌دادن به صداها، تازه، وفاداری به ریشه‌های فکری با جسارت در انتخاب موضوعات نو.

خداآفرین چگونه متفاوت است؟

۱. انتخاب محتوایی دقیق و متنوع:

در شماره‌های متعدد این مجله، موضوعاتی به چشم می‌خورد که معمولاً در دیگر نشریات، یا فراموش شده‌اند، یا به حاشیه رانده شده‌اند: بررسی وضعیت فرهنگ بومی، زبان ترکی در رسانه، ادبیات شفاهی آذربایجان، تأملات تاریخی در مورد مقاومت‌های مردمی، واکاوی شخصیت‌های فرهنگی منطقه، نقد نهادهای رسمی فرهنگ و آموزش... و در کنار این‌ها،

حامد کاظم‌زاده خوئی

روزنامه‌نگار، دکترای حرفه‌ای ارتباطات و رسانه

مدیرمسئول ماهنامه ندای قلم

از تنگنای سکوت تا وسعت اندیشه

در دهه‌ای که رسانه‌های کاغذی یکی‌یکی خاموش شدند و سرنوشت بسیاری از مجلات فرهنگی در کشاکش بی‌پولی، بی‌خواننده‌گی و بی‌توجهی، به خاک‌خواب آرشیوها و خاطرات گذشته‌ها تبدیل شد، نامی آرام و آشنا، با صلابت و صبر به راه خود ادامه داد: خداآفرین. مجله‌ای نه برای فریادهای زودگذر، بلکه برای زمزمه‌های پایدار. نه برای هیاهوی تیت‌ره‌های ژورنالیستی، که برای تأمل در معنا و محتوا.

در روزگاری که کاغذ گران و خواننده کم شده بود، سر دبیری در گوشه‌ای از این جغرافیای بزرگ، چراغی روشن نگاه داشت. دکتر حسین شرقی با مجله‌اش، نه تنها مقاومت کرد، بلکه خلق کرد؛ هم اندیشه، هم محتوا، هم جریان فرهنگی.

آذربایجان؛ پس‌زمینه‌ای زنده برای یک روایت

فرهنگی

باید فهمید که خداآفرین فقط یک نشریه نیست؛ حامل یک زیست‌بوم فکری است. این مجله در بستری متولد شد که آذربایجان‌ش همواره خاستگاه

مقاله‌هایی در حوزه اندیشه، تعلیم و تربیت، سیاست فرهنگی و تاریخ معاصر.

نقش اجتماعی مجله در روزگار بحران رسانه

بیاییم روراست باشیم: رسانه‌های محلی در ایران در وضعیت دشواری هستند. هم از حیث مالی، هم از حیث نظارتی، و هم از نظر مخاطب. در این فضا، خداآفرین خود را محدود به ارائه محتوا نکرده، بلکه وارد گفت‌وگوهای فرهنگی شده است. پرونده‌هایی که درباره بحران هویت فرهنگی نوجوانان، نقش فضای مجازی در تضعیف زبان مادری، یا وضعیت خواندن در استان‌های مرزی منتشر شده‌اند، نمونه‌هایی از تعهد اجتماعی این مجله‌اند.

از خداآفرین بیاموزیم

آموختن از خداآفرین یعنی فهم این نکته ساده اما عمیق که یک نشریه، اگر شناسنامه داشته باشد، اگر خط فکری داشته باشد، و اگر انسان‌هایی متعهد در رأس آن باشند، حتی با کمترین امکانات هم می‌تواند مؤثر، محترم و الهام‌بخش باشد.

شاید وقت آن رسیده که مدیران فرهنگی کشور، به جای تمرکز انحصاری بر رسانه‌های پرزرق‌وبرق تهران‌محور، به نشریاتی مثل خداآفرین توجه کنند؛ به رسانه‌هایی که نه برای شهرت، بلکه برای شعور تلاش می‌کنند.

سخن پایانی

خداآفرین را می‌توان در یک جمله خلاصه کرد: روایت آرام اما مداوم یک امید فرهنگی. این مجله، سندی زنده از مقاومت فرهنگی در دوران تلاطم است. رسانه‌ای که به جای تکرار، تولید کرده، به جای غوغا، تفکر را پاس داشته و به جای تقلید، هویت آفریده است. در جهانی که محتواها لحظه‌ای و مصرفی شده‌اند، خداآفرین مجله‌ایست که می‌ماند؛ چون تکیه‌گاهش بر اندیشه است، نه امواج زودگذر.

۲. پیوند میان تجربه و پژوهش:

خداآفرین نه فقط مقاله‌محور است و نه صرفاً یادداشت‌محور. نقطه تعادل در آن برقرار است. نویسندگان هم از میان اساتید دانشگاه و اهل قلم هستند و هم روزنامه‌نگاران میدانی و فعالان فرهنگی.

۳. تمرکز بر هویت و زبان:

در شماره‌هایی از مجله، جایگاه زبان ترکی آذربایجانی در تعلیم، رسانه و خانواده، بدون تعارف و با شجاعت علمی واکاوی شده است. این پرداختن به زبان مادری، از سر قوم‌گرایی نیست، بلکه نشانه‌ایست از احترام به تنوع فرهنگی ایران و درک صحیح از مفهوم «هویت چندلایه».

۴. طراحی و گرافیک متناسب با محتوا:

مجله خداآفرین از نظر گرافیکی ساده اما با هویت است؛ نه خود را در زرق و برق بصری غرق کرده و نه نادیده‌اش گرفته است. چیدمان، انتخاب عکس، تایپوگرافی و رنگ‌آمیزی جلدها، همگی گواهی‌اند بر نگاه حرفه‌ای تحریریه.

بازتاب صدایی که به سختی شنیده می‌شود

در گفتگوهایی که با بسیاری از اهالی فرهنگ و ادبیات منطقه داشتیم، خداآفرین را «پاتوقی جدی» برای اندیشیدن توصیف می‌کردند. نشریه‌ای که منتظر یارانه دولتی نیست، به «تیراژسازی کاذب» تن نداده، و با وجود همه محدودیت‌ها، توانسته فضایی برای نوشتن و اندیشیدن فراهم کند. و چه جای خوشوقتی‌ست که نویسندگان جوان و با استعداد منطقه، نخستین بارقه انتشارشان را در خداآفرین تجربه کرده‌اند؛ مجله‌ای که اگر نبود، چه بسا بسیاری از این استعدادها خاموش می‌ماندند.

جنبش جدیدیون و اولوغ تورکیستان (تورکیستان بزرگ) (Uluğ Türkistan)

«آلاش اوردا» نیز بین آنها بودند، از ایده‌ی «اولوغ تورکیستان» (تورکیستان بزرگ) و تشکیل ملت - دولت مدرن تورک دفاع می‌کردند، و سوسیالیست‌های ملی‌گرا نیز مدافع آرمان قیزیل توران (توران سرخ) بودند.

در رأس روشنفکران تورکیستان که به دلیل فعالیت‌های سیاسی - فرهنگی مشهورتر بودند عثمان قوجاوغلو، مصطفی چوکای و زکی ولیدی توغان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بودند. زیرا آنها در یک جبهه قرار داشتند و محتوای فکری‌شان تقریباً یکسان و بر اساس ایجاد اتحاد فکری بین تورکیستان (شرقی، غربی، شمالی و جنوبی «افغانستان و ایران»)، قفقاز، کریمه و تورک‌های آنادولو و شرق اروپا بود. سابقه‌ی طرح ایده‌ی تورکیستان بزرگ توسط روشنفکران تورکیستان به دوره‌ی قبل از قرن بیستم بر می‌گردد. در سال ۱۹۰۵ برخی از

روشنفکران منطقه‌ی ایدیل - اورال از جمله یوسف آقچورا و رشید ابراهیم خواهان تشکیل دولتی در اراضی تورک‌نشین روسیه تحت قیمومیت عثمانی شدند. یک سال بعد در سال ۱۹۰۶ ایاز اسحاقی و رشید ابراهیم از ایده‌ی خودمختاری دفاع نمودند. در کنگره‌ی ملیت‌ها که در ژوئن ۱۹۱۶ در لوزان برگزار گردید، نماینده‌ی بخارا برای نخستین بار خواستار استقلال کامل سراسر مناطق تورک‌نشین گردید و هدف نهایی را تشکیل کشور مستقل تورکیستان با نام ملی تورک و زبان رسمی تورکی اعلام کرد.

در ۵ ژانویه ۱۹۱۸ احمد سالیکوف به نمایندگی از «ائتلاف سوسیالیست‌های مسلمان» مجلس مؤسسان اعلام کرد «شورای کمیسرهای خلق قادر به تأمین آزادی و حقوق ملی خلق‌های روسیه نمی‌باشد». در

وحید ابراهیمی

دانش آموخته‌ی باستان‌شناسی و تاریخ

فعالین و روشنفکران تورکیستان در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم از سه طیف عمده تشکیل می‌شدند: محافظه‌کاران موسوم به قدیمیون، جدیدیون با گرایشات ملی‌گرا، و سوسیالیست‌ها. قدیمیون عموماً گرایشات احساسی داشتند، محلی‌گرا و پیرو رهبران سنتی محلی (خان‌ها و بیگ‌ها) بودند و از حکومت‌های سنتی آنها حمایت می‌کردند. به دلیل اختلافات موجود بین

خوانین و بیگ‌های محلی که علاوه بر انگیزه‌های شخصی، از طرف روس‌ها نیز تحریک می‌شد، جنبش‌های هدایت‌شده توسط قدیمیون، مقیاس‌های محلی داشته

و عموماً با یکدیگر درگیر بودند. قدیمیون که به دلیل ناآگاهی از شرایط سیاسی جهان و همچنین تأسی از پروژه‌های تزاری (ایلمینسکی)، اسامی ایلی - قبیله‌ای را بر نام ملی ترجیح می‌دادند، فاقد پروژه‌ای برای تجمیع کلیه‌ی نیروهای انقلابی منطقه حول یک ایده یا خواسته بودند. در مقابل این طیف، دو جریان جدیدیون و سوسیالیست‌ها قرار داشتند که هر یک دارای پروژه‌های خاص خود بودند. جدیدیون و سوسیالیست‌ها، گرچه از نظر ایدئولوژیک تفاوت‌هایی ذاتی داشتند، ولی در خصوص ایده‌ای که بتواند مردم تورکیستان را در مقابل استعمارگران بسیج کرده و متحد نماید همفکر و همنظر بودند. این ایده چیزی نبود جز تأکید بر هویت تورکی و جغرافیای یکپارچه‌ی تورکیستان. جدیدیون که طرفداران حزب

استثمار، اتحاد و مبارزه‌ی یکپارچه‌ی همه‌ی اهالی تورکیستان لازم بود. به نظر وی هویت تورکی - اسلامی مخرج مشترک همه‌ی اهالی تورکیستان بود که می‌توانست به عنوان مرجع هویتی در مقابله با استعمارگران به کار آید. بر این اساس هویت تورکی بیشتر از آن که با عناصر فرهنگی تعریف گردد، به دلیل شرایط آن دوره، به صورت سلبی در تقابل هویت روسی تعریف می‌گردید و سپس بر هویت تورک تأکید می‌کرد. زبان و جغرافیا و در مرحله‌ی بعدی دین اسلام ارکان و شالوده‌ی این تعریف هویتی را تشکیل می‌داد ولی بی‌شک غیر روس بودن و تحت استعمار بودن عنصر مهمی در تعریف آن بود. بر این اساس بود که چوکای و دیگر روشنفکران تورکیستانی از جمله ملانور واحدوف، سلطان گالیف و زکی ولیدی توغان بر یگانگی هویتی تورکیستان تأکید داشتند. هویت تورکی برای این روشنفکران بیش از آن که حائز مفهوم ایجابی باشد، در مفهوم سلبی یک عنصر متمایز کننده بود. همچنان که دین نیز دارای چنین کارکردی بود. کاربرد اصطلاح پان به شکل پان‌تورکیسم و پان‌اسلامیسم در آن دوره در تقابل با پان‌اسلاویسم روس‌ها تلقی می‌شد. به عبارت دیگر، گاهی برای مقابله با آن بکار برده می‌شد. با این همه، این تعریف هویت بر مبنای هویت غیر را نباید به معنی تقابل هویتی تعبیر نمود. چنان که چوکای خود تأکید می‌کند که رادیکالیسم ما به معنی ایجاد حصار میان ملت تورک و مردم روس نیست بلکه مبارزه‌ای است در جهت نوسازی، پیشرفت و در جهت بازسازی زندگی مردمان تورک بر اساس خطوط جدید هویتی. از این رو بود که چوکای و همفکرانش از تمامیت ارضی تورکیستان دفاع می‌کردند. به نظر وی تقسیم تورکیستان به مناطق قومی ایلات مختلف تورک به معنی مرگ و فنا‌ی تاریخ و فرهنگ آن می‌باشد. وی از لزوم حفظ وحدت و تمامیت ملت تورک دفاع می‌کرد.

این بیانیه شناسایی رسمی نهادهای سیاسی - دولتی ولگا، اورال جنوبی و تورکیستان خواسته شده بود. مهم‌ترین مسأله در این دوره این بود که آیا باید دولت واحد تورک تشکیل شود و یا دولت‌های جداگانه‌ی تورک برای نواحی مختلف و با یک شیوه‌ی نوشتاری. مورخ و تورکولوگ شهیر زکی ولیدی توغان، از تورک‌های باشقورتیستان، به دلیل ضعف سیاسی تورک‌های روسیه در آن دوره و دشمنی روس‌ها و غربی‌ها با آنها، بصورت موقت مخالف تشکیل دولت واحد تورک در تمامی اراضی تورک بود و دولت مستقل تورک باشقورت را تأسیس نمود. دیگر ملی‌گرایان تورک اما خواهان تشکیل دولت واحد تورک در جغرافیای تورکیستان بزرگ بودند. با این وجود، بسیاری از کسانی (همچون زکی ولیدی توغان) که زمانی از ایده‌ی دولت خودمختار ارضی دفاع کرده بودند، بعد از نومیدی از بلشویک‌ها و سیاست چندگانه‌ی آنها دوباره به ایده‌ی تشکیل تورکیستان بزرگ باز گشتند و تشکیل دولت مستقل محلی - ایلی از اقوام مختلف تورک را از لحاظ راهبردی و همچنین تاریخی اشتباهی سیاسی دانستند.

مصطفی چوکای از چهره‌های روشنفکر و تأثیرگذار ملی‌گرای تورک و زکی ولیدی توغان مورخ و تورکولوگ شهیر و اولین رئیس دولت اتحادیه‌ی ملی تورکیستان طراح پروژه‌ی تورکیستان بزرگ بودند. نویسندگان دنیای غرب پروژه‌ی تورکیستان بزرگ مصطفی چوکای را یک پروژه‌ی پان‌تورکیستی می‌نامند، در حالی که این ایده فقط حائز مفهوم ملی نبود زیرا اندیشه‌ی سیاسی مصطفی چوکای همچون دیگر روشنفکران تورک جدیدچی متأثر از سه جریان اتحاد تورک - اسلام، استعمارستیزی و اصلاح‌طلبی دینی بود و مفهوم تورکیستان بزرگ وی نیز بر این اساس طرح شده بود. به نظر وی تورکیستان فقط یک واحد قومی نبود بلکه واحدی مستعمراتی بود که توسط روس‌ها استثمار و استعمار گردیده و در حال استحاله‌ی فرهنگی بود ولذا برای مقابله با استعمار و

که حتی در صورت تحقق انقلاب جهانی سوسیالیستی باز هم شرق تولید کننده‌ی مواد خام برای کارخانجات صنعتی تحت مدیریت پرولتاریای مغرب زمین خواهد بود. هر چه قدر هم کمونیست‌ها و انقلابیون شرق تلاش کنند، پرولتاریای مغرب زمین اعتمادی به آنها نخواهند داشت. پرولتاریای مغرب زمین آنها را همچون یاور و کمکی در کنار خود می‌خواهد و نه در سطح خود. وی تأکید کرد که تز لنین در مورد مسأله‌ی ملی و مستعمرات، بر این اساس شکل گرفته که شرق را به نیروی کمکی روسیه‌ی شوروی در مقابله با غرب تبدیل سازد. وی برای خروج از این وضعیت دشوار پیشنهاد نمود نیروهای انقلابی شرق و عمدتاً تورک‌ها، باید همراه با نیروهای ملی‌گرا عمل کرده و در کنار مبارزه با امپریالیسم روس با نیروهای مترجع داخلی نیز مبارزه نمایند تا بدین ترتیب علاوه بر مبارزه با امپریالیسم روس، رویه‌ای انقلابی و اصلاحی نیز در پیش بگیرند.

زکی ولیدی توغان برای رهبری این مبارزه‌ی دوجانبه در سال ۱۹۲۱ با شرکت گروهی از فعالین جنبش جدیدیه جمعیتی را تحت عنوان «اتحاد جمعیت‌های انقلابی ملی و همگانی آسیای میانه» تشکیل داد. مرامنامه‌ی هفت ماده‌ای این تشکل پس از بحث و نظرهای گوناگون در کنگره‌ی اندیشمندان تورک در سمرقند و تاشکند به تصویب رسید. بر اساس این مصوبه نام جمعیت به «اتحاد ملی تورکیستان» تغییر نام یافت. در این مرامنامه آمده بود:

تورکیستان باید مستقل شود و خود مردم تورکیستان مقدرات آن را تعیین کنند. اصول اداری تورکیستان بر اساس جمهوری دموکراتیک خواهد بود. کسب استقلال فقط با تأسیس ارتش ملی ممکن است و حکومت ملی فقط می‌تواند به ارتش ملی متکی باشد. استقلال تورکیستان همانا استقلال اقتصادی آن است و لذا خط مشی کلی اقتصادیات آن تشخیص ارجحیت نوع صنعت یا کشاورزی، تعیین مسیر خطوط آهن و نهرها و مسائلی از این قبیل باید به

مطلوب وی تشکیل دولت مستقل و بزرگ تورکیستان (اولوغ تورکیستان) بود. نظر وی این بود که دولت مستقل تورکیستان از نقطه نظر اداری به شکل کنفدراسیونی از مناطق قومی ملت تورک باشد که با ساختار سیاسی و اداری غیر متمرکز همچون سوئیس اداره شود. در این دوره ارتباطات و مکاتبات با روشنفکران تورک ایران و افغانستان نیز در این دو کشور و همچنین مقیم آلمان و استانبول برقرار شد (تورک‌ها در ایران و افغانستان اکثریت نسبی جمعیت را تشکیل می‌دهند).

ایده‌ی تورکیستان بزرگ چوکای با پروژه‌ی زکی ولیدی توغان که برای استقلال و اتحاد تورک‌های روسیه طرح کرده بود شباهت کاملی داشت. طرح توغان در خصوص اتحاد تورک‌های روسیه تحت عنوان کنفدراسیون تورکیستان بزرگ تقریباً همان پیشنهاد سلطان گالیف و کمونیست‌های مسلمان در سال ۱۹۲۴ در مخالفت با طرح روسی حذف نام ملی تورک و تقسیم تورکیستان (آسیای میانه) به جمهوری‌های قومی، و تشکیل جمهوری سوسیالیستی شورایی توران متشکل از اراضی ولگای میانی همچون جمهوری‌های تورک تاتارستان، باشقورتیستان و چوواش به همراه قفقاز شمالی، آذربایجان و داغستان بود. به نظر توغان، این کنفدراسیون ساختی متشکل از سه واحد دولت ایدیل - اورال (بخش غربی اورال، در باشقورتیستان)، فدراسیون تورکیستان بزرگ و تورکستان شرقی (تورکیستان تحت اشغال چین) بود. در حقیقت توغان فراتر از انقلاب، با مسأله‌ی برقراری اتحاد سیاسی تورک و رهایی از یوغ بلشویسم که رنگ امپریالیستی به خود گرفته بود مشغول بود. زکی ولیدی توغان در جولای ۱۹۲۲ نوشته‌ای به نام «وظیفه‌ی روشنفکران انقلابی مشرق زمین در قبال انقلاب اجتماعی شرق و مقابله با احتمال ظهور ارتجاع در آن» را منتشر نمود. در این نوشته توغان با اشاره به این که بعد از ظهور جنگ‌های داخلی، سوسیالیسم در روسیه به انحراف کشیده شده است، تأکید نمود

اساس همانندسازی این و یا آن گروه قومی بلکه با ایجاد زمینه‌هایی برای فعالیت‌های فرهنگی و شاید هم با تسلط لهجه‌های فین شرقی بر لهجه‌های فین غربی در یک رقابت طبیعی می‌تواند حاصل گردد. لهجه، اخلاق و آداب و رسوم هر گروه قومی در موطن خود بسیار پسندیده است و باید توسط گروه‌های قومی دیگر نیز مورد حرمت واقع شود. یک نماینده‌ی گروه قومی وقتی در میان گروه دیگر قرار می‌گیرد باید از لهجه و آداب آن گروه پیروی کند و این برای بهبود مناسبات قومی توصیه می‌شود. با این همه طبیعی است که هر کس تابع لهجه و آداب رسوم خود باشد. وی همچنین تحولات ادبی تورکی در آنادولو را نیز به شدت تعقیب می‌کرد. زیرا بحث‌هایی در رابطه با اتحاد زبانی از نوع نوشتاری با ترکیه نیز مطرح بود.

نه توغان و جمعیتی که وی سازمان داده بود و نه چوکای به اهداف خود نائل نشدند. یکی از دلایل اصلی آن وجود عناصر مترجع از یک طرف و نفوذ عوامل وابسته به روس و به انحراف کشاندن حرکت توسط آنان از طرف دیگر بود. از جمله این انحرافات تبلیغ اسامی ایلی و قومی به جای نام ملی تورک، ایجاد اختلاف بین ایلات و اقوام مختلف و جلوگیری از اتحاد زیر نام واحد ملی بود. رهبران حرکت ملی به خصوص زکی ولیدی توغان ایده‌ی خود را بعد از خروج از تورکیستان نیز دنبال نمودند. توغان در جنبش پرومته شرکت نمود و بعد از مهاجرت به ترکیه دست به تدوین و نگارش چارچوبی تاریخی زد که چارچوب نظری - تاریخی پروژه‌ی تورکیستان بزرگ خود را مهیا می‌نمود. وی بعدها در چارچوب ملی‌گرایی تورک اقدام به طرح نظریه‌ی خود در مورد تورکیستان و اتحاد مردمان تورک جغرافیای روسیه نمود که امروزه نیز این نظریه طرفداران زیادی در تورکیستان روسیه دارد.

قایناق: تاریخ-تورک

@TurkUygarlighi

دست خود مردم تورکیستان باشد. توسعه‌ی فرهنگ معاصر و معارف حرفه‌ای و آشنا شدن با تمدن اروپایی بدون وساطت فرهنگ روس. حل مسأله‌ی ملیت و بهره‌برداری از ثروت طبیعی مملکت با رعایت اصول متناسب. آزادی کامل در امور مذهبی و نیامیختن امور حکومتی با امور دینی.

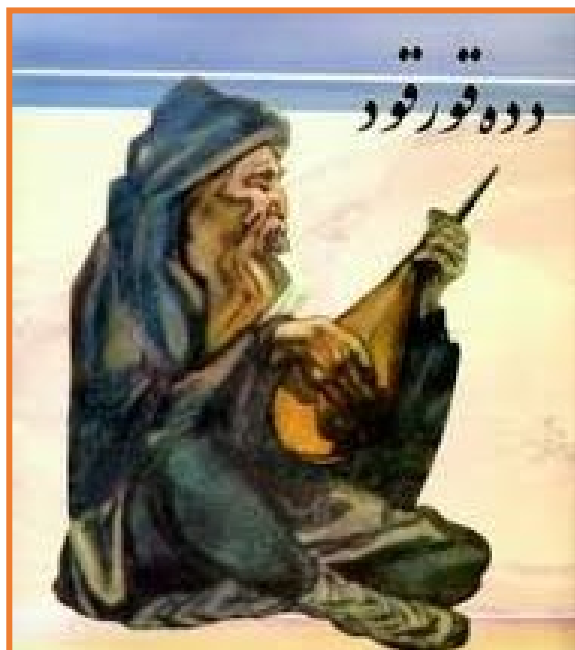
توغان در کنگره‌ی عمومی تورکیستان که در ۲۳ - ۱۰ سپتامبر ۱۹۲۲ در تاشکند برگزار گردید چارچوب اصلی پروژه‌ی تورکیستان بزرگ (اولوغ تورکیستان) خود را بیان کرد. وی در این کنگره اعلام نمود که تورکیستان به شکل فدراسیونی از سه بخش شرقی، غربی و جنوبی خواهد بود و تأکید کرد که باشقورتیستان و برخی از اراضی شمال خزر به تورکیستان غربی ملحق خواهد شد و بخشی از اراضی شرقی باشقورتیستان نیز به همراه قازان و دیگر اراضی همسایه با این منطقه جمهوری ایدیل - اورال را تشکیل خواهد داد. وی در خصوص اراضی تورکیستان که تحت تسلط چین بودند (تورکیستان شرقی - سین کیانگ فعلی)، تورکیستان جنوبی (بخش‌های بزرگی از اراضی ایران و افغانستان) و زیستگاه تورک‌های غیر مسلمان (چوواش) بر این باور بود که در آینده این اراضی باید با تورکیستان متحد شوند. وی از الحاق جمهوری ایدیل - اورال، تورکیستان شرقی و فدراسیون تورکیستان بزرگ و تشکیل کنفدراسیون اولوغ تورکستان دفاع می‌کرد. زکی ولیدی توغان بر این باور بود که در تقسیمات اداری - سیاسی نباید فقط عامل قومیت (منظور قومیت‌های تورک) را مد نظر قرار داد و اقتصاد تنها معیار می‌باشد. وی معتقد بود که تنها در سایه‌ی این تدبیر می‌توان به نفاق موجود بین قبایل و قومیت‌های مختلف مردم تورکیستان پایان داد و اتحاد ملت تورک را بر شالوده‌ی محکمی بنا نمود.

توغان به عنوان دومین عامل، بر ظهور زبان ادبی و ملی مشترک بین گروه‌های قومی تورکیستان تأکید داشت. وی در این خصوص می‌نویسد: این زبان نه بر

حماسه دده قورقوت چه زمانی

نوشته شده است؟

به کوشش: فرید ستاری فر

ب: در داستان‌ها، واژه‌های پاشا و سنجق بیگ، با همان مفهوم که در تشکیلات دولت عثمانی وجود داشت، به کار رفته است. معلوم است که مفاهیم «پاشا» و «سنجق بیگ»، بغیر از دربار عثمانیان، در تشکیلات سایر دولت‌های تورک از جمله قاراقرینلوها و آق‌قوینلوها به کار برده نمی‌شد.

ج: علاوه بر مفاهیم فوق، واژه‌هایی چون «آلای» و گوندر (قارقی = نیزه و سیخونک) نیز در داستان‌ها دیده می‌شود. واژه «آلای» در اینجا نیز به همان مفهومی که در تشکیلات عثمانیان وجود داشت، به کار رفته است. گفته شده است که واژه‌های «آلای» و گوندر «واژه‌هایی رومی‌اند».

د: در یکی از داستان‌ها، از واژه «بئش آقچالی علوفه‌جیلر» [علوفه‌چیان پنج آقچه‌ای] نیز سخن رفته است، که به این مفهوم در تشکیلات دولت‌های تورک موجود در ایران نیز برخورد نشد.

مواردی که ذکر شد، نه تنها نشان می‌دهد که داستان‌ها در نیمه دوم قرن شانزدهم نوشته شده‌اند، بلکه مشخص می‌کند که نگارش آنها در دوره فرمانروایی عثمانیان صورت گرفته است.

امکان دارد که داستان‌های مذکور در ارزروم و یا شیروان نوشته شده باشد. شیروان، در فاصله سالهای ۱۰۱۲ - ۹۹۹ ه‍.ق / ۱۶۰۳ - ۱۵۹۰ م، به مدت سیزده سال تحت حاکمیت عثمانیان قرار داشت، و می‌دانیم که داستان‌های دده قورقوت، حتی در نیمه دوم قرن هفدهم، در سرزمین شیروان به صورت زنده‌ای ادامه داشت.

با وجود این، بر این عقیده‌ام که داستان‌ها در منطقه ارزروم نگاشته شده‌اند؛ زیرا:

الف: همچنان که کمی بالاتر اشاره شد، در داستان‌ها برخی کلمات و اصطلاحات تشکیلات عثمانیان نظیر «پاشا، سنجق بیگ، آلای، گوندر، بئش آقچالی علوفه‌جیلر» به کار رفته است.

ب: نسخه‌های موجود در دسترس ما با املاهای تورکی مخصوص آناتولی دوره عثمانی نوشته شده‌اند.

به طور کلی پذیرفته شده است که نسخه حماسه‌های دده قورقوت موجود در دسترس ما در نیمه دوم قرن شانزدهم نوشته شده است. من نیز طی مقاله‌ای سابقاً از این نظر دفاع کرده‌ام. اما در حال حاضر، بنا به دلایلی که ذکر خواهم کرد، به این نتیجه رسیده‌ام که این حماسه‌ها در نیمه دوم قرن شانزدهم، از زبان یک نفر اوزان گرفته شده و به رشته تحریر درآمده است:

الف: در چهارمین داستان، از قلعه «باشی آچوق تائیان» سخن می‌رود، حسن بیگ روملو، مورخ قرن شانزدهم و معاصر صفویان، می‌گوید که باش آچوق لقب پادشاه گرجی معاصر صفویان بود. «باش آچوق» چند سال بعد، تابعیت سلطان سلیمان قانونی را پذیرفت. به واژه باش آچوق در آثار دیگر برخورد نمی‌شود.

آثار تمدنی تورک دوران

سلجوقی در ایران

به کوشش: علی محمدنیا

آثار هنری، فرهنگی، معماری و ... دوره سلجوقی بخشی از آثار تمدن-تورکی است که شامل سال‌هایی می‌شود که این سلسله‌ها در آسیای مرکزی، ایران و آناتولی صاحب قدرت بودند. این دوره، از هند تا آسیای صغیر نتایج و پی‌آمدهای وسیعی در بر داشت و هنرمندان در گستره وسیعی از هنرها، شامل معماری، نساجی و سفالگری، عاج‌کاری، فلزکاری و ... آثار ماندگاری را خلق کردند.

در عصر سلجوقیان هنر معماری به شکوفایی و کمال نسبی رسید و هنرمندان و معماران آثار فراوانی به وجود آوردند. در این دوره از تلفیق حیاط چهار ایوانی و تالار مربع گنبددار (چهارطاقی)، ساخت مساجد بزرگ رواج یافت. به‌گونه‌ای که حیاط مرکزی و چهار ایوان اطراف آن اساس معماری مذهبی (در ایران) گردید. نماسازی دیوار بناها با آجر بود و از امکانات هنری آن استفاده می‌شد و نقوش متنوعی از آجر به‌وجود می‌آوردند. هنر آجرتراشی و تزئین بناها با آجرهای تراشیده شده از قرن پنجم هجری در ایران معمول و تا اواخر قرن ششم ادامه یافت و کامل‌تر گردید. در اواخر عهد سلجوقی تزئینات گچبری و رنگ اهمیت زیادی یافت. کاشی لعابدار فیروزه‌ای در تزئین معماری بکار گرفته شد.

ج: دلایل کافی، مبنی بر اینکه در قرن شانزدهم در منطقه آذربایجان و شیروان نثری ادبی و تورکی که بتوان داستان‌ها را بدان سبک و نگارش درآورد، در دست نیست.

د: نام اماکنی که متعلق به منطقه ارزروم بود، در داستان‌ها اندک نیست، نظیر: بایبورت، آونیک، پاسین قرا - دروند. علاوه بر این، باید نام طایفه دوخارلو را که از دیرباز در منطقه ارزروم می‌زیستند، نیز اضافه کنیم، نام این طایفه در خلال شعری در سومین داستان آمده است.

ه: می‌دانیم که در عصر ما نیز برخی از این داستان‌ها، در این منطقه رایج است.

و: تأثیر شیعیگری در داستان‌ها، به طور واضح به چشم نمی‌خورد. حتی در آغاز داستان‌ها، در میان سخنانی که به دده‌قورقوت نسبت داده شده است، از خلیفه عثمان بن عفان و عایشه همسر پیغمبر (ص) سخن رفته است، همچنین در دومین داستان نیز، به نام «عایشه» برخورد می‌شود.

همانگونه که گفته شد، داستان‌ها با این جمله خطابی: «ای خان من» شروع و با دعا به جان خان مورد خطاب، به پایان می‌رسد. این مسئله نشان می‌دهد که داستان‌ها، هنگامی که به صورت حکایتی برای یک «خان» نقل می‌شد، نگاشته شده‌اند. دلیل دیگر که مؤید این ادعا است، اینکه داستان‌ها توسط یک نفر اوزان نقل می‌شد. در واقع، در اواخر داستان مربوط به دلی دمرول چنین گفته‌ای وجود دارد: «ددم‌قورقوت» فرا آمد و قبیله‌اش را ستایش و تمجید کرد و گفت این قبیله از آن «دلی دمرول» باشد و پس از من، اوزان‌های قهرمان به نقل آن بپردازند، تا راشدین جوانمرد روسفید گوش دهند».

قاینق:

داستانهای-حماسی-تورک

«فاروق سومئر، اوغوزها (تاریخ، تشکیلات طایفه‌ای و حماسه‌ها)، انتشارات: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، صفحات ۵۵۲ - ۵۵۰»

@TurkUygarligi

یک مَلَمَع (تورکی - فارسی) زیبا از عارف و شاعر
بزرگ تورک مولانا جلال‌الدین رومی:

دانی چرا به عالم، یالقیز سنی سئورمن؟
چون در برم نیائی، اندر غمت اؤلرمن.
من یار با وفایم، بر من جفا قیلورسن،
گر تو مرا نپرسی، من خود سنی سورورمن.
روی چو ماه داری، من شاد دل از آنم،
زان شکر لبانت بیر اؤپگینه دیلرمن.
تو همچو شیر مستی، داخی قانیم ایچرسن،
من چون سگان کویت، دنبال تو گزرم.
فرمای غمزهات را، تا خون من نریزد،
ورنه سنین الیندن من یارغویا باریرم.
هر دم به خشم گویی، بارغیل منیم قاتیمدان،
من روی سخت کرده، نزدیک تو دورورمن.
روزی که من نبینم آن روی همچو ماهت،
جانا نشان کویت از هر کسی سورور من.
آن شب که خفته باشی مست و خراب و تنها،
نوشین لبت به دندان قاتی قییا یاریرمن.
روزی نشست خواهم یالقیز سنین قاتیندا،
هم سن چاخیر ایچرسن، هم من قیمیز چالیرمن.
ماهی چو شمس تبریز غیبت نمود، گفتند
از دیگری می‌رسید، من سؤیله‌دیم: آریرم

توضیح: تورکی مورد استفاده در اشعار مولانا، تورکی
لهجه اوغوزی متداول در آناتولی نبوده، بلکه لهجه‌ی
متداول در بلخ (زادگاه مولانا) است. اگر مولانا اصالتاً
فارس زبان بوده و پس از سکونت در آناتولی زبان
تورکی را یاد می‌گرفت، باید تورکی مورد استفاده در
اشعارش تورکی متداول در آناتولی می‌بود. همچنانکه
پسر مولانا یعنی سلطان ولد بر خلاف پدرش اشعار
تورکی خود را به لهجه اوغوزی متداول در آناتولی
می‌سرود. حال اینکه مولانا در اشعار خود از لهجه
تورکی که در خردسالی در بلخ آموخته بود (زبان
مادری‌اش) استفاده کرده است.

سلجوقیان در بکارگیری گنبد دوپوسته سعی زیادی
داشتند و نوع جدیدی از پایه را برای آن در نظر گرفتند.
علت به وجود آمدن گنبد دو پوسته، فضای داخلی و قالب
خارجی بود. گنبد داخلی نیمکره‌ای بود ولی گنبد بیرونی
به شکل بیضی نسبتاً نوک تیزی اجرا می‌شد. نمونه
چشمگیر در این مورد گنبد مسجد جامع اصفهان است.
بنای مدرسه از جمله بناهای مذهبی این دوران بود.
مدرسه در سرتاسر امپراتوری سلجوقی گسترش پیدا کرد.
از معروف‌ترین مدارس، مدرسه نظامیه بغداد بود و نیز در
اصفهان، نیشابور، بلخ، بصره و ... از دیگر بناهای مذهبی
بناهای آرامگاهی بودند که در این دوران ساخته شدند.
معماری غیرمذهبی نیز همدوش معماری مذهبی بکار
می‌رفت. معماری غیرمذهبی رایج در دوره سلجوقیان
کاروانسرا است که دارای صحن بزرگ و چهار ایوان است.
از مساجد دوران می‌توان به مسجد جامع اصفهان، مسجد
جامع اردستان، مسجد جامع گلپایگان، مسجد جامع
قروین و از مدارس، مدرسه خارجد را نام برد. از بناهای
غیرمذهبی که بیشتر کاروانسرا هستند می‌توان رباط
شرف، رباط انوشیروان، رباط ملک و از برج‌ها و مقابر این
دوره که به شکل تپه ساخته شده‌اند، و دو طبقه بوده‌اند،
مقابر دایره شکل سؤیومبت در ارومیه و برج مدور مراغه و
از مقابر نقشه ترک‌دار، مقبره پیر، گنبد سرخ و گنبد
علویان و از مقابر چند ضلعی، گنبد علی در ابرقو، گنبد
کبود در مراغه و از برج‌ها، برج دماوند، برج غربی و شرقی
خرقان و برج مهماندوست را نام برد.

انواع متنوعی از سفالینه‌ها کمی پس از روی کار آمدن
سلجوقیان در ایران ظاهر شد. مراکز عمده آن در ایران
شهر ری و کاشان بود که با هم کمی تفاوت داشتند. در
دوره سلجوقی، هنر و فن فلزکاری نیز به شکوفایی و
توسعه ویژه‌ای دست یافت و شاهکارهایی از این هنر
صناعی در موزه‌های مختلف دنیا وجود دارد.

در خوشنویسی خطی که قرآن به آن نوشته می‌شد هنوز
خط کوفی بود اما رشد خط کوفی ایرانی در عهد سلجوقی
به شیوایی خاصی رسید. در همین عصر هم شاهد تذهیب
در لایه لای حروف خطوط و سطرها نیز هستیم.
شکل‌هایی که در تذهیب استفاده می‌شود بیشتر شامل
نقش‌های گیاهی و بخصوص نقوش معروف به اسلیمی
است.

تبریزین میرتچیلاری

طنز ، شوخی ، هجو ، حاضر جوابی یا به اصطلاح امروزی "استند آپ کمدی" از زمان قاجار در فرهنگ مردم آذربایجان ، از مردم عادی تا سرای پادشاهان وجود داشت و افرادی که همچو هنری را صاحب بودند "درقش" با "دلخک" میگفتند دلخک ها معمولا آنچه را که در صحبت های جدی و متعارف قابل بیان نبود لباس شوخی می پوشاندند و بیان میکردند و گاهی هم تقاص گفته هایشان را پس می دادند...یکی از این افراد در آن روزگار شخصی به نام کریم شیره ای بود که کتابی درباره اش چاپ شده و حرفهای خواندنی و جالبی منسوب به او در کتاب آمده

است که نشان میدهد چگونه با زیرکی حرف تلخ را در لفافه شیرین به خورد طرف مقابل میداده است (در ترکی میگوئیم "قایننا سالیردی")

...حدود ۵۰ ، ۶۰ سال به قبل برگردیم یکی از استندآپ کمدین های معاصر تبریزی آن زمان ، در واقع معروفترین و تواناترین آنها شخصی به نام "عسگرانی" بود مردی لاغر اندام ، کوچک جثه و فقیر که بسیار حاضر جواب بود و در اکثر قهوه خانه های آن زمان شهرت داشت و قدیمیهای تبریز حتما از گفته های او ، فراوان به خاطر دارند . عسگرانی از ساری قولو خان (یکی دیگر از طننازان تبریز) هم شهرت بیشتری داشت و سر و زبان

دارتر بود اما مردم ساری قولو خان را بیشتر از عسگرانی به یاد دارند شاید به این دلیل که قولو خان قره باغی جثه و هیکل بزرگی داشت و مهمتر اینکه ثروتمند بود . خانه تاریخی نیکدل واقع در مقصودیه تبریز

متعلق به قولو خان بود که بعدها به نیکدل فروخت و اکنون در اختیار شهرداریست. ضمنا ساری قولی خان صدای قوی و غرایی داشت صدایش از صدای پسر خود اسفندیار قره باغی(خواننده معاصر که سرود آمریکا آمریکا ....را خوانده و دو سه سال قبل درگذشت) قویتر و رساتر بود...هم دوره عسگرانی و ساری قولی خان ، مستجاب الدعوه بود مستجاب الدعوه بین هم دوره ای ها یش سنجیده تر صحبت و رفتار میکرد. جُک هایی که میگفت خودش فی البداهه میساخت و از کس دیگری روایت نمیکرد اما گفته هایش بر خلاف بقیه هزل و هجو و شوخی محض نبود و مایه های طنز قویتری داشت ولی سطح طنزش از مسائل ساده اجتماعی و مشکلات شهری ، خرابی اسفالت خیابانها ، خرافات و خرافه گرایی ، ناکارامدی سیستم اداری و ازدواج و طلاق و فقر و فاقه مردم ...بالاتر نمیرفت ، (نمونه کار او "هشترخانین وصیت نامه سی" را خیلیها شنیده اند...)

بجز افرادی که در بالا اشاره شد میتوان به عسگر قلیفتی اشاره کرد. شخصی به نام "عسگر میسگر"

هم بود این عسگر سملورساز

گویا حالا هم هست و تا همین چند سال قبل در قهوه ها دوره داشت و صحبت میکرد در حالیکه ساری قولو خان در سال ۱۳۴۸ و عسگرانی در سالهای منتهی به انقلاب فوت کردند . مستجاب

همیشه آنجا بود و به خاطر حضور او قهوه خانه صبح ها پر بود طوریکه جا برای نشستن پیدا نمی شد....

بجز قهوه خانه های خاص، برخی ازین میرتچی های تبریز از جمله عسگرانی و مستجاب و ... معمولا به مجالس عروسی، مهمانی حاجی هایی که از مکه برمیگشتند و مراسمی که در اعیاد و جشنها برگزار میشد دعوت میشدند و پای ثابت همچو محفل ها

بودند و در روزگاری که مشغولیت های امروزی از جمله تلویزیون و ماهواره و اینترنت و ... وجود نداشت مسئولیت سرگرم کردن و خندانیدن مردم در مجالس بزم و جشن را به عهده میگرفتند و از اول شب تا کله سحر همه را روده بُر میکردند مخصوصا در مجالسی که عسگرانی میدان داری میکرد با توجه به اینکه کسی به سر و زبان داری و حاضر جوابی او به جرات میتوان گفت که نبوده و نخواهد بود هیچکدام از مهمانان از نیش و نوش زبانش در امان نبودند توصیف آنچه میگفت و متلکهایی که فی البداهه

میساخت و اداهایی که در میاورد امکانپذیر نیست فقط اینرا

میشود اضافه کرد که ساعتی بعد از شروع برنامه خلیلهای از شدت خنده و درد شکم سرجایشان نمیتوانستند بنشینند و دمر و روی شکم میفتادند و " گولماخدان قیریلیردیلا"....

القصة، بذله گوین تبریز در سالهای قبل از انقلاب و چند سال بعد از آن اکیپی بودند تقریبا هم سن و سال (بجز چند نفر) که با هنر و استعداد ذاتی شان مجالس مردم را رونق میدادند جشنهای عروسی را میگرداندند، در قهوه خانه ها حاضران را مشغول می کردند و در واقع به زندگی مردم از هر قشر و طبقه ای مزه می پراکنند و خودشان نیز از این طریق زندگی شان را میچرخاندند

از بین این افراد بجز آنهایی که مختصری درباره شان نوشته شد می توان به رحیم آبیاری، رسول راه آهن، میرقولا بیّه، سعید فخریّه، قیرمیزی گوز حسین (که

الدعوه که کارش با بقیه فرق میکرد و جکهای مدرن و تازه تری میگفت به خاطر کارهای قبل از انقلابش بعد از انقلاب ۵۷ زبان در کام کشید و چند سال بعد در تنهایی و انزوا درگذشت) چند نوار کاست از کارهای او ضبط شده و موجود است)

پاتوق افرادی که به اختصار درباره شان صحبت شد یعنی ساری قولو خان، عسگرانی، مستجاب، عسگر قلیفتی (که البته کمی قدیمی تر از بقیه بود) و افرادی مثل عسگر میسگر و قورباغا ممدعلی، قهوه خانه ی معروف به " ائششکلر قفه سی " بود. اهالی بازار سرپوشیده تبریز بعد از خوردن ناهار معمولا در ائششخ لِر قفه سی جمع می شدند و برخی از افراد نام برده شده در فوق از این فرصت استفاده میکردند، مجلس گرم میشد و بذله گویی دوبنه لِر افراد حاضر در قهوه خانه را سر کیف میاورد و آن وقت قهقهه خنده های دسته جمعی بود که صحن بازار را و سرای "ایکی قاپیلار" را پر میکرد ... (محل همین قهوه خانه معروف که گویا مجله توفیق نام حزب خران خود را از آن گرفته است در سرای ایکی قاپیلار بازار تبریز هنوز باقیست اما آنجا اکنون به جای چای و قلیان، جوراب و پیراهن و زیرپوش و ... میفروشد و قهوه خانه در سال ۵۸ به فرموده تعطیل شده است) همین پاتوق ناهار میرتچی های تبریز، برای صبحانه هم در قهوه خانه دیگری معروف به " قله قفه سی " برقرار بود. در شمال تبریز و دامنه عینالی جایی به نام " قله محله سی " وجود دارد

آنجا و البته آن سوی دوکمال تپه ایست به نام " قله " (در واقع تپه را قله میگفتند) همانجا قهوه خانه وجود داشت (دارد ؟) که

معمولا افرادی که صبح کله سحر برای گردش و هواخوری به عینالی میرفتند مسیرشان را طوری تنظیم میکردند که صبحانه شان را در " قله قفه سی " بخورند. صاحب قهوه خانه هم برای جلب مشتری استندآپ کمترین های پیش گفته را برای صبحانه مهمان میکرد مستجاب الدعوه معمولا صبحانه را

محلله لرینده قورد گورسَنیب ، هر گئجه بیر ایکی نفری تاپیب یارالیر ، بوغور و اولدورور ، دوستوما دئدیم ، گوذشت ائله قورد بوجور بیرتیجی اولماز ، سَن دین حتما سرقورد دی.....

....از میرتچیلار تبریزی البته نه از خودشان و نه از کارهایشان

اثر چندانی باقی نمانده است . گویا پروفیسور حمید محمدزاده در کتابی

دهها حکایت از گفته ها و طنزهای عسگرانی را جمع آوری نموده و شخصی به نام احمد آذرلو یادداشتهایی برای چاپ از صحبتها و گفته های ساری قولیخان را تهیه نموده و تدارک دیده که معلوم نیست آیا به کتاب تبدیل شده یا نه و چه بر سر یادداشتهای آمده است (باید اضافه شود که بسیاری از جکها و شوخیهای بعضا غیر قابل بیان منتسب به ساری قولیخان ساخته شده توسط افراد دیگر است که به نام او منتشر میشود همچنان که بسیاری از قصه های ملانصرالدین جعلی است و دیگران به نام ملا بیان کرده اند)

حسن ختام مطلب اینکه بعد از انقلاب تغییرات وسیع راه و روش زندگی و عمومی شدن استفاده از وسایل مدرن ارتباطی ، به میدان آمدن ماهواره و اینترنت و گوشیهای هوشمند از یکطرف و کنترل و نظارت بیشتر بر چگونگی کار و فعالیت مجالس و محافل و تعطیلی قهوه خانه های معروف و مشهور تبریز طوریکه حتی موسیقی عاشقی و برنامه های عاشق ها هم سالهای زیادی به فراموشی سپرده شد باعث کسادى کار بذله گوینان گردید و کار آنها دیگر رونق سابق را نیافت در این سالها شاید بتوان روی اسم اسماعیل حیدری به عنوان آخرین بازمانده از نسل عسگرانی و قلیفتی و مستجاب الدعوه و ....تامل کرد ب.ن: در نوشتن مطلب فوق از مصاحبه دکترعلی اصغر عزیزپور به زبان ترکی با مجله "بان" که در شماره ۱۰ مجله فوق (۱۳۹۹) چاپ شده استفاده زیادی شده است (حمیدرضا مظفری)

از دوبنه های باشماخچی بازار - بازار کفاشان بود) ،

عباچی اوغلو ، حسین فیشقا نیز اشاره کرد

که جملگی میگفتند و شوخی میکردند و می خندیدند و مردم را نیز میخنداندند اما لازم است اشاره شود که طنز آنها (اگر بتوان اسم طنز روی کار آنها گذاشت) تا یک حدی پیش میرفت و هیچ وقت به پای کارهای شاعری در تراز علی اکبر صابر نمیرسید که شاید یکی از دلایلی این بود که آنها سواد آکادمیک نداشتند مثلاً ساری قولی خان در حد اکابر سواد داشت و مستجاب الدعوه راننده اداره بهزیستی بود .از طرف اوضاع جامعه طوری بود که اجازه نمیداد شوخیها و بذله گویی ها هر چقدر گزنده هم بود وارد حوزه هایی شود که برای گوینده و برای صاحب مجلس ایجاد مشکل کند به طور خلاصه فرق طنز بذله گوینان پیش گفته با طنز واقعی را میشود با تفاوتی که اشعار انتقادی " کریمی مراغه ای " با شعر های طنز " معجز شبستری " دارد بیان نمود .در اینجا البته نباید از نام ملا ناصرزاده نیز گذشت که ملایی اهل طنز بود و بالای منبر صحبتهای خودش را با هجو و طنز و بذله می آمیخت و خیلی شیرین تحویل میداد. گفته هایش گاهی خیلی برآ بود و از خطوط قرمز رد میشد و مشکلاتی برایش پیش میآورد یکبار او در مجلسی با درآمیختن " قورد " که در ترکی به گرگ گفته می شود با " سرقورد " که در لهجه تبریزیها سرگرد را اینگونه تلفظ میکنند بالای منبر گفته بود : دوسلار دیبرلر بوگونلر تبریزیمیزین بعضی

- ائله دئمە، دۇنچكسينيز، سيزى گۇزلييرم، كيشيسن، گئرى ساغ-سالامات دۇنەجكسن.

- البتە، من اۆلمەيە يوخ، اۆلدورمەيە گئديرم، يوردوموزو اشغال ائدنلرين بورتونو اووماغا گئديرم، اما يئنە دە محاربەدير، هئچ كيم اورادا حياتيني بيمە ائله مير، بيزيمكيلر دە سنە امانت.

تلفنو سۇندوردوم، يئريمىدن قالخيب، باييرا چيخديم. آلت تومان-كۆينكە اطرافا باخديم، قاييديب يئريمده اوزانا بيلمديم. ايچيمە نئجە قور دولموشدوسا، ائوين قاباغيندان آخان سودان اوووجوما دولدوروب اوزومە چيرپديم، غريبە بير اسمە توتدو منى، «وشوبورم، يوخ اوشومورم، بو نسه قارا قيزديرمادير، دولدو ايچيمە. يوخ، بو قارا قيزديرما دا دئييل، بو اوتانچ حسيدير، ددمين قورخوسوندان گئدە بيلمدييم، اما بوتون ياشيدلاريمين آخيشيب گئتدي او تورپاقلار بيزى گۇزليير»، چئوريليپ ائوہ سارى باخديم، انام دا، آتام دا ياتيردى. ساكتجە گئرى دۇندوم، اينيمي گئييينديم. جيبيمدەكى اشيلارى كمودومون سييرتمەسينە قويوب ائودن چيخديم، بالاجا سيني-سالخاق «ژيقولى» يە (ماشين آدى) باخديم، بير ايستديم اونو سوروم گئديم، آنجاق مينمديم، تلسيك حيطين قاپيسيندان چيخديم. او زامان اوزومە گلديم كى، ۸ كيلومترە قدر يولو پيادە رايونا كيمي گلميشم... حربى كميسسارليغين قاپيسى انسانلارلا دولو ايدى. گيرديم ايچرى:

- منى دە يازين. من دە گئديرم.

- هانسى كنددنسن؟

- مللاليدان.

- آدين؟

- زائور ايمانوو.

- آتانين آدى؟

حكاية لر - اويكولر

HEKAYƏLƏR - ÖYKÜLƏR

كۆنوللو دۆيوشچولر

KÖNÜLLÜ DÖYÜŞÇÜLƏR

سالاتين احمدلى

SALATIN ƏHMƏDLİ

برگردان : تانای شرقی دره جک

بیز كۆنوللوردن عبارت گروه آزاد ائديلميش اراضيلرده محكملىيرديك. كۆنوللو گلمشديك. سپتامبرين ۲۷-دە اوشاقلیق دوستلاريم آذرله رحيم صبح تئزدن بيزدن حلالليق آليب يولا دوشندە اوريم پارتلاييردى. سونرا آصفدن خبر توتدوم. ائوين تگ اوشاغى ايدى، آنا، آتاسينين يگانه پناهيدى. صبح تئزدن يئنە زنگ گلدى، آصف ايدى.

- زائور، من گئديرم، محاربەدير، دۇنمەيە بيلرم.

- عاصم.

- زائور، فكرين قطعيدير؟

- بو دقيقه او گئدن ماشينلاردا اوشاقلىق دوستلاريم دا گئدير. منيم اونلاردان نيم اسكيكدير؟

- هئچ نين، ماشالله، بوي-بوخون، - حربى كميسسار گولومسهدى، - ايچينده كي غيرت حسي ده داغلار يارار.

***

حربى تعليملر زامانى محاربه باشلادى،

يىغيلديق بير يئره، بير-بيريميزله حاللاشديق... ۲۷ سېتامبر ۲۰۲۰-جى ايل... موروو استقامتينده گئدن دۇيوشلر قاتيلان گروهلارين آراسيندايديم. سونرا يوكسكليكلىرى آليب، ن سايلى حربى قوهلره وئرهرك خوجاوند-فضولى-جبرايل استقامتينده يۇنلنديريلديك. عمليات استقامتى ديشديكجه بيز ده يئريميزى ديشيديرديك. هادروتون ايچينده محاربه گئديردي، بيز يوكسكليكلىرى آلميشديق، ارمىيلر قورخويا دوشوب اورا نئجه گيرديميميزه اينانميرديلار. بيزى اورادان بيرباش آغجادييه يولا سالديلار، بير نئچه گوندن سونرا جبرايل استقامتينده بۇلمه لرله او استقامتده بوشالديلان پستلاردا محكملىنيرديك.

خصوصى تعيناتليلار يوكسكليكلىرين اوچونو بيردن آلميشدى، آرخادان بيزيم قوهلر گليب اورادا يئرلشميشدى. هر آن دشمنين يئنيدين هجوما كئچه بيلجيني بيلديميمزدن مۇقعلريميزى گۇز ببيمميز كيمي قورويوردوق، گئجه خبر گلدى كي، آلتيميش بئش نفرليك ارمىيلرين خصوصى تعيناتليسى يئنيدين آلينان يوكسكليكلىره هجوما كئچيب. بيزيم اوشاقلاردان دا اون دۇرد نفرليك اوچ گروه آيريلدى و ايرلييه گۇندريلديك. آرتيق اورادا قيزغين دۇيوشلر گئديردي و شهيديميز ده واردى. شهيدين دوستو ماخه الهام واردى، آر پي جى چينينه قويوب آياق اوستونده دشمنه آتش آچا-آچا ايرلى گئديردي، اونو گوج-بلا سنگره سوخدوق. «قارداشيمين انتقاميني

آلمالييديم»، - دئييب باغيريردى. بيز اونا صبرلى اولماغي خواهيش ائديرديك.

دشمن بيزه سارى گليردى، قانلى دۇيوشلر باشلادى، ارمىنى قوهلرينى گئرى اوتورتدوق، اورادان داها گئرى قاييتمادىق، بيزيم بۇلويو ايرلييه دوغرو يولا سالديلار. بيز هارادا دۇيوشوردوكسه، نه شهيديميزى، نه ياراليميزى دۇيوش بۇلگه سينده قويموردوق، اونلار ايسه لعشلىرينى آتيب قاجيرديلار. بيز هر بيريميز بير-بيريميز اوچون ده مدافعچيديك. آرمىزدا تك تيرانداز تبرزى واردى. هادروتا چاتاندا بيزيم بۇلويه قوشولان يئنى قوهلر آراسيندا اونو گۇرموشدوم و اونو دا ائشيتيمشديم كي، اصل تك تيراندازدى، داغلىق يوكسكليكلىرده يئرلشن ارمىيلر يوللارى كسيب دۇيوشميه باشلاياركن هاردا آتسه احتياج اولوردوسا، تك تيرانداز، پك قارشيلارينا چيخيرديسا، تبرزى او نقطه نى سوسدوروردو. ۱۵۲ نفرليك شخصى هئيتى اۇز دۇيوش دوستلاريلا محاصره دن چيخارميش و همين دۇيوشده يارالانميشدى. ۲۰۱۶-جى ايلده آوريل دۇيوشلرينده اشتراك ائتميشدى، جسور، قورخماز اوغول ايدى. ايلك هجومو فضولى استقامتينده اولموشدو، عكس-هجومون قارشيسيني آلاراق محاربه نين ايلك گونلريندن دۇيوشده ايدى. هادروتون آلينماسيندا، فضولى استقامتينده گئدن دۇيوشلرده ايگيدليگى ايله سئچيلميشدى، دشمن آلينان اراضيلرى گئرى قايتارماق اوچون هر دفعه عكس-هجوم كئچنده تبرزى اۇن سيرالاردا اولوردو،

اوچون هر شئيه حاضر ايديم. او گون دوست ايتيرميين نه اولدوغونون سارسينتيسيني كئچيرديم. اونون عائله سي، اوشاغي واردى. وصالى اؤز گوجومله يارالى حالدا خسته خانايا چاتديرماغا چاليشيرديم. وصال يولدا آغريدان قيوريليردى، خواهيش ائديردى كى، اوشاقلار يما باخارسينيز، كمكسيز قالماسين. اونا ايچيم يانيردى. بيز عائله لى اولمايانلار ايرلييه گئنده طلب ائديرديك كى، بيزى ايرلى آپارسينلار، اوشاقلارى اولانلارى يوخ.

اونو خسته خانايا گؤندريب يئنيدين گئرى قايتديم. امره اساساً ايرلى گئتديك. هر يئرده دشمن بؤلوكلى واردى. محاصره يه دوشدوك. هر طرفدن حالقامج داراليردى. خيلى يارالبالاريميز، شهيدلر يما واردى، گؤزوموزو قان اؤرتموشدو. ديشيميزى قيجاياراق آسلانلار كيمي دشمنله ووروشوردو. آرخادان گلن قوه لر ده دشمنلرى محاصره يه آلدغي ندان خبر توتوب مدافعه اولوندوغوموز يئردن يئنيدين دؤيوشه قاتيلديق. نهايت، محاصره دن چيخيب هر طرفدن اونلارى سيخيب آخيري نجي ارمنيه قدر محو ائلدك...

آغير دؤيوشدن چيخميشديق. يورغون و سوسوز ايديك. فرمانده قفيل هاميا قالمماغي امر وئرنده اؤزوندن گوج تاپان قالخدى.

فرمانده يين سرت، زهملى سسى گلدى:

- هامى دينله سين منى.

سوسوب اونا باخيرديق، دوشونوردوك يئنيدين هجوم كئچيريك. قفيل يانيندا دا يانميش دؤيوشچو دوستومو سينه سينه سيخيب چيغيردى:

- غلبه بيز يمدير، بيز يم. محاربه بيتمك اوزره دير.

ائشيتديكلريميزه اينانا بيلميرديك، ماراقلا، تشويشله، دونوق باخيشلارلا فرماندهه باخيرديق:

- اوشاقلار، محاربه قورتاير، پاشينيانا ديز چؤكدور-دوك.

- ياريمچيق؟ - ايچيميزدن كيمسه قيشقيردى. - من هله دوستلار يمين قصاصيني آلاميشام.

دقيق، سراسر آتيجيلىق قابيلىتى ايله سئچيلن تبريز فضولىدن سونرا ايكي گون يول گلن قوه لر يميزله بيرليكه جبراييلدا يئرلشميشدى، اورادا دا قانلى دؤيوشلر گئديردى.

دشمنى بورادا محو ائديب شوشى كندينه گليب چانديق. هر يان دومان، چيسكين ايدى. عسگرلر يميز شوملانميش اراضيله پياده گئديرديلر. دومانلار دشمن بيزى گؤرموردو. هرلنيب دشمنين يئرلشدي مۇقع دن چيخديق. اورادا تبريز دشمنين ايكي سيني محو ائتدى. همين يوكسكلييه قالخديق، يوكسكليگى آلدغي ميزى گؤرن دشمن اوستوموزه اود ياغديريردى، اما آرتيق مۇقعلر يميز او يوكسكليگى اله كئچيريب، دشمنى محو ائلمه يه قادر اولدوغونو ثبوت ائتدى. اونلار بوتون حربى تكنيكاسيني، اؤلورليني بئله قويوب قاچيرديلار.

ارمنى تانكلارى شوشا طرفه ييغيلاركن خصوصى تعيناتلار يميز همين تانكلارى گروه شكلينده محو ائديردى، بيز همين يئرلرده محكملىرديك، دشمنين حربى تكنيكاسينين بير يئرده جعملشمه سينه امكان وئرميرديك. تبريز قارشيميزى كسن آر پى جى آتشلرينى سراسر تير انداز كيمي موفقيتله محو ائديردى. آرامسيز آتشلر داوام ائديردى. دشمن هله ده بعضى استراتژى نقطه لره حاكمليك ائديردى.

منى ٦- جى بؤلويه وئريلر. ان هوندور پستلاردان بيرينديديم، دشمن ايكي نجي، اوچونجو دفعه جهد ائنده جانيميزلا بئله او يوكسكليكلرى قورويوردو.

آخشاما ياخين خبر گلدى كى، ياخينليغيميزداكى يوكسكليك اوچون يئنه دشمنين قوه لرى هجوم كئچه جك، اونلارين هجوم ائدجى يوكسكلييه سارى يوللانديق، اورادا اولان قوه لر يميزله بيرلشيب دشمنين مقاومتيني قيرديق، رابطه ايله خبر گلدى كى، آرتيق دشمنى گئرى اوتورتموشوق، قاچانلار دا قاچميشدى. الله وئرديو وصال واردى، دوستومويدو، يارالانميشدى. دؤرد كيلومترليك يولو پياده قطع ائديب اونو حربى خسته خانايا چاتديرمال ييديم. اونون ساغ قالماسى

قۇلاقلاڭلىرىم گۇرۇلدايىردى، قىلپە نىن ايكىسىندىن بىرى
سىنمە، بىرى دە بۇيرومە دىدى. دۇيوشچو يولداشىم
يارالى اولدوغومو گۇروب ياخىنلاشدى.

- نىجەسن؟

- پىسىم، گىندىرم، تىپتىمىن مەنى.

- يوخ، سەنى بۇردا قويمارىق.

آغزىمدان گىل قانى توپوردوم:

- شەھىد اولورام.

- بۇرنونون اوستونو قىلپە جىزىب، اوردان آغزىنا آخىر...
بۇ زامان خىمپارە گىلدى يانىمىزا دوشدۇ. اۇنو باشىندىن
يارالادى. كىمكە گىلنر اولدۇ.

آغىر يارالى حالدا مەنى داغدان قىرخ دىقىقەيە دوشۇرە
بىلسەلر دە، ھەلە دە آشاغىدا دىشمنلر آتۇردىلار.
دىشمنىن قۇيۇب قاچدىغى بىر ماشىندا دىگر
ياراللىلار يىمىزلا بىرلىكدە مەنى دە آرخابا آپاردىلار. مەن
دفعەلرلە اۇزومدىن گىندىردىم. شەھىدلىكدىن
قۇرخموردوم، اما تىك-تىنھا قۇيۇب گىلدىم والدىنلرىمى
دوشونوردوم.

مەنى اولجە فضولى خىستە خاناسىنا، سۇنرا دا
آغىرلاشدىغىم اوچۇن باكىيا - آلاتاواداكى مەرىض
خانايلا گىتۇرۇلر. كىكىملر سايەسىندە ساغ قالانلاردان
بىرى دە مەن اولدوم. آرتىق حىر اوچۇن يارارلى
دئىلىم، آغرىلار جانىمدان ال چكىمىر، او آغرىلار
اىچىندە تىرىزلىرى، اىلكىنلىرى... اۇنۇدا بىلمىردىم...

- آلمىشىق، ھامىمىز غالىبىك، ھىچ كىمىن قانى
يۇردە قالمادى، قالمىاجاق دا.

غرىبە باخىشلارلا بىر-بىرىمىزە باخىردىق. بىز
آلدىغىمىز خىرىن تائىرى آلتىندا اىدىك كى، فرماندە
امر وئۇردى:

- قالخىن. يىئە بوش دورمايق... قارشىدا ھەلە دىشمن
وار. او بىرى تابوردان خىر گىلدى كى، دىشمنىن آتش
نقطەسى سۇس دورولمايدىر.

تەرىز يۇرىندىن بىرىنجى قالخدى. مەن اۇنون
اىگىدلىينە حىران قالمىشىدىم. او ظفرە گىئدىن يولدا
سانكى ماياك اولان اوغوللاردان ايدى. بىز شوشايلا
دوغرو گىئدىن بۇلمەلرەن اىچىندە ايدىك، شەھەر ائەلە بىر
استقامتدىن گىردىك كى، دىشمن حىرت اىچىندە
ايدى. مئشەلردىن، كىچىلمىز يوللاردان دا يول
آچمىشىدىق.

آرتىق شوشادا دۇيوشىن دىشمنلر آنجاق جانلارنى
گۇتۇروب قاچىردىلار، جانلارنى قۇرتارماق اوچۇن
ووروشوردۇلار. ماشىنلارلا دولۇشوب قاچماغا جان
آتۇردىلار. اورادا دىشمن قۇەلرى خىلى ايتكى وئۇردى.
ھەمىن يۇرلردە پەرن-پەرن دوشمۇش ارمەنى قۇەلرىنىن
آچدىغى آتشى نىتىجەسىندە تەرىزىن وورۇلدوغۇنو،
اۇنون گىرىيە خىستە خانايلا گۇندىرلىدىنى ائىشتىدىم.

شوشا استقامتىندە قانلى دۇيوشلر گىندىردى. دۇيوش
روھوموز چوخ گۇجلو ايدى. اىلكىن رىستەملى واردى،
خىصوصى تەئىناتلى چاوشۇيدۇ. خىصوصى تەئىناتلىلاردا
دۇيوشوب. ائۇن تىك اوشاغىيدى. حىربى خىدمەتدىن
سۇنرا مەتسىز حىربى خىدمەتە يوللانمىشىدى. اصل
قەھمان ايدى.

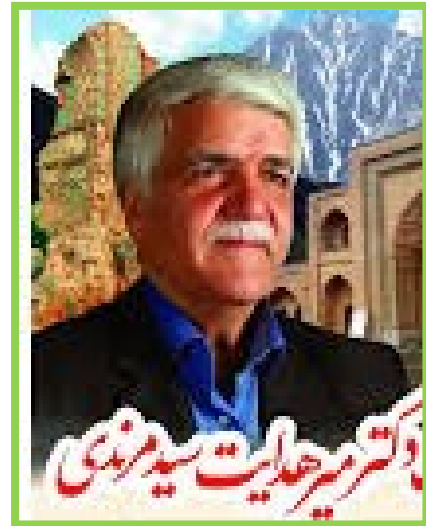
اىكى يان-يانا پىستلار اوغۇندا دۇيوشدە دىشمنىن
آندىغى خىمپارە مەنى يۇرىمدىن گۇتۇروب كىنارا آتدى،
آياغىم قۇپمۇشۇدۇ، باغىرساقلارمى چىخمىشىدى، اۇنو
اللىملە يۇرىنە يىغماغا چالىشاندا اىكىنجى بىر مەرمى
گىلدى، يانىما دوشدۇ. باغىرساقلارمى اىچىرى يىغىب،
فۇرمامى جىرىب يارامىن اوستونە باسدىم، قۇلۇمون
بىرى دە ياراللىدى، تىرپەدە بىلمىردىم. مەرمىدىن

آرى مَن

دکتر میر هدايت سيد مرندي

(ایکى حکایه)

آرى مَن

اون ايکى - اون اوچ ياشيندا اولان سيسقا اوغلان آل کفه سيني سگگيه قويوب، ديققتله اوستونه قوندوغو بۇيوک آرى يا باخيردى. بادام بويوندا اولان پارلاق سارى-قره - قيرميزى رنگده بزمنيش آرى؛ اوغلانين الينين اوستونده گزيردى.

اوغلان الله-الله انديردى آرى؛ اليني ساش سين! قافاسيندا الينين ساشماسيندان سئوينيردى. سينه سينده اولان اسپايدرمَن^{٨٤} عكسینه باخيب دوشوندو:

- "هن بودوبا! اسپايدرمَن، اۇنجه قورخاق و سيسقا بير اوغلان ايدى. هامى اونو لاغايا قويوردو. اونو بير تورأتان ساشماقلا چۇنوب اسپايدرمَن اولدو. يئردە- گۆيده اوچوردو! ياخوت بَتَمَن! آير اونو گئجه قوشو

^{٨٤} - اسپايدرمَن = تورأتان كيشى - هورومجك آدم - اؤرومجك آدم

^٢ - بَتَمَن = گئجه قوشو آدمى

يالاماسايدى، نه جور بَتَمَن اولاييلردى؟! قورد آدميني دنگينه! اونو قورد قاپماسايدى؛ نه جور آيين اون دۇردونجو گئجه سى چۇنوب ييرتيجى قورد اولاييلردى؟! داي قان ايچن وامپيرى^{٨٦} كى دانماق اولماز! قان ايچن آدم هر كيمي ديشله سئيدى، اودا چۇنوب وامپير اولاردى. الله هى نه گۇردون؛ بلكه بو گۇزل آريدا منى سانجيب بير آرى مَن^{٨٧} اولدوم!"

دقيقه لر گئچدى. اما دئيه سن آرينين ساشماغا نيتى يوخويدو. اوغلان ديققتله اونون حركت لرينى ايزليردى. قيرميزى يا چالان پاريلداق آرى، اوغلانى سايمادان اونون ال داليسيندا گزيردى. توولا قانات چاليب الليله آغيز - بورنونو تميزله ييردى.

اوغلان دارىخيپ، آل آتدى آرينين قاناتلاريندان توتسون. آرى قورخوب قارا پارلاق ايينه سيني چيخارديب اوغلانين الينه سوخودو. سونرا تله سيك اوچوب اوزاقلاشدى. آرى اوچاندا، ايينه سيله بيرآز بوغارسىق كيمين بيرشئيلر آريدان قوپوپ اوغلانين الينه ياپيشدى.

اوغلان سئوينجىن؛ بيلميردى نه ائتسين! آرينين تمام زهرى جانيندا اوتورسون دئيه؛ ايينه يه ال وورموردو. يالينز اونو سانجيب آرى مَن ائلين آرينين آردينجا باخيب؛ محبتله ال دَبرتدى.

بيرآزدان اليني غريب آجيشما بورودو. نئچه ثانيه چكمه دى ايينه نين دؤوره سى نين رنگى قاچيب آغ - آباغ اولدو. الينين سانجیلان يئرى آجيشيب؛

^{٨٦} - وامپير = قان ايچن گئجه قوشو

^{٨٧} - آرى مَن = آرى يا چۇنموش كيشى

بیماریستانا چاتینجا اوغلانین نفسی کسلیب؛
 بوغولماق حالینا دوشموشدو. حکیم چوخلو
 چالیشاندا سونرا، زوروندا قالدی اوغلان بوغولماسین
 دئییه بوغاز آلتینی دلیب لوله قویسون.
 ساعتلر گئچدی. اوغلانین دورومو بیرآز دوزهلدی.
 حکیم ددهیه یاخینلاشیب:

- "الله سیزیلن ایدی. موزالان آریسینین زهری
 بدنیده اوتوروب حساسیت وئرمیشدی. زوران
 نفسینی قایتارا بیلدیک. گورون الله نه
 وئرمیشدینیزکی الله سیزه رحم ائدیب." دئدی.
 *****

سیککه

دکتر میر هدایت سید مرندی

سیککه (١)

علی اوخولون بیر گوشه سینده توموب کیمسه ایله
 قونوشمایان گونده کی اوشاق دئییلیدی. بوگون اودا
 گولوردو و اوبور اوشاقلارلا برابر اویناییب،
 سونجوخلانیردی.

اوخولداشلار؛ بونو گوروب شاشیرمیشدیلا و زورلا
 علی دن، ندنینی سوروشوردولار. علی ایسته میردی
 جواب وئرسین اما اونلارین ایصراری اثرینده؛ شاد
 اولما ندنینی دئمه یه باشلادی:

- دونن اوخولدان ائوه گئدرکن، یولدا بیر قادین آل
 چانتاسی تاپدیم، اونو ....
 اوشاقلارین بیرى جیحیحله نیب علی نین سؤزون
 کسدى :

قاشینماغا باشلادی. اوغلان سایمادان دیققتله ایینه
 باخیب، وجودونون فرق ائتمه سینی آختاریردی.
 الینین تویلرینه باخدی گورسون نه زامان قزیل له شیب
 تیکان اولاجاقدی. هر دنده آرخاسینا ال چکیردی
 گورسون نه زامان ایینه و یا قانات چیخاردا جکدی!
 اوغلانین سانجیلان الی گئتدیکجه قیزاریب
 قاشینماسی چوخالادی. سانکی ایینه داغ باسیبلار؛ الوو
 تپیردی. آری نین زهری آرتیقراق جانیندا اوتوروب
 گوجلو آری من اولسون دئییه دیشلرین قیجیردی
 آغرییا دؤزوردو.

بیرآز دان الی شیشماغا باشلادی. شیش
 بارماقلاریندان بیلگینه ساری چکیلدی. آجیشما
 چوخالدیقجا؛ اوغلان سئوینیردی کی بیر گوجلو
 آری من اولوری. آری نین سمی یوخارییا چکیلیردی.
 چینینده قاشینماق حیس ائتمکله سئوینیب
 دوشوندو:

- "ایندی مورمور ائدن چینیمین دریسی آچیلیب
 قانات چیخاجک."

یاواش- یاواش، اوغلانین اوزو- گوزو پورتوشوردو. الی
 یاستیق کیمین شیشیب، گوزلریندن بیر ایز قالمادی.
 اوغلان دوشوندو:

- "حتمن اسپایدرمین یئکه گوزلری عوضینه، منیمده
 گوزلریم جیزیق گوزلو آری من اولاجک!"

اوغلانین نفس چکمه سی گئتدیکجه زورلا شیردی.
 نهایت خیریلدا ماغا باشلادی. آرتیق دؤزه بیلمه ییب
 یئره سرله نیب ال- قول چالدى. آناسی اونون
 خیریلدی سسینی ائشیدیب، اونا ساری قاچیب
 چیغیردی:

- "ایواى! نه اولدو! نیه بئله شیشدین بس؟!"

اوغلان زوران فیسیلدادی:

- قورخما! آری من آریسی منی سانجیب، آری من
 اولورام!

نه سی چیغیریب آرینى یاردیما چاغیردی. دده
 اوغلونو گوررکن، دؤمه دن قوجاغینا آلیب بیماریستانا
 ساری قاچدی.

- هانی سیککه...؟! علی گوله گوله الینی جیبینه
آپاریپ، سیککه نی چیخارتدی. اوشاقلار بیربیرلرینین
اوستوندن؛ بویلا نیر دبلار کی قیزیل سیککه نی
گۆرسونلر.

اوشاقلارین بیر، بیردن بیره علینین الینین آلتینا
ووردو. سیککه هاوایا قالخیب فیرلانا-فیرلانا گۆیه
قالخیب، سونرا یئره ساری دۆنوب، شابیلدیلا حووضا
دوشدو.

علینین اۆره گی تۆکولدو. اینانا بیلیمردی. اوشاقلارلا
برابر حووضو دۆره لییه ن دمیر بارماقلیقلا (نرده)
یاخینلاشدی. بارماقلیقلا اوجا و کیپایدی.
بیلیمه دی علی بیر آندا نه جور بارماقلیق لارین
آراسیندان اوبور طرفه کئچیب، حسرتله حووضون
سویونا باخیر!

حووضدا بیر شئی گۆرونموردو، فقط سودا قیرمیزی
بالیخلار گزیدیلر. علی یئره اوتوروب قولونو سویا
سوختی.

آلی حووضون دیبینه چاتمادی. اوشاقلارین بیر، بیر
اوزون سوپورگه ساپی (دسته) گتیردی.

علی اونو آلیب حووضون لیغلارینی بیربیرینه ووردو.
سو لیلله نیب دای بیر شئی، حتتا بالیخلاردا
گۆرونمه دی.

اوخولون باباسی نین سسی اوشاقلاری
بارماقلیق لاردان اولکوتدو:

- اورا نییه جومالا شمیسینین؟!

اوشاقلار هر بیر یسی بیر طرفه قاچدیلا. بابا، علی نی
گۆردو، حووضون قیراغیندا یئره یاتیب الیه سویو
آختاریر. آجیخلانیب:

- ایت توخومو! اوردا نئیلیرسن؟! بلکه سویا دوشدون!
چیغیردی.

علی اوتوروب و یالواران گۆزلرله بابایا باخیب اوتقوندو.
- قیزیل سیککم سویا دوشوبدور.... "دئدی.

بابا آهک تکی ن آچیلدی :

- نه سیککه سی؟! سوروشدو.

- اودا پول لا دولو، آپاردین وئردین آتاوا بلکه بیر
دولو قارین یئیه سیز..!

علی کئدرله نیب، گولمه گینی کسدی:

- یوخ، چانتادا پول یوخویدو. ایچینه بیر جیلد ائو
سندی و بیر آز قیزیل بویون باغی و سیرغا و بیلکه زیک
واریدی. کوچه ده کیمسه گۆرولموردو. چانتانی ائوه
گۆتوردوم. آتام چانتانی گۆرورکن، تله - سیک
گئییم لری ن گئییب منله کوچیه چیخدی.

کوچه لری بیربیر دولاشدیق. هر کیمی گۆروردوک
حتتا باققاللار داند! چانتا ایتیره نی سوروشوردوق. آتام
دئییردی :

- اوغلو! بیز کاسیبیز، آما حرام چۆرک یئمهریک.
ایندی بونو ایتیرن راحت سیزدی..!

قان تر ایچینه، بیرنچه کوچه دولاشمیشدیق
بیرکیشی و قادینا توش گلدیک کی موتورلا کوچه لری
ایفیل-ایفیل آختاریدیلا. آرواد آغلا ییردی. بیزی
گۆردویونده، بیزنده چانتانی گۆروب گۆرمه دیگیمیزی
سوروشدولار.

آتام جاواب وئرمه دن چانتانی گۆستریب:

- باخ گۆر بودور...؟! سوروشدو.

آرواد چانتاسینی گۆردوکده ؛ آز قالدی چیچه گی
چاتلا سین. سوینج دن آغلاماق سسینی اوجالتدی.
چانتانی آلیب باغیرنا باسدی. سونرا چانتانین ایچینی
یوخلادی. هر شئی یئرینده ایدی. ار-آرواد بیلیمردیلر
نه جور تشککور ائتسینلر.

بیردن آرواد آل آتیب بویون باغینین بیر قیزیل
سیککه سینی قوپاردیب منه موشتولوق وئردی.

قاییتاندا آتام چوخ راضیدی و گولوردو:

- اوغلو! هر تاپیلان شئی، تاپانین اولماز. شاید

ایتیره نین، بیزدن ده چوخ لازیمی اول، آما ایندی بو
قیزیل سیککه حلالین اولسون، صاباح اونو ساتاریق،
سنه لازیم اولان ملزمه لری آلاریق.

علی بونلاری دئیندن سونرا، اوخولداشلارینین
هامیسی بیردن سوروشدولار:

سو سړینیدی. بدنې تیتړه ییردی. اوچ - دږت درین
نفس چکیب، آغ جیهه‌رینی هاوا ایله دولدوروب
باشینی سویا سوخوب بارماقلارېله بیر- بیر لیغلاری
آختاردی.

نفسی کسلینجه، آیاغا قالخیب گینه هاوا آلیب سویا
جوموردو.

اون-اون بئش دغه بو ایشی تیکرارلادی. علی‌نین
دیشلری، هم سویون سړینلیندن، همیده قورخودان،
دیرین- دیرین تیتړه‌ییردی.

هر دفعه کی الی بوش هاوا آلماغا چیخیردی،
ایستیردی واز گنچسین، آما باجیسی‌نین یالواران
گوزلری، گوزونون اؤنونه گلیب گینه سویا جوموردو.

باجیسی اوندان بیردنه قولچاق ایسته‌میشدی،
اودورکی گینه نفس آلیب باشینی سویون آلتینا
سوخوردی. دای چوخ یورولموشدو. بیلیردی نه
ائتسین کی بیردن بارماقلاری سیککه‌نی حیس ائتدی
سیککه‌نی بیر اوووج لیغلا برابر اوووجلادی.

آز قالدی چیچه‌یی چاتلا سین. سئوینجکدن ایسته‌دی
چیغیریب، گولسون!!!

آغزینی آچدی کی بیر راحت نفس چکسین، سو
آغزینا دولوب آغ جییرلرینه ساری یولا دوشدو.

چوخ قورخدو. ایسته‌دی هاوار چکسین. اویان بویانا
آل آتدی. هر یئر زوولداق ایدی. آیاغی بیر یئر
گلمیردی. دنیا باشینا فیرلانیردی.

زمانی ایتیرمیشدی. چابالادی- چابالادی نهایت
سویون اوزونده حرکت سیز قالدی.

***

هاوا تازا قارالمیشدی، اوخولون قاپیسی سسله
آچیلیب،النده فئر (فانوس) اولان بیر نچه کیشی اوخولا
گیردی. هر یئردن اؤنجه حووضون باشینا قاچدی.

علی‌نین چیلپاق لشی سویون اوزونده گۆزه چارپیردی.
علی‌نین آناسی هاوار تپه- تپه بارماقلیق لاری آشیب، سویا
دوشدو. لشی باغرینا باسیب، ائشییه وئردی. علینین لشی
بوم بوزویدو. اوووجلارینین بیر یی باغلی ایدی. بارماقلارینی
بیر- بیر آرالادیلار. النده کی لیغلارین ایچینده، بیر قیزیل
سیککه گۆز ووروردو!!!

اوشاقلار بابایا یاخینلاشمیشدی. اون-اون ایکی
آغیزدان بیر یئرده سیککه ناغیلی بابایا یئتیریلدی. بابا
چاشیرمیش حالدا، آچارلاری چیخاردیب
بارماقلیق لارین قاپیسینی آچیب سویا و علی‌یه
یاخینلاشدی. سو قاب - قارایدی و بیر شئی
گۆرونموردو.

علی آغلامیردی؛ آما هر دن بیر، ایچینی چالیردی.
بابا علی‌نین دورومون گۆروب اوره‌گی یانیب، دینمه‌دن
یئر اوزاندی. بیله‌گینی چیرمالاییب، قولتوغونا قدر
سویا سوخودو. اونوندا الی دیبه چاتمادی. چاره‌سیز
آیاغا قالدی.

- اولسون اوغولم. ناراحت اولما. دور گئت کیلاسا.
صباحادک دؤزه‌ریک سو دورولسون، اوندا سیککه‌نی
تپاریق،لازیم اولسادا حووضون سویونودا بوشالداریق
بئله.

بونو دئییب شالوارینین تورپاغینی سیلیب، علی‌له برابر
ائشییه چیخدی. کیمسه‌دن سس چیخمیردی. زنگ
چالیندی. اوشاقلار سیرا دوروب، کیلاسارایا یؤنلدیلر.
علی‌ده یئرینده اوتوردو، آما گۆزو حیطده و اونون
حووضوندا قالمیشدی.

اونلارین اوخولو، شوja نظامین ائویدی. شوja نظام
مشروطیت زامانی مرندين زوردئین حاکیمیدی. بلکه
شوja نظام یوزلر دغه بو حووضدا یوینوموشدو، آما ایندی
بو حووض؛ اونون سیککه‌سینی اودموشدو. اودورکی
اؤره‌گینده شوja نظاما و اونون حووضونا
سوخوشدوروردو. زامان چوخ آغیر گنجیردی. نهایت
چیخیش زنگی چالیندی.

اوشاقلار هورا چکه-چکه اوخولون قاپیسینا ساری
قاچدی. آما علی ماواللارا ساری گئدیپ، بیرینده
گیزلندی.

دقیقه‌لر دؤزدو تا بابا تمیزلیک ایشلرینی بیتیریب
قاییلاری کیلیدله‌ییب گئتدی.

علی ماوالدان ائشییه چیخیب بارماقلیق‌لارا
یاخینلاشیب اونلاردان گنچدی. سو هله
دورولمامیشدی. پالتارلارینی چیخارتیب حووضا
گیردی. سو دؤشونه قدهر چاتدی. پاییز گونلیردی و

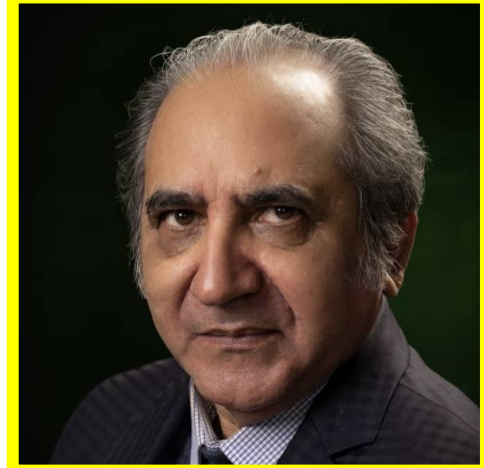

قرآن ناغیلاری (۱)

آدم حوآنین داستانی

علیرضا ذیق

دویمادان ثروت دالیجا حقّی ناحقّ ائله مَک اونلارین
اوره یینی سیخدی. تانری بویوردی :

" یئر اوزونه بیر خلیفه یوللامالی یام و ایراده ائتمی
شم آدمی یاراتماقلا ، بوتون گۆزل حیسن لر ،
دوشونجه و عمل لر یئر اوزونه حاکیم اولان . "

ملک لر دیله گلیب " نییه به بیز لر ایچین دن بیر
خلیفه سئچمیرسن کی هم مه شه سنی سجده
ائتمک ده ییق و هئچ بیر گونا بیزدن گۆرونمه ییب.
قورخوموز اودور کی بو یئنی یارانیش و اوندان تۆره نن
لر، اینس لر و جین لر کیمی یئر اوزونو لکه له یه لرو
سنین وارلیقینی اونودوب دانماقلا ، سئوگی و باریش
سعادتینی ، یئر اوزو هئچ وخت دادمایا ! " دییه رک
تانری آدم ین نسلین دن یارانان مقدس پیغمبرلره و
اینسانلارا ایشاره ائتدی. جبرئیل امر اولدو یئر اوزون
ده کی آغ ، قارا ، قیرمیزی و کول رنگ لی تورپاق
لاری ، آلچاق لاردان و اوجالاردان آزجا ییغیب
گتیرمک له دؤرد جوره سویونان اونلاری قاتا و پالچیق
دوژلده . جبرئیل بولقلاردان چاغلایان دوم دورو صاف
و ایچمه لی سولاری ، دنیز لرده دالغالانان شور و آجی
سولاری ، گندووسویی ایله بیر لیک ده او تورپاق لارا
جالایاراق یوموشاق بیر پالچیق دوغروتدو .

اولو تانری نین ایراده سی له او زیغ پالچیق دان ایسه
"آدم" یوغرولدی. آلاّه تعالا او گون کی جومعه یدی
و گون باتان چاغلاری ایدی ، اؤز نفّسی له اونون
جیسمینه روح وئره رک آدم حیات تاپدی و ایلک

آدم یئر هبوط ائتمه دن اؤل ، یئددی مین ایل
ایدی کی یئر اوزون ده ملک لر ، اینس لر و جین
لر تانری نین مرحمتی و لطفو ایله حیات
سوروردولر . آنجاق جین لر و اینس لر دوستجا و
قارداش جا یاشامادان ، مین لر چیرکین ، پیس و
گونا ایش لره قاریشاراق ، طاماح لاری و کین
لری نن سئوگی نی اونودوب ملک لرین حیاتی
دا تهلوکه یه سالیب اونلار لا ساواشا
باشلامیشدیلا .

تانری بیر گون گۆی اوزه رین ده کی آن مقدّس ملاکه
لره کی گئجه گوندوزلری اونون نییاییشی له
کئچیردی امر ائتدی عرش دن یئر اوزونه نظر سالیب
گۆره لر کی اونون بؤیوک قودرتی له یاشام تاپان بو
یارانیش لار ، نئجه اییرنج بیر لجنه بولاشیب لار .
ملاکه لر آشاغایا باخارکن ، یئر اوزونی قان گۆلو
گۆروب معصوم مَلک لری جین لر جایناغیندا اسیر
حیس ائتدیلر. جیینایت ، یالان ، اوغورلوق ، هوس و

یینه ، سومویونه و اوره ک لرینه گیرمک ایذنی و هابله چئشیدلی قییافه لره دوشوب اینسانلاری آلداتماق گوجو ."

تانری نین ایسته یی له ایبلیس بو گوج لره صاحب اولوب جنت دن چیخاریلدی و قاوولا - قاوولا آند ایچدی کی یئر اوزونده هامی نی گوناها سالیب اونلاری مال ییغماغا ، جینایتیه و شهوته سورمه یه و حرام ایش لره قاریش دیرماغا چالیشا ! هم ده اگر صالح ، مقدس و پاک اینسانلارین قلبینده ، اؤزونه یئر اچانما سادا باشقا جیلید لره گیریب اونلاری دا عذابا و مصیبتیه سالا ."

اولو تانری کی آدمی یاراتمیشدی یئرده اؤزونه خلیفه ائده ، ایبلیسین شریندن اوزاق قالسین دییه ، آدم و حوایه جنت ده یاشاماق ایمکانی یاراتدی و اونلاری گوناها ایشله مه دن یئرله گؤنده رمک ایسته مه دی . تکجه ایسته یی ده بو اولدی :

" گؤستردی ییم بو آغاچا هئچ واخت یاخین لاشمایین و اونون میوه لرینی دادمایین تا همیشه لیک جنت آفاق لاری نیزین آلتیندا اولا . باشقا هر نه وارسا آما سیزه عایید دیر ."

آغاجین اؤزل لی یی ده دونیانین بوتون میوه لرینی و بیتگی لرینی یئتیشدیرمک گوجونه صاحب اولماغی ایدی . او بوغدا ، انجیر ، اوزوم ، آما و مین لر میوه و گؤیه رنتی نین قاینقای ایدی کی هر نه ایراده ائتسه یدین آل اوزاداراق اؤووج دا اولوردی .

ایبلیس ین اوخو داشا ذیبب آدم حوائین جنت ده یاشامالاری ، اونون آمالی نین پوچا چیخماسی کیمی بیر زاد ایدی . اونا گؤره ده فیکره دوشوب اونلاری آلداتماق و وسوسه ائتمک قرارینا گلدی . او یئرده ، گؤی ده و جنتین اطرافیندا دیدرگین حالدا دولاشاراق جنته یول تاپماغ اوچون بوتون ملاکه لره و وارلیق لارا اوز سالسادا سؤزو یئرله دوشدو .

نهایت ده بیر ایلان اونون فعلینه اویوب ایبلیسی آغزیندا گیزله ده رک جنته آپاردی . ایبلیس ایلان قیلیغیندا آدمه دئدی :

ایشی آسقیراراق آلاهی تعالایا شوکر ائتمک اولدی و بو آن دا ، گؤز قاماشدران ایشیق لار گؤی اوزه رینی و بوتون کائناتی بورودی . سونرا همان پالچیق دان " حوا " یوغرولوب روح تاپدیقدا ، او اؤز گؤزل لی یی و شیرین دانیشیقی ایله آدمی اؤزونه واله و شئیدا ائتدی . آدم گؤردو حوا سیز یاشایا بیلمه یه جک و تانری نین امری له آدم ، حوایه اؤزونه ساری چکه رک بئله لیک له اونلارین نیکاحی قیلیندی .

تانری بوتون مَلک لردن ایسته دی آدمه سجده قیلسین لار کی هامی ملک لر بوایشی گؤرسه لرده ، ایبلیس سؤزه باخمادی . البته سجده ائتمک تکجه تانری یا لاییق ایدی کی بو آن دا ، تانری ملک لری سیناغا چکمک اوچون بو ایشی اونلاردان ایسته میشدی . بو آرادا ایبلیس ، امتحان دان چیخا بیلمه دی و تانری یا خطاب دئدی :

" منی آدمه سجده ائتمک دن معاف قیل کی من سنین بنده لی یین دن و عیبادتیندن هئچ واخت چکینمه یه یه جه یم و بو اوزدن منی باغیشلا ."

رحمت باغیشلایان و اوجا تانری دا بویردو :
" سنین بنده لی ین هئچ احتیاجیم یوخدور و بیلدی یین کیمی بوتون وارلیق لار منیم ایراده م دن آسیلی دیلار !"

ایبلیس اوزونی تانری یا توتوب اونون کَرَم دریا سیندان و اؤز ائتدی یی ثواب و عیبادت لردن سؤز آچدی :

" تکجه ایکی رکعت نمازیم دؤرد مین ایل گؤی اوزونده دوام ائده رک تانری سئوگیسی له آلیشیب یاناراق هم مه شه سجده ده و عیبادت ده اولموشام و بو اوزدن ده پاداشیمی دیله بیرمه م ."

تانری بویردی : " سنی بهشت دن آتماغیما هئچ سؤز یوخ دی . آما یئر اوزون ده کی فانی دونیاده ، هر نه گؤیلون ایستیرسه دئه کی سن دن اسیرگه مه یه جه یم ."

ایبلیس ین گؤزلری ، تانری نین بو آغیر غضبین دن قان چاناغینا دؤنسه ده آغلارکن دئدی : " قیامتیه جان یاشار بیر حیات ایستیره م و اینسانلارین ایلی

آدم تانری دان داها آرتیق مرحمت دیله رک تانری نین ایراده سی له توبه قاپیسی اؤله نه جان اینسانلارین اوزونه آچیق قویولدی و اونون ریضاسی اوچون چالیشانلارا ، هم مه شه جبران ائتمک فورستی وئریلدی.

بو معصیت اوزره آدم حوا دا، ایبلیس وایلان لا بیر لیک ده یئر کوره سینه سورگون اولدولار . آمما بو آرادا آدم ین اوزو قاپ قارا اولاراق حوانی وحشت گؤتوردو . ائله اولدی کی ملاکه لرده آغلاب تانری دان آدمه مرحمت دیله دیلر.

تانری آدمه رحم ائده رک امر ائتدی اوگونون صاباحی سی کی آیین اون اوچو یدی اوروج توتسون . آدم ده آیین اون اوچو سهل ایدی ایکی گون سورانی دا کی او گنجه لر ی آیین ایشیقلیقی هامی گونلردن چوخ اولار اوروج توتدی.

بئله لیک له آدم ین اوزو آغا چیخیب قره لکه لر اوزون دن سیلیندی و جنت دن وئریلن یارپاقلارلا ، اوننان حوا هر ایکسی ده ناموس لارینی اؤرتدو لر . هابئله اونلارا اکینجی لیک و حئیواندارلیق ین بیلیگی ده اؤیره نیله رک ، یاشاییش ین آجی و شیرین لری نن باش باشا قالدیلار . آدم حوا آلاسه تعالایا سجده ائدیپ شوکر ائتمک له بوتون آرزولاری اؤزلرینی شیطان دان قوروماق ایدی.

آدم حوانین ایلک ائولاد لاری بیر قیز اولاراق آدی " عناق " ایدی کی ایبلیس ین حيله لرینه آلداناراق جین لر له آل بیر اولوب اولمایان فساد و چیرکین لیک لردن چیخدی و آخیردا تانری نین غضبی له بیر ییرتیجی قورد ، اونو دیده رک یئدی اوددی .

آدم حوا تانری یا یالواراراق " قابیل " آدیندا بیر اوغول لاری اولدی کی بلوغ یاشینا چاتدیقدا جین لر نسلین دن اولان " جهانه " آدی بیر قیزلا وصلت ائتدی . قابیل دن سونرا قارداشی "هابیل" آنادان اولدی کی اودا گنج لیک ده جنت حوری لری نین بیر یی کی آدی "نرله " یدی ائولن دی . هابیل ین بیلیک لی و تانری یا اولدوغو اینانجی اوزره ، اوجا و بؤیوک

" گلمی شه م موشتولوغا کی بوندان بئله ، تانری او آغاجین بوتون نعمت لرینی سیزه حلال ائدیپ دی !" آدم بو سؤزاره اویمادان ایلان دان اوزاقلاشدی و ایبلیس ین تکجه چاره سی حوانی آلداتماق اولدی.

ایبلیس حوانی گؤروب اونا یاخین لاشدیقدا دئدی :

"گلمی شم سنه بشارت وئر ه م . آدم نن اؤنجه ده سنه . نییه کی اگر آدم ین سن دن تئز بو ایش دن خبری اولسا ، او سن دن اؤنجه گئدیپ او مقدس آغاجین میولرین دن ییه جک کی دنیا دوردوقجا اونون دیلی هم مه شه سنه اوزون اولسون . بشارت ده بودور کی آلاسه تعالا او آغاجین نعمت لرینی بو گون دن بئله سیزه حلال ائدیپ دی."

حوا سئوینجین دن و او فیکرین له کی هم مه شه سؤز اونون اولما ، گئدیر او آغا ساری و ملک لر قاباغینی آلسا لاردا ، تانری نین ایسته یی اوزره اوننان ایش لری اولمور تا او ، اؤز دوشونجه سی و ایراده سی له تصمیم توتا.

حوا ، آدمی ده گؤزل لیک جاذیبه لری له آلداداراق ، اونودا اؤزوله بیرلیک ده او آغاجین میوه سینی یئمه یه دعوت ائتدی.

آدم حوا بیر آله دریب هره سی اوننان بیر دیش یییه رک بؤیوک تانری اونلارا ظاهر اولوب گوناها باتدیق لاریندان سؤز آچاراق ایراده سین دن دانیشدی و اونلارین یئر هبوط ائتمه لریندن . آنجاق آدم بو جور آسانلیق لا ایبلیسه اویدوق لارینی گؤره رک تانری دان بیر نچه دیله یی اولدو :

" ایبلیس بئله بیر گوچه صاحب اولاراق بیزه ده باشقا بیر مرحمت لر عنایت ائتمه لی سن کی بیزیم ده بیر داها ، جنته قاییتماق ایمکانی میز اولما ."

تانری بویوردو :

" سنه و بوتون صالح و فانی اینسانلارا کی سن له حوانین سو یوندان عمله گله جک لر ، یئنی دن جنته قاووشماق مؤرده سی وئر رک ، سیزین هر گوناھیزی بیر گونا حسابلارکن هر ثواب ایش لر یزه اون برابر پاداش وئر هه یم ."

"منی گۆتور جیینایت یئرینه!"
 آدم، قیرخ گون هابیلله یاس ساخلاسادا، ائولاد ایتگی سی
 نین آجی سیندان، اؤلنه جان اوزی گولمه دی.
 ایبلیس یئننه قابیل دن آل چکمه دی و اونون آلی نن
 آلاولی بیر تونقال قالادیب اود آلاوی بیرجه تانری یئرینه
 سیتاییش ائتمه یی یئر اوزون ده دَب ائتدیردی.
 تانری آدمه "شیث" آدلی دۆردونجو بیر ائولاد دا
 وئریر کی اودا جنت گلین لری نین بیرى نن کی آدی
 "ناعمه" یدی ائوله نیری و بو ائولی لی یین میوه
 سی "حوریه" آدلی بیر قیز اولور کی اودا هابیل ين
 اوغلونان ازدواج ائدیر.

آدم ين اؤلومو یاخین لاشارکن اوزون دن سونرا
 رسالتی و تانری نین اونا هدیه ائتدی یی بوتون ایلاهی
 بیلگی لری اوغلو شئیثه تاپشیراق دئدی:
 "بو سیرری کیمسه یه دئمه کی قارداشین هابیل
 کیمی سنی ده آرادان آپارار لار."

آدم ين توپراقی جومعه گونو یوغرولدوغو کیمی ۹۳۶
 ایل دن سونرا اون گون لوک بیر مریض لیک دن
 سونرا مقدس روحو عرشه ساری قاناد آچیری. حوا دا
 بیر ایل دن سونرا ۱۵ گونلوک بیر ناخوشلوق کئچیره
 ر کن دونیاسینی دیشیب آدم ين مزاری یانیندا دفن
 اولدی.

آدم اؤلوم لحظه لرینده، تانری نین مَلک لری جبرئیل،
 میکائیل و عزرائیلی باشی اوستون ده گۆره رکن اونلارا
 اعتراض ائدیپ دئییر: "من بيله سی هله منیم ۶۰ ایل
 عۆمروم دن قالیب دی و بو عجله ندن دی بيلمیره م."
 بو آن دا جبرئیل کئچمیشی یادینا سالاراق دئییر:

"بیر گون تانری سنی پیغمبرلری نن گۆرۆشدوره رک،
 سن داوود حضرت لری نه ۴۰ ایل عۆمری آز بيله رک
 ایسته میشدین کی ۶۰ ایل سنین عۆمرون دن کسیب
 قویسون اونون عۆمری اوستونه کی ائله بیل بوسۆزو سن
 یاددان چیخار ديب سان!"

آدم، اونوتدوغو بو سۆز اوچون باغیش دیله ر کن، بیرجه
 تانری نین اونا بئله بیر اوزون عۆمور وئرمه سی نه
 خاطیر، لاپ او سون لحظه لرینی ده آلاها شوکر ائتمک له
 توکه ديب و بیتیریر.

۱۳۸۴-جی ایل

آلاهیین امری نن قرار اولدو کی آدم، اوزون نن سورا
 هابیلی پیغمبر لی یه سئچه کی ایبلیس، بو سۆزو
 قابیلله خبر وئره رک، قابیل ده دوردی آتاسینا قارشی
 اعتراضا.

آدم ایلاهی ایلهام لاراساسیندا دوشونه رک هابیل له
 قابیلی یانینا چاغیریب دئدی:

"هر ایکی نیزاؤز وار دؤولتی نیزدن تانری اوچون بیر
 تۆحفه سئچین کی هر هانسی نیزی آلاهی تعالا پیغمبر لی
 یه سئچسه، یوللادیغی نورلا اوهدیه نی کابیناتا آپارا جاق
 دیر."

قابیل کی گۆزو دار و دونیا مالینا واله بیر ی ایدی و
 ایشی اکینچی لیک، اؤز بدطینت لی یی و خیستتی له
 آل ده ائتدی یی تاخیل لارین آن درده دیمزینی
 آییروب تانری یا تقدیم ائتمک قرارینا گلدی. هابیل
 ده کی یئر اوزونده مال حیوان بسله مک له
 چالیشیردی سوروسون دن آن گۆزل و پروار بیر قوچ
 آییروب تانری یا هدیه وئرمک قرارینا گلدی. بو آن دا
 گۆی اوزه رین دن یئره ساچیلان ایشیقفلار گلیب
 قوچو سئچه رک اونو گۆی لره گۆتوردو و بئله لیک
 له قابیلین سۆز یئری سی هئچ قالمادی.

ایبلیس آمما یئننه راحت دورماییب خَسَد، کین و
 نیفرت دوغولاری له قابیلین اوره یینه یول تاپیب
 دئدی:

"قارداشین اؤلدوروب آرادان آپارماسان سنین نسلین دن
 تۆره نن ائولاد لارین باشی همه مه شه لیک آشاغی
 اولاجاق و هابیل ين نژادی دونیا وارکن سنین ائولاد لاران
 حاکیم اولاجاق."

قابیل، وسوسه اولاراق هابیل ين باشینی داش لار لا
 آزیب اؤلدوررکن دوز ائله او لحظه اونون خانیمی
 نزله "ده بیر اوغلان دوغور کی سونرالار آدم اونا دا"
 هابیل "آدی وئریر.

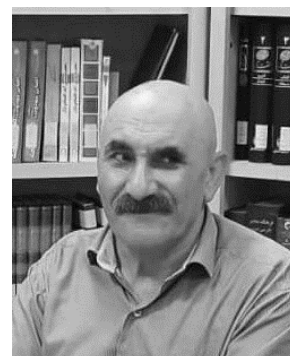
قابیل قارداشین قتله یئتیردیک ده، گۆرور کی ایکی
 قارقا بیر بیر ی نین جانینا دوشه رک بیر ی وسط ده
 اؤلوری و اویری یئری دئشیب اونو قویلویری. قابیل بونو
 گۆردوک ده اودا قارداشی هابیلی تورپاق دا دفن ائتمه یه
 باشلیر. آدم، قابیل دن هابیلی سوروشاراق اونون یالان
 سۆزلرینه اویمادان دئییر:

شعیریمیز – شاعیریمیز
ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

اٹل اوغلو

MİLLİ
DEMOKRATİK
ƏDƏBİYYATIMIZ
میللی – دئمؤکراتیک
ادبییاتیمیز

باشقالارینادا اؤیرتمیشدیر. فارس، تورک و عرب دیلرینی چوخ مهارتله اؤیرنیر و هر اوچ دیلده اثرلر یارادیر. اؤز دئدیگینه گؤره حاجی موسی هریمی نژاد ۲۵ جیلید شعیر و نثر اثرین مؤلفی اولموش و اونلارین بعضیلرینی چاپ ائتدیرمیشدیر. ۱۳۰۹ جی ایلیندن شعیر یازماغا باشلامیشدیر. شاعر، یازیچی، تدقیقاتچی، عیرفان شوناس و تاریخچی عالیم اوستاد حاجی موسی هریمی نژاد حاجی موسی هریمی نژاد ین شعیرلرینده میللی و معنوی دیرلریمیزی تاپیر و اؤیره نیریک. عؤمرونو اؤیره نمه و اؤیرتمکله باشا ووران اوستادین شعیرلریندن اؤرنک:

پیشان کؤنلومو شان- شان ائدن اؤز دیلستانیمدیر
او، گیزلین دردیمه شاهد، بو چشم-ی خون فیشانیمدیر
پیشانلیق منه قیسمت دگیل، حتما ازلدن غم
گولومدن آیریلان گوندن وفالی هم اینانیمدیر
واریمدیر قئید-ی غم بوینومدا، دوشمنلرسئوینمزلر
خبردار اولسالار اونلار، کی، حورییت نیشانیمدیر
مکانیم حؤکم یار ایله اولان گوندن قفس کونجو
هامی مسجیددن آزادهم، قفس دارالامانیمدیر.
ان الحق سؤیلسه منصور تک فرهاد اولان کؤنلوم
چکیلسه داره، باعیت دیلبر-ی شیرین زبانیمدیر
یولو دوز توتوموشام، دوز یول گئدیپ، دوز منزله چاتسام،
تاپیلیمیش اینتگینیم مقصد، حیات-ی جاودانیمدیر
«هریمی» ایستگیم شکردی گیلیم نئی شکر مانند،
شکردیر طوطی-ی طبعیم، وطن هیدوستانیمدیر.

موسی هریمی نژاد «هریمی»

(۱۳۹۵-۱۳۰۴)

شعیرلرینده «هریمی» تخلص ائدن روح اله اوغلو حاجی موسی هریمی نژاد ۱۳۰۴ - جی ایله قارا داغین هریس قصبه سینده بیر دیندار عائلده دونیا گلدی. ایلکین تحصیلاتینی دوغما یوردوندا، اؤز آتاسیندان و باباسی «آخوند موللا ذین العابدین» دن آلمیش و تحصیلینی داوام ائتدیرمک اوچون ۱۳۱۷ جی ایل تبریزه گئدیر و دانشسرا بیتیردیکدن سونرا ۱۳۱۸ جی ایله هریس قصبه سینه قایتمیش و اورادا معلم ایشلمیشدیر. او ۱۴ ایل دوغما یوردوندا تدریسدن سونرا عائله لیکله یئنه تبریزه کؤچموش و ، تبریزده معلم ایشله مه یه باشلاییر و ۴۰ ایل تدریسدن سونرا تقاعده چاتمیشدیر درین مطالیعه لی اوستاد شاعر تبریز ادبی عیرفانی موحیطینده یارانان ادبی و عیرفانی مجلسلرین دعوت لیسسی اولاراق بیر نوؤع تدریس کلاس لاری کیمی ده، بیلدیکلرینی

اولموشدور. «علی نیشانی» نین یارادیجیلیغینین اساس غایه‌سینی اینسان سئورلیک، وطن پرورلیک، سوسیال عدالت، جمیت آزادلیغی، وطندن مدافعه، اینسانلارا صولح و امین-آمالیق کیمی مؤوضوعلار تشکیل ائدیر. اثرلرینین بیر حیصه‌سی، خوسوسیه‌ده ایسلامی اینقلابدان سونرا یازدیغی شعرلری، «عؤمور یوللاریندا» باشلیغی آلتیندا «یاز» اینتشاراتی طرفیندن یایلمیشدیر. «علی نیشانی» ۱۴۰۲ جی ایلین ایلکینده اورمو شهرینده وفات ائتمیش و مزاری اورمو شهرینده دیر شعرلریندن اؤرنک اولاراق اوخویاق:

علی نیشانی

۱۴۰۲ - ۱۳۰۵

۱۳۰۵ جی ایل آذربایجان رئسپوبلیکاسینین قازاخ ماحالیندا گونئیلی بیر عائلده دونیا گۆز آچمیشدی. او، ۷ یاشیندا ایکن عائله‌سیله بیرلیکده آتا یوردو اولان «مرند» اطرافینداکی «یئکان» منطقه‌سینه، سونرا ایسه «اورمو» شهرینه کۆچموش و عمرونون سونونا کیمی اورادا یاشامیشدیر.

علی نیشانی ۱۹۴۵ جی ایلده آذربایجاندا یارانان میللی حؤکومت زامانی تبریزده یارانان شاعیرلر مجلسینه عضو اولموش و فعال ایشتراکچیلاردان اولموشدور. علی نیشانی بیر گنج شاعیر کیمی نهضتین مقصدلرینی و خالقین آرزو - ایستکلرینی ترنوم ائدن شعرلرین موللیفی سیماسیندا چیخیش ائتمیش و اثرلرینی میللی حؤکومتین آنا دیلینده یایدیغی مطبوعات اورگانلاریندا او جومله‌دن: اورومیه روزنامه‌سی و شاعیرلر مجلسینده یایمیشدیر. بو سببدن ده نهضتین مغلوبیتیندن سونرا، تعقیبه معروز قالمیش، دوستاق اولموش و ایرانین یزد و لورستان ویلایتلرینه سورگون ائدیلمیشدیر. بوتون بو تزییقلره باخمایاراق، شاعر علی نیشانی یئنه ده یازیب یاراتمیش و داهادا بیتگین و دولغون اثرلرین مؤلفی اولموشدور.

او، عؤمورونون سونونا قدر یارادیجیلیق قابلیتینی ایتیرمه میس عادی بیر وطنداش کیمی اورمو شهرینده یاشامیش، تیجارتله مشغول

وطنیم

ائیلیهن سینهنی سنگر سنه مردانه، منهم
سنین عشقینله اینان آشیق دیوانه منهم
سن چیراغ‌سانسا اگر باشینا پروانه منم
ائی اولان دهرده آرتیق بو جانیمدان وطنیم!
بیل یولوندا اندرهم جانیمی قوربان، وطنیم!
سئویرم من سنی دنیاده پاک ایمانیمیه
اولارام من سنه قوربان بو شیرین جانمیه
بویارام تورباغینی بیرده بو صاف قانیمیه
گر چی دنیاده عزیزدیر بو شیرین جان وطنیم،
بیل یولوندا اندرهم جانیمی قوربان، وطنیم!
سنین عشقینله همیشه آنا! قاینار بو قانیم
سنین اوغروندا هیلال دیر بو وجودوم، بو جانیم
فیرلانیم باشینا پروانه کیمی قوی دولانیم
کئچمیشم چونکی سنینچون بو جانیمدان وطنیم!
بیل یولوندا اندرهم جانیمی قوربان، وطنیم!
قوجاغیندا بؤیودوب سسله‌یه‌نیم سنسن آنا!
سئودیگیم شانلی دیاریم، وطنیم سنسن آنا!
هم باغیم، هم چیچگی، هم چمنیم سنسن آنا!
بولبولم من، سئویرم سانکی گولوستان، وطنیم!
بیل یولوندا اندرهم جانیمی قوربان، وطنیم!
ایسته رم من سنی دنیاده گولوستان اولاسان
غمدن آزاد اولوبان شاد و خورامان اولاسان
چئوریلیب جننته بیر روضه‌ی روضان اولاسان

اوندا دوستانلار اولار زار و پریشان، وطنیم!
بیل یولوندا اندرهم جانیمی قوربان، وطنیم!

گلدی باهار

قارا قیش گئتدی، سراسر بزه نیب گولدو جاهان
باخیرام هر طرفه باغ ایله بوستان گؤرورهم.
بزه نیب باغ ایله گولزار، گلیب فصل-ی باهار
یئنه ده بولبول-ی شئیدانی خورامان گؤرورهم.
ارییب شاختالی قار، گئتدی بوتون دوزلردن
آچیلیب باغ و چمنده گول و رئیحان گؤرورهم.
دؤروب هیجرانلارا بولبول یئتیشیب گولزاره
اوتوروب زؤوقله گول اوسته غزلخوان گؤرورهم.
چکیلیب گئتدی بوتون قاره بولوت گؤیلردن
قیزاریب شانلی گونش، نورونو تابان گؤرورهم.
بو گونشدن آلاجاقدیر هامی بیر تازه حیات
گوله جک خالق، گؤزل عصریله دؤوران گؤرورهم

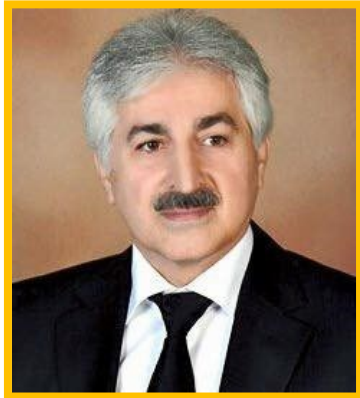
آغازده علیایی

(۱۳۹۲ - ۱۳۰۶)

آغازده علیایی (علیا) تقی اوغلو ۱۳۰۶- جی ایلده
باکی شهرینده بیر گونئیلی عائله سی ده ایشیقلی
دونیا گؤز آچمیشدیر. ۷ یاشیندا ایکن عائله سیله
بیرلیکده ایرانا کؤچمه لی اولورلار. باکی دان مجبوری
اولراق کؤچن عائله سی ساراب شهرینین
یاخینلیغیندا یئرلشنه دونوق کندینده، دوغما آتا-بابا
یوردوندا مسکونلاشیرلار. آغازده علیایی ایلیک
تحصیلینی دوغما کندینده و اورتا تحصیلینی ایسه
شاهی و تهران دا بیتیریر. تهران اونیورسیتیه سینین
معماریق فاکولته سینین بیتیردیکدن سونرا کرج
شهرینین صنعت مدرسه سینده ۲۲ ایل تدریسه
مشغول اولور.

آغازده علیایی گنجلیک ایلریندن بری ادبیاتلا دا
مشغول اولور. «علیا» اونون ادبی تخلصودور. او،
تهران درگیلرینده شعر و ادبی مقاله لر یازیر. ایران
اینقلابیندان سونرا «قمر» (فارسجا)، «بانک پدر»
(فارسجا)، «آذری نغمه لری» (تورکجه) ، «قنادسیز
پروانه لر» (تورکجه) و «ساقینامه» (تورکجه-فارسجا)
ادلی شعر کیتابلارینی چاپ ائتدیردی.
جنوب دا ادبی-مدنی فعالیتلرینه گؤره آذربایجان
رئسپوبلیکاسینین یازیچیلار بیرلینین فخری عضوی
سئچیلیمیشدیر. او، کرج شهرینده یارانان «فرخی
یزدی» و تهران دا یارانان «آرزو کاروانی»، «صابیر» و
«سahیر» ادبی درنکلرینین فعال ایشتراکچیلاریندان
اولموشدور. ایللر بویو ادبی مجلیسلرده ادبیاتیمیزین
قوللوقوندا اولان «علیا» نین شعرلری اینسان
سئورلیک شعاری و حق- حقیقت ترهنوملریدیر.
او بیر قوجامان شاعیر کیمی عؤمور بویو بشریتین
معنویاتینین گؤزللشمه سی اوچون چالیشمیش و
۱۳۹۲-جو ایلده تهراندا وفات ائتمیشدیر. مزاری
تهرانین بهیشت زهرا قبرستانلیغیندادیر. اونون
فارسجا و تورکجه یازدیغی شعرلرینده داها چوخ
عرفانی مضمونلار و چالارلار حاکم دیر.
او، هئج واخت سربست شعر یازمامیشدیر، یازمیش
اولسا دا نشر ائتدیرمه میشدیر.

رامیز عبدالله اف 7 ŞEİR RAMİZ ABDULLYEV DƏN ŞEİRLƏR

کئچیب گئدر KEÇİB GEDƏR

سنین نازین، بو قمزەن دە، بئله قالماز کئچیب گئدر،
باییردا قار، سویوق قیش دی، گله جک یاز کئچیب گئدر .
بوخ دئمه سن آی اینصاف سیز، بو عشقیمه، دیرین وئر،
دونیا فانی، اینسان فانی، دوشون بیر آز کئچیب گئدر،

جوخ گؤزلسن، قورره لی سن، حاقین دا وار ایستیین دە،
گوللر آجار، بولبول باخار، آشیقلا ساز کئچیب گئدر .
بو گون سنین، صاباح سنین، باشقا گونلر هنج بیلینمز،
کور آخیدار جای دا سئلین، گؤزیر آراز کئچیب گئدر .

مجنون اندیب دلی ائتسن، بیر گون منی، آی سئوگیلیم،
گونش باتار، اویانار آی، ایتر بیاض، کئچیب گئدر .
رامیز نئیجون ناراحت سان، بو سئودامین کدرین دن،
بو کدری آلسا من دن، اولسا تاراز کئچیب گئدر .

کیشی KİŞİ

کیشی مجلسین دە، کیشی اولمالی،
یالتاقلار، یانین دا اولماسین گرک .
کیشیلر-کیشی دن عیبرت آلمالی،
ساتقینین، سلامین آلماسین گرک .

کیشی هر سؤزونون آغاسی اولسون،
گوپ اندیب، سوز وئریب، یالان دئمه سین .

قارا گونلر قاراسین گوندوزه دؤندرک اولار،
بولبولو باغچالارا، باغلارا گؤندرک اولار.
قارا ظولمت تۆره دن کس قانا بیلمز بو سؤزو،
عرشه ده چاتسا اونو عرشدن ائندیرمک اولار.
آنلامیر خلقیمیزین «قوچ نبی» سی، «رؤوشن» ی وار،
فتح اوچون اونلاریدا مئیدانا گؤندرک اولار.
بومبالارلا بیلیرم سوسمایاجاق شانلی ائلیم،
بیر یانار وولقان اولارسا، اونو سؤندورمک اولار.
قول-قولا وئرسه، ائلیم دونیانی آزاد ائده ریک،
دیل آچیب، شاعیر اولوب میللتی دیندیرمک اولار.
غم-کدر چولغاسا دا اؤلکه می علیا بیلیرم،
دؤورانی گلسه، یئنه میللتی گولدورمک اولار.
***

اؤز آیم، اؤز اولدوزوم وار اؤزگه ماهی نئیلیره م،
وار ساری تئل دیلیریم، زولفی سیاهی نئیلیره م.
ناز باخیشلار کؤلومو یوز دفعه مفتون ائیله ییب،
بیر دؤنوب باخسا، یاریم اؤزگه نیگاهی نئیلیره م.
ائل یولوندان چاشمارام، آیری طریق اختارمارام،
من قریبه مسلکی، بیگانه راهی نئیلیره م.
داغ تکیں سؤیکنمه یه شانلی ائلیم واردیر منیم،
اؤزگه لر دن تکیه نی، پشت و پناهی نئیلیره م.
بیر هارای وورسام جوشار سئلر کیمی قوچ «بابک» ایم
خائین افشین لر سایاقدادخواهی نئیلیره م.
علیا، نازلی سئوگیلیم شاهیددی عشق-ی پاکیمه،
عشقیمین ایثباتینه آیری گواهی نئیلیره م.

محتشم هیکل دن بویلا نارا، سن،
آزاد وطنینه مغرور باخیرسان .

نظامی گنجوی آدین محتشم،
بشرین ان گۆزل بیر اینجی سی، سن .
موبارک سککیز یوز اللی، من دئسم،
خالقین قوروروسان، سئوینجی سن، سن .

سن دن بیزه قالان «خمس» واردیر،
«سیرلر خزینہ سی»، «خوسرو و شیرین .»
«لئیلی و مجنون» اون، «یتددی گۆزل»، سیرر،
«ایسگندرنامه» وار مضمونلار درین .

بدیعی، فلسفی فیکیرلرینله،
دونیا تاریخین ده یئرین وار سنین .
بیزه میراث قویدون اؤز اللرینله،
تورک خالقینین اؤتن سیرلرین .

دوینا جوخ گۆز لدی DÜNYA ÇOX GÖZLDİ

یوز وفاسیز دئییل، چاتاق گل یوزه،
دئییرلر یوزون ده اؤز لذتی وار .
یاخشی لیق، یامان لیق چیخاجاق اوزه،
دونیا جوخ گۆز لدی، سؤز لذتی وار .

آرزولار اینساننی یاشادیر هر گون،
شوبهه لی یاناشسان، او دا بو دئییل .
الله ا دعا لار ائیله گونبگون،
صحرا پاریلدارسا او دا سو دئییل .

قارداشیم یوز ایسته، یوز یاشاما قجون،
عمر و موز، گونوموز او بیزلیک دئییل .
غصه نی، کدری اوزاق آتماق چون،
دوخسان - دوققوز اؤزو هله یوز دئییل .

ناموسو، قئیرتی، ویجدانی اولسون،
کیشی لیباسینی یوخسا، گئیمه سین .

رامیزده واختین دا جوخ گۆزل دئمیش
کیشی لیک - کیشی دن، کنار گئتمه دی .
بی قیریت کیشینین چۆرین یئمیش،
هئج زامان سؤزونه، عمل ائتمه دی .

MƏMMƏD BAĞIR BAƏİR ZADƏ مەممەد باغیر باغیرزادە

یئتمیشه چاتدی یاشین، ایندی قوناغیق سنه بیز،
بو گونو قئید ائدیریک تاریخه دوشسون یئنی ایز .
یاشادین خالقینا صادق، وطنه سئوگی، ایله،
ساده اولدون، ساده دن ده، هر زامان فرق لی ایسیز .

او خودون آهسته، گۆزل، اؤزونه مخصوص سس ایله،
ائتدیلر قیبتنه سنه، قارشلن دا ایدین، نئجه، دیز .
قازانیب خالقیمیزین سئوگی سینی، ایلدهن - ایله،
خالقین آد - سانینا لاییق گؤرولوب، ایشلرینیز .

سؤیلدین، نارداران گۆز بییم دی هر وخت،
تانری وخت وعدنه قویموش، بئله دی قیسمتیمیز .
نارداران اهلینه احسن، آیریب بو گونه وخت،
سنی یاد ائتمه یه گل دیک، یئنه ده هر بیریمیز .

مەممەدباغیر دئیهن ده، کؤورلیر قلییم یئنه ده،
یاشادین خاطرهلر ده، گزیریک بیز، سن سیز .
آذربایجان اوغلویام، اوخویاردین احسن سنه ده،
آزاد اولدو قاراباغ شؤهرتیمیز، قئیرتیمیز .

نظامی گنجوی ! NİZAMİ GƏNCƏVİ

گنجه شهرین ده اولان آنادان،
شفق دن نور آلیر آچیلاندا دان .

اٲشيديرسن EŞİDİRSƏN

اٲشيديرسن، اوريم دن كٲجه نى،
قوى باشينى، سينه م اوسته اٲشيد، سن .
ياتماميشام صبحه قدر، كٲجه نى،
دوشونموشه م، آغلایارق سنه، من

سؤيليرسن بو عشقيمه «بيلمزديم»
بيلمه ييني گؤرمك اوجون، گلديدن .
غؤز ياشينى، گؤزلريم دن سيلمديم،
گؤزليرم، اللرينله سيليدن .

گؤزلرينى، يول دا قويما راميزين،
گل، محبت ليباسينى گئيديم .
سن توكنمز آسيمانيم، سٲوينچيم،
اٲشيديرسن، باشقاسى يوخ دئيديم .

اينسان ! İNSAN

الله ياراديب آدمى اينسان ائلمكچون،
شيطانا قوشولما دئدى، آل - قان ائلمكچون .
دينج دورمادى هووانى دا بدبخت ائل دى، او،
جنت دن آتيل دى يٲرى ويران ائلمكچون .

اينسان دئييريك، اينسانا - اينسان اولاييلسه،
اينسانليغا، اينسان تكى آد - سان ائلمكچون .
اينسان پيس عملله، اؤلرك لاپ يٲره گيرسه،
لعت قازانار جارخى - فلک يان ائلمكچون

ايندى ياشايرسان، ياشا اينسان كيمى اول كى،
ظولمت كٲجه نين زولفونو سن دان ائلمكچون .
راميز، اينسان دا گركدى ويجدان ايله، ناموس،
يوخ دورسا جاني ائيله مه قوربان ائلمكچون .

گوله مايل موراد

ياراديجيليغين دا توران چى ليقي .
GÜLƏMAYIL MURAD
YARADICLIĞINDA TURANÇILIQ

KİRMAN RÜSTƏMLİ

كرمان رستم لى

بو گونلرده آذربايجان يازيچيلار بيرليينين امكداشى،
عضو ، عيى زامان دا آذربايجان ژورناليستلر
بيرليگين عضو ، رٲسپوبليكا قادينلار و دونيا تورك
قادينلار جمعيتينين عضو، دونيا آذربايجان ليكلرين
مديريت مركزينين ايداره هئييتينين عضو، قادينلار
شوراسينين صدر معاوينى، (٢٠٠٧) ٢٠٠٦ - جى ايلده
«سن لى - سن سيز» شعر كيتابى ايلين «ليريكا
كيتابى» فخرى ديپلومونا لاييق گؤرولن، اورمييادا امام
رضانين (ع) مؤولودو موناسيبتيله كٲچيريله
بئىنلخالق شئير موسابيقه سينين قاليب اولموش،
فخرى ديپلوم و اؤدوللره لاييق گؤرولن
(٢٠٠٧) «اوسكار اوزان» موكلاتى فخرى
ديپيومو، (٢٠٠٩) اسكيشئير شاعرلر درنينين «اؤنور
بئلگى سى» ديپيومو، (٢٠١٠) مصر مدنيت مركزينين
«تشكورنامه» و «فخرى فرمان ١»، (٢٠١٠)
گورجويستان قاردابانى شهر ٣ سالى اجتماعى
مكتبين «فخرى فرمان ١»، (٢٠١١) و آغستاڤا رايون

«قلمیم الیمده للکدن ایدی»، «یازمادیقلاریم قاپیمی دؤیور»، «وطن ساغ اولسون»، «بالاجا مودریک»، «سئوگی داستانی»، «دوستلوق کۆرپوسو»، «داغلاردا شهید سسی»، «گونش قوروب ائندنده» کیمی کیتابلارین مؤلفی دیر.

آرتیق قیرخدان آرتیق کیتابین مؤلفی اولان گولمالیل خانیم یارادیجیلیغینا وطنتنپورولیک مۇوضوسو اؤنملی یئر توتور. قاراباغ محاربهسی قهرمانلارینا حصر ائتدی «قاراباغ هارایی»، «وطن ساغ اولسون»، «داغلاردا شهید سسی»، «قاییدیش»، «آپرئل دؤیوشلری»، «قهرمان لیک یوکسکلیگی»، «جونوت

عملیاتی»، «دؤیوش یوللاری»، «آکولا لقبلی کشفیاتچی»، «تووز دؤیوشلری» کیمی کیتابلاری اوخوجولار طرفیندن چوخ ماراقلا قارشیلانمیش دیر. آذربایجان تاریخی خالقیمیزین یاد ائلیرلره ساواشینا همیشه دقت یئتیرمیش، خالقیمیزین قهرمانلیق سالنامه لرینده اونودولماز تاریخی شخصیتلریمیزی بیزه تانیتیمیش دیر. معاصر دؤوروموزده ده دؤولت موسقیللییمیزی برپا ائتدیکدن سونرا، وطنیمیز روس-ارمنی بیرلیکلرینین ایشغالینا معروض قالدیلار. وطنیمیزین ایگیرمی فایز تورپاقلاری ایشغال اولوندو. اوتوز ایل مدتینده ایشغالا دوچار اولان تورپاقلاریمیزی، جمعی ۴۴ گون عرضینده ایشغالدان آزاد ائتدیک، تاریخی غلبه قازاندیق.

تورپاقلاریمیزین ایشغالدان آزاد اولونماسیندا اوتوز میندن آرتیق شهید وئردیک. آذربایجان ادبیاتیندا «شهیدلیک» مۇوضوسو ایله علاقدار اولاراق یئنی-یئنی اثرلر یارانماغا باشلادی. طبیعی کی، گولمالیل مورا دا بو کیمی مۇوضودان کناردا قالا بیلمزدی. ارمنی داشناک اوردوسو ایله قاراباغ محاربه سینده قهرمان کیمی دؤیوشموش و شهید اولموش، آذر یوسفلییه «ظفرنامه» آدلی کیتاب-پوئما یازمیش، اونون شهیدلیرینین ایلدؤنومونه هدییه ائتمیش دیر.

الینده اوتومات، چیین-چیینه، وزن سرحدینده دوران عسگرلر.

مدنیت و توریزم شعبه سینین «فخری فرمان» (۲۰۱۲)، «بین الخالق رسول رضا موکافاتی» نا لاییق گؤرولن، (۲۰۱۳) ایستانبول «شعیر فیرتیناسی» ایشتیراکچیسی، اولموش و تورک کولتورونه، تورک ادبیاتینا وئرمیش اولدوغو خیدمتلرینه گؤره فخری دیپلوما موکافاتلاندیریلان، (۲۰۱۴) آذربایجان یازچی لار بیرلیرین ادبی ایشچیسی و پرئزیدنت تقاعدچوسو گولمالیل مورا دین بو کیمی موکافاتلارینین اوستونه داها یوکسک بیر موکافات دا علاوه اولونموش دور.

او، تورکیه جمهوریتینین باش کندی آنکارا شهرینده فعالیت گؤستره، تورک دونیاسی آراشدیرمالاری بین الخالق آکادئمییاسی طرفیندن تورک دونیاسی پوئزیاسینا وئردیی توهفه لره گؤره آکادئمییانین «قیزیل اولدوز» مئدالی ایله موکافاتلاندیریلیمیش دیر.

گولمالیل مورا کیم دیر؟—گولمالیل نوروزعلی قیزی عیسی یئوا ۱۹۵۰-جی ایله قازاخ رایونونون صادیق لی کندینده آنادان اولموش دور. او، ۱۹۷۳-جو ایله آذربایجان دؤولت نئفت-کیمیا اینستیتوتونو عالی درجه لی مهندس اولموش دور.

گولمالیل مورا ادبی یارادیجیلیقلا مشغول اولور. «سن لی-سنسیز»، «گنجهلر اولدوزلار اوستومه تۆکولور»، «قاراباغ هارایی»، «آناسیزلیق فریادی»،

گونش دوغاناجان نه دینچلیک بیلن،
نه کیرپیک- کیرپیه ووران عسگرلر.

وطنه یاد گؤزله باخانلار اولسا ،
قیلینج تک چاتارسیز قاشلارینیزل .
اوچرنگلی بایراغا ایمی سیز یالنیز،
قورورلا اوجالان باشلارینیزی،

دورموسوز مقدس مزارلار اوسته،
کۆرپه بئشینده دایانمیسینیز!
سمادا قوشلاری، یئرده گوللری،
چیچکلی باغلاری قورویورسونوز.

تووز دؤیوشلری زامانی خصوصی طینتلی دستهده
کشفیاتچی کیمی خیدمت ائدن آذر یوسفلی
دفعه لرله کشفیاتچی کیمی ائرمیستان اراضی سینه
کئچهرک لازمی دؤیوش معلوماتلاری الدهه
ائتمیشدیر آزاد فضولی
،جبراییل، زنگیلان، هادروت و دیگر اراضیلرین ائرمه نی
قول دورلارین دان آزاد اولونماسیندا ایشتییراک
ائتمیشدیر.

باش کومان دانیمیز پرنسپل ایلهم علیئو جنابلارینا
زنگیلانین آلینماسینی معروضه ائتمیشدیر. بینایا
آذربایجان بایراغینی او سانجیمیشدی. تاریخی
عابده میز اولان خدافرین کۆرپوسونون
آلینماسیندا، آراز بویو اراضیلرین ایشغال دان
تمیزلنمه سینده آذر گیلین باتولیونونون خصوصی
امی اولموشدور. خدافرین کۆرپوسونه ده اوچرنگلی
بایراغیمیزی آذر یوسفلی سانجیمیشدیر.

گولمایل مورا «ظفرنامه» پوئماندا آذر یوسفلی
تیمثالیندا تورپاقلاریمیز اوغرندا جانلارین دان
کئچهن بوتون شهیدلریمیزه اؤز حربی وطنپورلیک
یارادیجیلیغیندا درین احتیرامینی بیلدیریر. هر بیر
خاطره سی ابدیلشن شهید خالقیمیزین اونودا
بیلیمچی داش یادداشینا چئوریلیر. گولمایل خانیمین
یارادیجیلیغیندا تورکچولوک، تورانچی لیک خصوصی
یئر توتور بو سستیرلرین مؤلفی اولماقلا

منیمله بیرلیکه تورکیه نین عثمانیه بؤلگه سینده
کادیرلی فئستیوالیندا ایشتییراک ائتمیشدیر. اونون
خوش خاطره لرله یازدیغی کادیرلی ده ۴ گون یول
قئیدلری دیلاره مورا دووا طرفیندن اؤزبک دیلینه
ترجومه ائدیلیب، اؤزبک تورکجه سی ایله اؤزبکستاندا
چاپ اولوناجاق دیر.

آرتیق بسته کارلاریمیز دا گولمایل مورا
یارادیجیلیغینا دقت ائتمه یه باشلاییلار. اونون
«آذربایجان» «، توران بایراغی»، کیمی شعرلرینه
موسیقی یازیلیمیش، تانیلمیش موغنی آنا شوشالی
ایفا ائتمیشدیر. سون ایللرده گولمایل خانیمین قلمه
آلدیغی اثرلردن بیر «نورو پاشا داستانی
قوت» دیر. تاریخی فاکتورلار ایستینا ائدیله ن اثر- پوئما
عثمانلی اوردوسونون گئنئرال، قافقاز ایسلام
اوردوسونون کومان دانی نوروپاشایا حصر اولونوردو. نورو
پاشا ۱۸۸۹-جو ایله عثمانلی ایمپریاسینین
ایستانبول شهرینده آنادان اولوب. ۱۹۱۱-جی ایله دن
۱۹۲۰-جی ایله کیمی اوردودا خودمت
ائدیپ. روتبه سی گونئرال لئیتنانت دیر. او، بیرینجی
دوینا محاربه سینده، قافقاز جبهه سی ، باکی
دؤیوشلرینده، آذربایجان ائرمیستان محاربه سینده
ایشتییراک ائدیپدیر.

او، ۱۹۴۹-جو ایل مارت آیینین ۲-ده ایستانبولون
سوتلوجه فابریکینده باش وئرن پارتلایش
نتیجه سینده فاجیوی صورتده هلاک اولوبدور.

معلوم دور ، تورپاقلاریمیزین ائرمی داشناکلارین دان
آزاد اولونماسیندا نورو پاشانین خصوصی رولو
اولموشدور. قافقاز ایسلام اوردوسو ۱۴-۱۲ مین
آذربایجان تورکلرین دن و داغیستان موسلمانلارین دان
عبارت اولونموشدور بورایا کؤنولولری ده قاتساق
اوردون میقداری خیلی آرتار.

قافقاز ایسلام اوردوسو ، آذربایجان خالق
جومه ویریتینین اعلان ائدیلدی ۱۹۱۸-جی ایلین
نویابرینا قدر آذربایجاندا فعالیت گؤستریمیشدیر. اؤز
یارادیجیلیغیندا بئله بیر تاریخی دؤورو قلمه آلان

AMEA-نین عضو ادبیات اینستیتوتونون امکداشی، فیلولوگیا علملری دوکتورو خورامان هومتووا، ADPU-نین دوسسنتی یئگانه قهرمانووا، وطن محاربه سی وئترانلاری بیرلین موشاویری نصیبه ایسرافیلووا، علم و تحصیل قزئتینین رئاكتور معاوینی خانیم خانیم، AZ.TV-نین امکداشی اؤترخان ائلجاج و باشقالاری گولمالیل مورا دین چوخ شاخه لی یارادیجیلیغین دان دانیشیبلار. مجلسین سونون دا گولمالیل خانیم تدبیر ایشیتیراکچیلارینا درین تشککورو نو بیلدیریب، بیر نچه شعرینی اوخویوب دور.

قیسا زامان کسین ده «نورو پاشا داستانی» خاریحی اؤلکه لرده ده تیراژلانماغا باشلانمیش دیر. اؤزبک تورکجه سینه چئویریلرک اؤزبکستان دا چاپ اولوناجاق دیر. جنوبی آذربایجان دا دا سویداشلاریمیز «نورو پاشا داستانی» نا مارق گؤستریلر. تهران دا «خودا فرین» نشیریاتی قافقاز ایسلام اوردوسونون کوماندانینا حصر اولونان داستانی ۵۰۰ نوسخه دن عبارت اولاراق اینگیلیس دیلین ده چاپ اندیلر.

آز بیر زامان دا اؤزونه گئیش اوخوجو کوتله سی توپلایان «نورو پاشا داستانی» تورکیه نین آنتالیا شهرین ده ساحل کیتاب یایین ائوی طرفین دن ۱۰۰۰ نوسخه اولاراق تورک دیلینه چئویریلرک کیتاب شکیلین ده چاپ اولونموش دور... کیتابین اندیتورو (رئاكتورو) آسکئف-این گئئل باشکانی ساواش اونال بیین ائشی گونچا آی دمیردیر. گرافیک ترتیباتچی سی ساواش اونال بی دیر. «نورو پاشا داستانی» آذربایجان موسلمانلارینین نورو پاشا طرفین دن داشناک ظلمون دن قورتارماسینین ۱۰۵ ایلدؤنومو موناسیبتله تورک گئئرالینین عزیز روحنا اتحاف اولونموش دور. ۳۰ مارت ۳ آپریل ۱۹۱۸-جی ایل تاریخلی آراسین دا باکی و اونون اطرافین دا باکی سووتی و اثرمنی فئداراسیونو قوتلرینین موسوات

گولمالیل مورا دین اوزون ایللر کئچمه سینه باخمایاراق آذربایجان تورک لرینین نورو پاشایا حؤرمتی-عزتینی پوئما دا ایشیق لاندیریر، مستقیللیمیزین ایلکین ایللرین ده کئشمکئش لی حیاتیمیزا شاعر گؤزو ایله باخاراق، تورکچولوک و تورانچی لیک ایدئیلارینی تبلیغ ائدیر. (تورانچی لیک آرتیق ایدئیا دئیل، تورانچی لیک مقصد دیر) اؤتن ایلین سئنتیابر آیینین ۱۴-ده آتا تورک مرکزین ده آذربایجان یازیچیلار بیرلینین عضو گولمالیل مورا دین «نورو پاشا داستانی» کیتابینین تقدیماتی اولموجدور. یازیچی پولیسسیست، فیلولوگیا علملری نامیزدی عثمان اوغیو «قارداش لیک داستانی» حاقین دا «نورو پاشا داستانی» اؤز فیکیرلرینی بیلدیررکن، «گولمالیل مورا دین یارادیجیلیغین دا وطنپرورلیک مؤوضوسو اساس یئری توتور. او، وطنداش لیک مؤوقعین دن چیخیش ائدرک چوخ قیمت لی بدیعی اثر یارادیب دیر. اؤزونون ایندیویدوال یاناشماسی ایله نورو پاشا اوبرازینی طبیعی، بدیعی بویالارلا تقدیماتینی وئرن مؤلف، اوخوجویا سؤزونون قیمتین دن دوغولان ائله بیر اوبرازی تقدیم ائدیر کی، اوخوجو تاریخی کئچمیشیمیزه دؤنور. اثر بویو قهرمانینا سئوگی سرگیله یه ن مؤلف سؤزون پولیسئمانتیکاسین دان ایستیفاده ائدرک اوبرازین تقدیماتینی بدیعی اوستالیقلا وئیر.»

کیتابین تقدیماتین دا فیلولوگیا علملری دوکتورو واله نصیب لی، سالیده شریفووا، چیخیش ائدرک کیتاب حاقین دا موثبت فیکیرلرینی بیلدیریلر. اونلار بیلدیریلر کی، نورو پاشانین اوردوسونون آذربایجانا گلمه سی تورکچولویوموزون قورویوجو کیمی یادداشلاردا قالیر. گولمالیل مورا دین بونا نایل اولوب دور. اثرین بددی چکی سی اولدوقجا آغیردیر. تدبیرین آپاریجی سی تانینمیش ادبی تنقیدچی - شاعر اسد جاهانگیر گولمالیل خانیمین یارادیجیلیغین دان، «نورو پاشا» داستانینین آکتوالیغین دان دانیشاراق گولمالیل خانیم اوغورلار آرزولایب.

پارتیاسی و قافقاز سوواری تومئنی (دیویزیاسی)
آراسیندا چاتیشمالار میدانا گلیمیشدیر.

آذربایجان تورکلرینه سویقیریم ائدن اثرمنی و اونلارین
اینگیلیس هاوادلارلاری ۳۰۰۰-دن ۱۲۰۰۰-کیمی
سویداشلاریمیزی قتله یئتیرمیشلر. لیونل دونسترویلئ
(دونسترفورجی) کوماندانلیغینداکی اوردو هئیتی
اثرمنیلرله متفیق اولموشلار.

۴ ایون ۱۹۱۸-جی ایلده آذربایجان میلی شوراسی
ایله عثمانلی دؤولتی آراسیندا سیاسی،
حقوقی، تیجاری و عسگری موقاوایله (آنلاشما)
ایمضالانمیشدیر. بو آنلاشمانین ۴-جو ماددهسینه
ایستینادن او تاریخده باتومیده بولونان آذربایجان
هئیتی عثمانلی حکومتیندن عسگری یاردیم
ایستیمیشدیر. انور پاشانین قارداشی نورو پاشانین
بؤیوک سیی ایله قورولان قافقاز ایسلام اوردوسو، داها
سونرا فیلیسطين جبهه سیندن گتیریلن ۱۰۶ و
۱۰۷ پیاده، ۵۶ توپچو آلایلاری ایله آذربایجانا
تخلیه ائدیلمیشدیر.

گولمایل موراد خانیم خیلی واخت آراشدیرمالار
آپارمیش، ایلک قورولان میلی حکومتیمیزین
سوقوطونون سببلرینی اؤیرنمیش، بیر چوخ تاریخی
قایناقلارا مراجعت ائتمیشدیر. آرادان ۱۰۵ ایل
کئچمه سینه باخمایاراق خالقیمیزین دیلینده «نورو
پاشا بیزی سویقیریمدان قورتاردی» کیمی افسانهیه
چئوریلن بیر تاریخی حقیقته اؤز ایمضاسینی آدی.
او، چوخ بؤیوک بیر سانباللی اثر یاراتدی. «نورو پاشا
داستانی» هر ایکی قارداش خالقین ابدی یاشار اثرینه
چئوریلدی. آشاغی داکی شعر پارچالاریندا
خالقیمیزین تورکییه دؤولتینه، او جمله دن قافقاز
ایسلام اوردوسونون کوماندانی نورو پاشایا مراجعتینی
پوئتییک ایفاده لرله وئریر.

نورو پاشام،

NURU PAŞAM

ائی گؤزومون نورو پاشام!

دیزده تپر بشدا تاجیم،

کؤنلومون قورورو پاشام!

نورو پاشام،

فیکری آیدین، آری پاشام!

کؤنلو سودان دورو پاشام!

عدالت سنی گؤزلییر،

آرخاسینجا یورو پاشام.

نورو پاشام،

کؤنلومون قورورو پاشام!

سن دؤیوشن تورپاقلاردا،

آیاق ایزین دورور پاشام!

نورو پاشام!

اولولاردان اولو پاشام!

گله جک اؤز بیناسینی،

کئچمیش اوسته قورور، پاشام!

نورو پاشام!

کئچمیش اوسته قورور پاشام!

اؤز مقدس روحون ایله،

تورپاغی می قورو پاشام!

-دئیهرک، یوز ایللیک آرزولارینی یئنه ده

گئرچکلش دیرمه یه چالیشیر. دشمن همین

دوشمندیر. اما، زامان او زامان دئییل.

شعیرلردن و نومونه لرден گؤرونديو کیمی گولمایل

موراد تک اؤز آرزولارینی دیله گتیرمیر. او، اوتوز ایل

تورپاقلاری ایشغال آتیندا قالان بیر توپلومون

ایستکلرینی قلمه آلیر. مثلاً،

«یاز» دئییه جوشان اورکدی،

یازان منیم اؤز الیم دیر.

منی یازماغا اصله یه،

سنه میننتدار ائلیم دیر.

سنه میننتدار ائلیم دیر،

اوز توتوب او گله جه یه،

تئز آچیر کی، صاباحلاری،

بلکه سنی گؤره، دئییه.

آلوو ايچين ده دير كازان توركلري،
توركوستان چيرپينير قان-تر ايچين ده.
گۆزله داغ چكيز باكينين نئفتي،
ائليم آد قازانيب ائللر ايچين ده.

ايمپئريا گوجلرينين فيتنه ، فساديني اؤز
يارديجي ليغينا ايفشا ائدن گوله مايل مورا
آشاغي داي چاغيريشي ائتمكله خالقيني آييق -
ساييق اولماغا سسليير. آتان ائرميلر اولسا دا ، اونلارين
هئبئه لرينين دؤيوش- سوراتاي ايمپئريا قوهلري
طرفين دن دولدورولدوغونو بيلديرير.

توپلار گورولدايير، اينسان اينليير،
سياست آلتين دا گيزلنير ايران.
باكييا ديشيني قيجاييب دوروب،

اينگيليس لوردلاري حاضيردي چوخ دان!
توركوستان باكينين قاپي سي دير ، باخ،
باكي بير سوسمايان، ووران اورك دير!
روسون، اينگيليسين بير آمالی وار،
باكينی بيربوللوق توتماق گركدير.

عثمانلي اوردوسونون گوجونه اينانان، اونون
محمئتجيكلرينين نيه قادير اولدوغونو بيله ن شاعره
خانيم قورورلا آشاغي داشي شعيرده اؤز ايفاده لريني
عكس ائتديرير.

سن الله، بير بونون آرزوسونا باخ،
گور هاردان هاراي اعلين اوزا دير.
اينگيليسله بونون بيرليينه باخ،
هله دوزا گلير ، يولو اوزاق دير.

عثمانلي بو گونون دؤولتي دئييل،
تاريخ كيتابين دا باخين يولونا.
توتوب اينگيليسين تورپاغيني، بيل،
ساعت قاييشي تك تاخار قولونا.
-دئيه رك دوشمنينه يئرني گؤرسه دير.

شاعره خانيم گولمايل مورا قافقاز اسلام اوردوسونون
الله طرفين دن ده گؤندريلديني آچيقجا قئيد
ايدير. اگر بو اوردو كمكميزه گلمسيدي ١٢ مين
يوخ، داها دا چوخ شهيد وئرديك، باكي ، او جمله دن
آذربايجان ائرميني دؤولتينه چئويريلردى. نورو پاشا
اوردوسونون آذربايجان توركلرينه كمكه گلمسيني هم
ده توي-دويون كي مي قئيد ايدير. مثلاً،

قافقاز! دوغ دو گون كي مي،
گلميش دي توي-دويون كي مي.
باخي ب دا گؤردويون كي مي،
يارا دي ب -قوران اوردوسو.

يارالي دي قافقاز ائلي،
آخيردي گؤزلرين سئلي.
جوشوب گل دي تورك ائللري،

يئني لمز توران اوردوسو.

يئنيجه موستقيللينه قدم قويמוש آذربايجان
دئموكراتي ك جيمه وريتميزي روس ، اينگيليس و
ائرميني ايرتيجا قوهلري اونو بئشيين ده يئرلن ده جه
بوغماق ايستيريديلر. معلوم مسئله دير كي ، موساوات
حكومتينين ميللي اوردوسو تام فورمالاشماميش دير.
اهالي سلاح دان، سوراتان بير شئي آنلاميردي. چار
حاكميتي موسلمانلاري اوردويا آلميرديلار . اهالي دن
اوردو اوچون وئرگي آلينيردى. آزادليغينا قووشان
خالقين آزادليغين الين دن آماق، اونو كاتورقايا
(سورگونه) گؤندرمك كي مي شئي ايدى.

آزادليق ايستير هامي دونيادا،
هامي آزادليغي بوغور بئله جه.
آزادليق ايستير روسييا، اما
هم ده آزادليغي بوغور گيزليجه.

چؤكوب ايمپئريا ، اما يئنه ده،
ازيلير آلتين دا بالا جا خالقلار.
نه اولار، يئني دن قورول دونيا،
تره دن يازيلا ايستكلر، حاقلار.

آذربایجانین آزادلیگی یولوندا بویوک موباریزه یه اؤندرلیک ائدن جسور گنج بیر عثمانلی پاشاسیدیر. روس چارلیگی دا گیلاندا آذربایجان موستملکه ایدی، ایشغال دان قورتولسادا اوردوسو و حربی گوجو یوخ ایدی. ایکینجی چار دلی پیوتر تورکلرین عسگره آیینماسینی و حربی بیلکله ییه له نمه سینین قارشى سینی آماقلا قالمامیش. بو حاقدا قانون جیخارمیش و وصیت ائدئرک دئیش دیر:

تورکلری اصلا عسگرلییه آلماین، ساواشماغی اؤیره نمه سینلر، صباح باشینیزا بلا اولورلار. بونا باخمایاراق آذربایجان خالقى سون درجه ده جسارتیلیدیر. دوغما وطنلرینی قوروماق ایستیرلر، سدلرینی جیزماق ایستیرلر. او زامانین پادشاهی سلطان محمت رشاد مدافعه ناظری انور پاشایا دئییر کی، آذربایجان تورکلرینه حربی یاردیم ائتسین. اور پاشادا قارداشی نورو پاشانی شرق اوردوسو کوماندانلیگی ایله آذربایجانا گؤندریر. نورو پاشا داستانی بوردا باشلایر. تاریخین قیزیل صحیفه سینه کئچن بو عوضسز ظفری تورک یازیجی سی شاعر، پوبلیسیست گولمایل موردان خانیم ادبی آنلامدا داستانلاشدیردی.

من بونو ترجمه ائدیرکن بویوک بیر خوشبخلیک حیسى کئچیردیم. سیزلر بو داستانی اوخویاندا، دوستلوغون- قارداشلیغین ذاتاً گئنلریمیزده و قانیمیزدا وار اولدوگونو گؤره جکسیز ایکی دؤولت بیر میللت آذربایجان تورکیه بوش بیر سلوقان دئیل.

من بو یازینی حاضیرلایارکن ائشیتدیم کی، بو یاخینلاردا گولمایل خانیمین دوغوم گونودور فرصتدن ایستیفاده ائدیرک حؤرمتملی شاعره میزی دوغوم گونو موناسیبتیله تبریک ائدیر، اونا ساغلام حیات، یارادیجی لیق اوغورلاری آرزولاییرام.

دوغولاندا گوللر دوشوب بختینه،
گوللر آچیر سن گؤزلین خطرینه.
بو بوکئت دیر، وئریم سنه تبریکه،
بورونه سن بو گوللرین اترینه.

کرمان رستملى شاعر، پوبلیسیست. ناخچیوان.

۰۱،۰۸،۲۰۲۳

۱۰۵ ایل نورو پاشانین آذربایجانا اؤز اوردوسو ایله گلمه سیندن کئچمه سینه باخمایاراق هئچ کیم بونلاری اونوتمور. نورو پاشانین قافقاز ایسلام اوردوسونون عسگرلریندن باکی قیرغینیندا ۱۳۰۰ تورک عسگر و سوبایی شهید اولموش دور. بو گون اونلارین خاطره سی همیشه یاد ائدیلیر، اونلارین شرفینه داغوستو پارکدا خاطره عابده سی اوجالدیلیر.

«نورو پاشا داستانی» نین ائپیلوق حیهه سینده گولمایل خانیم حاق لی اولاراق یازیر؛

آیاغین دیه ن یئره ،

هامی دئییر جان قوربان!

مقدس خاطره نی ،

اونوتماز آذربایجان!

پوئمانین باشقا بیر یئرینده گولمایل خانیم گؤزل آرزولارینی دیله گتیریر.

قالخ آیاغا سنینه

بیرگه گزک تورانی!

داشکند، کازان، آشقباد،

باکینی، آنکارانی!

دوشمن باخدیقجا قلبی،

قوی اولسون گؤروم ویران!

دیللردن، آغیزلاردان،

بیرجه سؤز قوپسون-توران!

یوخاریدا قئید ائتدیم کی، گولمایل موردان «نورو پاشا داستانی» پوئماسی تورکیه نین آنتالیا شهرینده کیتابین ائدیتورو گونچا آیدمیر طرفیندن تورک دیلینه چوریلیمیشدیر. یئری گلمیشکه ن موکمل ترجمه اوچون گونچا آیدمیر و کیتابین قرافیک ترتیباتچی سی ASKEF - این گئنل باشکانی ساواش اونال بئییه درین تشککورلریمیزی بلدیریریک! بو یازینی حاضیرلایاندا گونچا خانیملا علاقه یاراتدیم. اوندان اؤز اورک سؤزلرینی سوروشدوم. او، ممونیتله آشاغی داکی فیکیرلرینی بیییمله بؤلوش دو. نورو پاشا چار روسیاسی داگیلدیگی عرفه ده

نئچه-نئچه اثر یازماق ایستره،
یازیلمايان اثری می یاز، قلم!

لاله لی تپه نی آلدی عسگریم
LALƏLİ TƏPƏNİ ALDI ƏSGƏRİM

ای بؤیوک یارادان، حمد اولسون سنه-
لاله لی تپه نی آلدی عسگریم!
بو چمهن، بو چیچک منیم دیر یئنه-
لاله لی تپه نی آلدی عسگریم!

خاین لیک، خبیثلیک دوشمنه قال دی!
عسگریم، اومیدیم تک سنه قال دی!
لاله منه قالدی، گول منه قالدی-
لاله لی تپه نی آلدی عسگریم!

چوخ دا اؤیونمه سین یاغی، آلاریق!
باغچانی آلاریق، باغی آلاریق!
تپه نی آلمیشیق، داغی آلاریق!
لاله لی تپه نی آلدی عسگریم!

قویمایین قیصاصی نامرد یاغی دا!
ایگید عسگر گرک لشکر داغی دا!
گون گلر، آلاریق قاراباغی دا!
لاله لی تپه نی آلدی عسگریم!

هایدی ایگیدلر
HAYDİ İGİDLƏR
آپرئل دؤیوشلرین ده شهید اولموش
آمق -موراد میرزیئوین و سامید ایمانوون
عزیز خاطره سیننه
مارش
موسیقی سی حسین سؤزلونون دور.

هایدی، ایگیدلر، هایدی،
هایدی بیزیم دیر ظفر!
دوشمنه نی محو ائتمه یه،
سیزلرده واردی تپر!

GÜLƏMAIL MURADIN ŞƏHİDLƏR HAQQINDA ŞEİRLƏRİ (21 ŞEİR)

گولمایل موراد

Azərbaycanımızın bütövlüyü uğrunda
gecəsi-gündüzü olmayanlar- Qarabağımız!
Torpağımız! Vətənmiz üçün - Ürəkdə
sıxılıb, gözlərimdən tökülən yaşlar –

Yaz, Qələm! Söylədi:
یاز، قلم! سؤیله دی:

ایتیریرم حوصله نی، دؤزومو،
گونلر اؤتور، هر عؤمور-گون دوزومو.
سن سیز کئچهن گئجه می، گوندوزومو،
آخشامی می، سحری می یاز، قلم!

گئجه اویاق قالماغی می یازمی سان،
نئجه ایلهام آلماغی می یازمی سان.
هردن گولر، خوش چاغی می یازمی سان،
ایندی ایسه کدری می یاز، قلم!

ای قلمیم، باغبان آرا باغیما،
باغلادیلار یادلار قارا باغیما
گئده جهیمه حؤکمهن قاراباغیما!
قاراباغ سفری می یاز، قلم!

هئچ بیلیرسن نلر یازماق ایستره؟!
غلبه دن خبر یازماق ایستره!

عاديليمين شهيد اولان گونودور-
گول لو بير ماي گونو، گوننوت داواسي.

دؤز، آنام، بئله دير حاق دان يازيلار،
دوشمه ن، هايقيرارام، صفين پوزولار!
تاريخه قيرمیزی ختله يازيلار-
گول لو بير ماي گونو، گوننوت داواسي!

ايگيد عسگرلرين ووقار گونودور،
ظفره چاغيران شوعار گونودور!
يوردومون سولمايان باهار گونودور-
گول لو بير ماي گونو، گوننوت داواسي!

شهيد آناسي آغلاماز
ŞƏHİD ANASI AĞLAMAZ

گوننوت عملياتين دا شهيد عاديل اولان
تاتارووناناسينين ديلين دن
شهيد آناسي آغلاماز

شهيد آناسي آغلاماز،
آغلاما، آنا، آغلاما!
گوئی گئييب، قارا باغلاماز،
آغلاما، آنا، آغلاما!

آزاد اولار تورباغيميز،
دالغالانار بايراغيميز!
خوش گله جک نؤوراغيميز،
آغلاما، آنا، آغلاما!

کدری آت، قم دن داشين،
نه تئز آغاريب دير باشين؟
قبريمه دامير گؤز ياشين،
آغلاما، آنا، آغلاما!

سئوينمه سين چوخ دا ياغي،
سينه سينه چکيب داغي،
آلاجاغيق قاراباغي،
آغلاما، آنا، آغلاما!

بيزه موراد گل دئيير،
بيزه ساميد گل دئيير!
وطنه قوربان گئدن
نئچه ايگيد گل دئيير!

قوی، قيزيل قانيميز لا
سولان سين تورباغيميز!
اوجالسين قاراباغ دا
اوچرنگ لي بايراغيميز!

شجاعت لي اوردوموز
دوشمنين ايزين سيلسين!
بيزيمكي دير قاراباغ،
قوی، بونو دونيا بيلسين!

گوننوت دعواسي
GÜNNÜT DAVASI

شهيد عاديل تاتاروون
آناسي شکوفه خانمين ديلين دن
عزيز خاطره سينه

بالامي اليم دن آپاردی گئتدی!
گوللو بير ماي گونو گوننوت داواسي!
کؤنول سيملريمي قوپاردی گئتدی!
گوللو بير ماي گونو، گوننوت داواسي!

نئچه شهيديميز گئتدی ار کيمي،
هونر ايستيرم بو هونر کيمي!
قوی، گل سين ظفر لر بو ظفر کيمي،
گول لو بير ماي گونو، گوننوت داواسي!

آغلاسام، گؤزومون ياشينا دؤنر،
شهيد مزارينين داشينا دؤنر!
دولانار، وطنين ياشينا دؤنر،
گول لو بير ماي گونو، گوننوت داواسي!

دئمه چيچييمين سولان گونودور،
گؤزومون بوشالان، دولان گونودور!

اللهم، قوی منه نه اولور - اولسون،
شهید آنالاری آغلاماسینلار.

بیر آنا قلبینین فریادی ایله،
دوشمینین صفینی پوزاجاغام من.
ظفر نغمه سینی جیدیر دوزون ده،
دورنا لیلیله یازاجاغام من.

شهیدلریم!

ŞƏHİDİM

اؤزونوز بیر قئیرتسینیز،
شهیدلریم، شهیدلریم!
معجزه سیز، حئیرتسینیز،
شهیدلریم، شهیدلریم!

داغ باشین دا قالاسینیز،
اوغولسونوز، بالاسینیز.
تاریخلرده قالاسینیز،
شهیدلریم، شهیدلریم!

تورپاق دا چیچه یه دؤندوز،
سیز جننت ده بیه دؤندوز.
سینه مده اوریه دؤندوز
شهیدلریم، شهیدلریم!

بو تورپاق دا قانینیز وار،
آدینیز وار، سانینیز وار!
آذربایجانینیز وار،
شهیدلریم، شهیدلریم!

قان دی قیرغین دی هر یان دا،
نه گۆردونوز بو جاها ن دا؟
نه دوشوندونوز سون آندا،
شهیدلریم، شهیدلریم!

دئدینیز نه گولون سولسون،
نه گۆزلرین یاشلا دولسون!

اؤزونه چوخ وئرمه زولوم،
تکی آزاد اولسون ائلیم!
حاقین علین ده دیر علیم،
آغلاما، آنا، آغلاما!

دورنا لیلی

DURNA LƏLƏYİ

آپرئل دؤیوشلرین ده شهید اولموش آملق سامید
ایمانوون عزیز خاطره سینه

او آپرئل سحری نیه گۆره سن،
بولودلار اوستونه قون دو دورنالار؟
تورپاگی آنا تک باغرینا باسان،
بیر شهیدی گۆروب، دوندو دورنالار...

الین ده قومبارا تنها شهی دی،
گۆی ده آغلاییردی قریب دورنالار...
آنا تک، باجی تک ساچینی یولوب،
للین چؤلله سرب دورنالار...

یاغیش تک یاغیردی گۆزلرین دن یاش
شهیدین نشینی یویوردو سانکی.
دورنالار او سحر اینسان اولموش دو،
دورنالار شهیدی دویوردو سانکی!

بئله گۆرممیشدیم هئچ دورنالاری،
گئتدی یولون دان گئریه دؤن.
بیاز للکلی قار کیمی یاغان،
آغلاشا - آغلاشا دلییه دؤن.

آخیری دوزولوب اؤز قاتارینا،
بیر ماتم هاواسی چالیب گئت دیلر.
جیسمینی تاپشیریپ آنا تورپاغا،
شهیدین روحونو آلیب گئت دیلر.

گۆزلریم جوت بولاق، دولدوقجا، دولسون،
اؤلسه مده گۆزومو باغلاماسینلار.

اونودارمی وىجدان سنى،
قوجا، اوشاق، جاوان سنى!
آنام آذربايجان سنى،
سن ائى قهرمان شهيديم!

بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟
BU EVİN KƏRPİCİ NİYƏ SÖKÜLÜR

كىم توخونوب، الله، گؤره ن قلىينه،
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولوب؟
كاش داشلار دانىشا، ديوارلار دينه،
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟

سوسوز دييرمانا بنزير بو ائو،
تاخيلسىز خيرمانا بنزير بو ائو.
سوولموش بوستانا بنزير بو ائو،
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟

قار آلتين دا اوزون مدتى قالىب،
قلىبن ده نسه بير محنتى قالىب؟
بير آنا مهرينه حسرتى قالىب،
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟

چكيليپ كوكسونه دويونلر-داغلار،
هانى چال-چاغيرلى او گؤزل چاغلار؟
كرپىجلر گؤز ياشى، ديوارلار آغلار
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟

باغين دان گول-چىچك دره بيليديم،
آغ يايلىق اوستونه سره بيليديم.
بو ائوين داشلاريني هؤره بيليديم،
بو ائوين كرپىجى نيه سؤكولور؟

آنا ناله سى
ANA NALƏSİ

دوشمىن باشينا داش نيه دوشمور؟
بير آنا آغلاير مزار باشينا دا.

آى وطن، باشين ساغ اولسون!
شهيدلريم، شهيدلريم!

شهيديم منيم!
ŞƏHİDİM MƏNİM

من چىچك يئرينه شعير گتيرديم،
شعيريم چىچك اولسون، شهيديم منيم!
هامى شهيد اولماز، شهيد اولان دا
گرک اورک اولسون، شهيديم منيم!

اى ديرى اؤلنيم، ائى اؤللو ساغيم،
قانىنلا قيزاردى قارا تورپاغيم!
مزارين اوستكى اوچرنگ بايراغيم
سنه برك اولسون، شهيديم منيم!

دوشمن سالا بيلمز ذلته سنى!
مردلىين يئتيريب شؤهرته سنى!
تانرى يوللادى مى جنتته سنى؟
يئرين ايپك اولسون، شهيديم منيم!

سن اى قهرمان شهيديم
SƏN EY QƏHRƏMAN ŞƏHİDİM

هونر سن ده، قئيرت سن ده،
سن اى قهرمان شهيديم!
بير يئنىلمز قوت سن ده،
سن اى قهرمان شهيديم.

آچيب شاهين قاناديني،
تاريخه يازدين آدينى.
دونيا گوردو ايناديني!
سن ائى قهرمان شهيديم!

سن...سن ائى جنتته بيتهن،
فخر ائيليير سنله وطن!
شهيد اولدون، اولمدين سن،
سن اى قهرمان شهيديم!

جللادین گۆزوندن یاش نیه دوشمور؟
بیر آنا آغلاییر مزار باشین دا.

داغیلیر اۆلکه لر، یوردالار، وطنلر...
سارالیر باغچالار، گوللر، چمه نلر...
نئچین محل قویمور گلیب-گئندنلر؟
بیر آنا آغلاییر مزار باشین دا.

بو گونون دردینی صاباح چکیرلر،
ساوابی بوشلاییب، گونه چکیرلر.
نه فریاد آنلاییر، نه آه چکیرلر
بیر آنا آغلاییر مزار باشین دا.

بو آه شهیدی ده اودا یاخاجاق،
قولاق وئر، مزاردان ناله چیخاجاق.
ایندیجه ایچین دن لاله چیخاجاق،
بیر آنا آغلاییر مزار باشین دا.

نئچین یاشایان وار قوبار ایچین ده؟
عدالت وارمی دیر روزگار ایچین ده؟
بیر شهید اویویور مزار ایچین ده،
بیر آنا آغلاییر مزار باشین دا.

شهید آنالاری اوچون قلبیم دن کئچه نلر

ŞEHİD ANALARI ÜÇÜN QƏLBİMDƏN KEÇƏNLƏR

یارادان دوشمنه قوی قنیم اولسون.
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

نئچه توی خونچاسی قالب دی باغلی،
نیشان لی قیزلارین سینهنسی داغ لی.
قازاخ لی، لاجین لی، هم قاراباغ لی،
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

گۆر نلر گتیردی فلک باشیما،
نیه آجیمادی گۆز یاشلاریم؟
خینالار چکیل دی مزار داشینا!
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

شهیدلره باللی قایا یاراشیر،
آدلاری گونشه، آیا یاراشیر!
واغزالی یاسا یوخ، توپا آراشیر!
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

یاشاسین دوشمنه نی بیچن ائل اوچون!
شهادت باده سین ایچن ائل اوچون!
اؤلرمی جانین دان کئچن ائل اوچون؟
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

سون گۆروش

SON GÜN

بیر شهیدین سئوگیلی سینین دیلین دن

پاییزین سو بوغون حیسس ائلیمیردیم،
چوخ دا کی هاوادی سازاق گلیردی.
او گون اوریم ده گوللر آچمیش دی،
او گون هر شئی منه سیجاق گلیردی.

او گون سن ایلک دفعه "سئویرم" دئدین،
سئوگیمیز کۆرپه تک دیل آچدی او گون.
ائله بیل بولودلار غیبه چکیل دی،
دونیا یا گون دوغدو، زر ساجدی او گون.

بالاسینی ایتیرمیش بیر آنایام من،
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!
قالاسینی ایتیرمیش بیر آنایام من،
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

آنالار، دردینه یانیب آغلایار،
گۆیرچین تک یولا قونوب آغلایار!
شهید بالاسینی آنیب آغلایار
یاز، شاعر، قلبیم دن کئچه نلری یاز!

اللهیم، شهیدلر قوی سنین اولسون،
آنالار آناسی وطنین اولسون.

اؤلوم حاق ایشی دیر قوجا دونیادا،
فلک گردیشی دیر قوجا دونیادا.
یارب، آدام کیمی اؤلرمیش او دا - آدا؟
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.

قارداش، هارداسان؟
QARDAŞ HARDASAN

قارداش دیر باجینین باشینین تاجی،
سنی چاغیریرام، قارداش، هارداسان؟!
قارداشلا هر یئرده اویونور باجی،
سنی چاغیریرام، قارداش، هارداسان؟!
قارداش سیز باجیلار اورک سیز اولار،
آرخاسیز، دایاق سیز، دیرک سیز اولار!
اؤزو اؤز گؤزون ده گرک سیز اولار،
سنی چاغیریرام، قارداش، هارداسان!؟

سن سیز ناله چکن اونوم اوشویور،
هایانا اوز توت سام، یئونوم اوشویور.
تویونا آلدیغیم دونوم اوشویور،
سنی چاغیریرام، قارداش، هارداسان!؟

گل، بیزی بو قمین علین دن قورتار،
حسرتین، هیجرانین فئلین دن قورتار.
آغلار گؤزوموزون سئلین دن قورتار.
سنی چاغیریرام، قارداش، هارداسان!؟

ائشیت، باجیلارین اورک سؤزونو،
اوپریک یوللارا دوشه ایزینی.
دؤرد باجین، یوللارا دیکیب گؤزونو،
سنی چاغیریریق، قارداش، هارداسان!؟

شوشا!
ŞUŞA

سینه سین ده خاری بولبول نیشانی،
گؤی دن یئره ائنن رحمت دیر شوشا!

منه بیر هدییه وئریب دئدین کی،
بونا باخیب، هر دن یادا سال منی.
هیجان دان دلیلم ائله توتولدو،
ائله بیل دوغموش دو آنام لال منی.

ایلک عشقین، سئوگینین هیجانین دان
عادیجه بیر ساغ اول دئییه بیلمدیم.
نه گؤتوره بیلدیم او هدییه نی،
نه ده کی یاخشی یول دئییه بیلمدیم.

اینانا بیلیمیرم یوخسان حیات دا،
خیال دان مین لیباس بیچیرم هر گون.
ایندی تسلیلم دیر گؤروش یئریمیز،
اوردان تکباشینا کئچیرم هر گون.

شهید اولان آد
ŞƏHİD OLAN AD

گؤره سن، بو قیزا نه آد وئریم من؟
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.
اوغلانین دوشموردو آدی دیلین دن
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.

بیلیمردی، ایلک عشقین دادی نه ایدی؟
عمرون قمگین چاغی، شادی نه ایدی؟
گؤره سن، بو قیزین آدی نه ایدی؟
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.

قیزی شاد ائتمه یه گئتمیش دیلر،
هله آد ائتمه یه گئتمیش دیلر.
هله ائلچیلیین ائتمیش دیلر،
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.

بدبین لیگی یوخدو، نیکبین دی هله،
آرزوسو، دلیلی چین-چین دی هله.
شهید دوداغین دا گیزلین دی هله
شهیدین دیلین ده شهید اولان آد.

داغین دان چکیلیب دومانى، چنى،
دئميين وطنه حسرت دیر شوشا!

واقیفین سۆزو وار دوداقلارین دا،
بولبولون سسی وار بولاقلارین دا.
تاریخین پوزولماز واراقلارین دا،
شرف دیر، ناموس دور، غیرت دیر شوشا!

غلبه عزمی وار هر بیر سۆزون ده
کیشنیر آتاری جیدیر دوزون ده.
ناتوان قوباری واردیر اوزون ده،
هم ده ناتوان تک جومردیر شوشا!

آلینماز قالادیر داغلار باشین دا،
مین بیر تاریخ یاتیر چاتیق قاشین دا.
هم قوجا، هم ده کی جاوان یاشین دا
نیدادیر، هارای دیر، حیرت دیر شوشا!

طوبادیر آغاجی، کؤثر-چئشمه سی،
حاق دان وورولوب دور هر بیر ایلمه سی.
گۆزل قاراباغین دیلبر گوشه سی
جنت دیر، جنت دیر، جنت دیر شوشا!

شوشا سن آزادسان!
ŞUŞA SƏN AZADSAN

چکیلیب باشیندان دومانین، چینین،
شوشا، سن آزادسان، آزادسان، آزاد!
بیزی سمالارا پروازلان دیران
یورولماق بیلمه یین قانادسان، قاناد!

ناخچیوان دوزومدور، گنجه چۆرک دیر،
لنکران چاییم دیر، قازاخ چیچک دیر،
باکی گنجه-گوندوز ووران اورک دیر،
شوشا سن اورکده مورادسان، موراد!

سنده واقیقلرین سۆزو یاشاییر،
جانبابارین، سیدین اؤزو یاشاییر،

داغ باشیندا جیدیر دوزو یاشاییر،
شوشا، سن تانریدان باراتسان، بارات!

قاجارلاری یئنن بیر داستانین وار،
بوستو گولله لنمیش ناتوانین وار،
سیل دیریم داغیندا شهید قانین وار،
شوشا سن اینادسان، عینادسان، عیناد!

ازلدن ابدہ یول آلیب سویون،
قورولسون شوله نین، چالینسین تو یون!
عیسی بولاغیدیر دیریلیک سویون،
شوشا، سن ابدی ههیاتسان، ههیات!

وطن!
VƏTƏN
جسور ایگیدلر تک دوزولوب داغلار،
اوجا زیروه لردن شلاله چاغلار.
قیسیلیب دۆشونه بولاقلار آغلار،
وطن!

آلوو دوشمنی یاندیریر، یاخیر،
قان دامارلاری دیر کور، آراز - آخیر.
اییلیب خزرده اؤزونه باخیر
وطن!

دونیا یا گۆی گؤلون گۆزویله باخیر،
شاه داغی، میل-موغان دوزویله باخیر.
داهی نیظامینین سۆزویله باخ
وطن!

قیز قالاسی کیمی تمیز دیر آدی،
آنا تک، آتا تک عزیز دیر آدی.
دربادیر، عمان دیر، دنیز دیر آدی -
وطن!

شعیریم قانادلانیر سنی آندیقجا،
سنین عشقین ایله آلولاندیقجا،
اوچرنگلی بایراغین دالغاندیقجا،
وطن!

آمان آیری لیق AMAN AYRILIQ

چال کامان چی، بیر "آیری لیق" هاواسی چال
بو دوغما سس آجی-آجی یاخار منی !
آنا وطن - یاریم قالان قوجا قارتال
او تای - بو تای هاواسین دان چیخار منی !

بو دونیادا بیر چینار وار هاچالانمیش
کۆکو درین، اسیرلره سینه گرمیش
بوداق-بوداق، وطن-وطن پارچالانمیش
بوداقلاری بیر-بیرینه کۆنول وئرمیش

جان آی وطن! گتیرمی سن نئجه تابی؟
بو نغمه می؟ بیر هارای دی سن دن قوپموش !
چال کامان چی بو وطنین ایضطیرابی،
دردی، غمی اینیل ده یین سیمه هوپموش !

مقدس یوردا! سیناقلاردان کئچیب گلن
نه آجی دیر - وطن دن ده پای اولارمیش !
آراز-آراز آخار سولار -- آغیر درددن
آیریلیغین گۆز یاشین دان جای اولارمیش !

چال کامان چی، بیر "آیری لیق" هاواسی چال
بو دوغما سس آجی-آجی یاخار منی !
آنا وطن - یاریم قالان قوجا قارتال
او تای - بو تای هاواسین دان چیخار منی !

Elsever əlizade VƏTƏN!!! وطن!!!

ای سئوگی لی پیغمبریم، سیغیندیغیم انگین لیمان
دقت کسلیسین عالم لر، ائشیت سین بوتون آسیمان
نه گۆزل عرض ائیلهمی سن، حب الوطن من الایمان
قیبله گاهیم بیت الله دیر و سجد گاهیم وطن دیر

سن اویاتدین، سنه دویدوم، اوریم ده کی ریققتی
سن اولموسان طمطراغیم، سن حیاتیتمین شؤوقتی
هره نین بیر سئوداسی وار، هره نین اؤز محبتی
کۆنلوم قونان سئودیجییم، سئودام، نیگاهیم وطن دیر

گشت ائیلهمیب دولانمیشام بو دونیانین چوخ دیارین
چوخ چکسه م ده صفاسینی، آز گۆرموشه م اعتبارین
دوشن دن قوربت ائلره آغلامیشام زارین-زارین
ایچیم دن قوپان فریادیم، ناله آهیم وطن دیر

زمانه نین آخارین دا سولار کیمی بورولموشام
مین بیر جوره کنجه-کش دن آخیب-آخیب دورولموشام
سنه آخینجا جوشموشام، سن دن آخسام یورولموشام
تاریخ دن اؤته کئچمیشیم، ایندیم، صاباحیم وطن دیر

گۆزللرین دسته-دسته، گۆزللرین ایفتیخاری
آتالارین آتا یوردو، ایگیدلرین دوز ایلقاری
هارا گئتسم، هارا باخسام سن ده تاپدیم ایستیقارای
سونون دا دؤنوب باخدیغیم آخیر پناهیم وطن دیر

گوونجیم، آندیم، قوروروم، اعتیقادییم، اعتباریم
مالیم، مولکوم، ائو-ائشییم، بارخانام، دؤولتیم واریم
نظافتیم، نزاکتیم، ناموسوم، عفتیم، آریم
چهلمیم، یولوم، یوردامیم، جیغیریم، راهیم وطن دیر

منی ایشیغا یوخ، نورا قووش دور
منه بیر یول گۆستر سونسوزا وار سین
ایمه سحیرلی چوماق توتوش دور
گۆسترم دین یئرہ آپار سین

گۆستر نجه اولور عاقیبتی می؟
دو نیا سینا غین دا اعلاچی گۆستر
گۆستر نجه اولور عمرون بیت می؟
قورخدوغوم هر شئیہ علاچی گۆستر

ELSEVƏR ƏLİZADƏ

تبریز سئودامدیر منیم

TƏBRİZ SEVDAMDİR MƏNİM

یوخولاردا گزیندیم، اونسوز سیزلایان روحومون،
چیغیرین دا غیب اولدوغو، یولودو، ایزی دی تبریز
یانا-یانا کول اولمایان، قلبی سینیق اولوسومون
اورکلی اودا وئرن قورودو، کۆزودو تبریز

عیناللی دان * ووسعت آلیب، سهندین دن * ووقار آلان،
منیم گۆزومون یاشی می آخیب ائل گؤلونه * دولان؟
دو نیا ایله بیر یارانان، تاریخ قدر یاشی اولان،
میلیون-میلیون اژدادیمین، تورباغی، توزودو تبریز

یاشیلاری پورنورانی، ایگیدلری آدلی-سانلی
نرمه نازیک قیزلاری وار قانیم کیمی ایستی قانلی
اؤزو شهرلر ایچین ده بیر گۆزل دیر آنلی-شانلی
آنم آذربایجانیمین نازلی بیر قیزی دی تبریز

حسرتیم دی، نیسکیلیم دی، سئوگیم دی، سئودامدی منیم
آیریلیغین شدتین دن اوریم شان-شان دی منیم
گون گلینجه قووشماغا اومودوم دا تامدی منیم
باشقاسینا یار اولامماز، آلتیم دا یازی دی تبریز

زیره لردہ قرار تورماق حاقی اولور داغ چیخانین
دئییرلر کی، عزیزلیم، یورد سئوہنین، باغ باخانین،
هدفی دی یول، گئدنین، آخاری دی سو آخانین
اولو یوردا کم باخانین چیخان کور گۆزودو تبریز

ELSEVƏR ƏLİZADƏ

گۆزگو ایله دردلشمه

GÜZGÜ İLƏ DƏRDLƏŞMƏ

باخدیم صورتیمه گۆزگودہ بو گون
باخدیم کی ساچیم بیر آز دن دوشوب
بلکه قرافیکی بیر سینیق اؤمرون
چوخالان چیزگیلر عؤموردن دوشوب

بیر سیر یوماغیام، هر شئی موامما
سیرری می آچماغا سؤز وئرمم دین
بلکه صورتی می گۆستردین اما
یورولموش روحومو گۆسترمم دین

مادہم حیسیسلریمه آینا دئییل سہن
نیی گۆستیرسن سن بو وارلیق دا؟
سنین گۆستردیین هئچ ندی بیل سہن
گۆزلریم بو انگین صنعتکارلیق دا

سولغون گۆزلری می بویاما منیم
منه اؤتن لردن خبر وئر خبر
دی نندن یوغرولوب منیم بدنیم
ن دیر حیسیسلریمه قونان کؤلگه لر

سنین گۆستردیین اؤزون ده قالسین
وارمی یوخولار سنده بیر یوزوم
منه بیر قلم وئر طالعیہ دالسین
قارا گونلریمی عمروم دن پوزوم

الین دن گلیرسه زامانی گۆستر
کئچمیشیم می تمیز، صابا حلا ریم می؟
حساب دان خبر وئر، میزانی گۆستر
ساوا بلاریمی چوخ، گوناھلاریم می؟

دورما بنیزیمه باخیب ائل جه
بئینیم ده قیوریلان ناخیشلار باخ
گئری قالان عمروم اصیل بیلمه جه
اؤنوم ده گۆزله یین یوخوشلار باخ

KİRMAN RÜSTƏMLİ KİMDİR VƏ ŞEİRLƏRİ

کرمان روستملى حسين اوغلو ۱۹۴۸-
جى ايلين نوياير آيينين ۲۸-دە
كئچميش ناخچيوان رايونونون
(ايندىكى بابك رايونو) جهرى
كندين دە آنادان اولموش دور. ۱۹۵۴-جو

ايلده جهرى كند اورتا مکتبىن بىرىنجى صىنفىنه
داخيل اولموش، ۱۹۶۶-جى ايلده همين مکتبىن تام
كورسونو بىتيرهرك اورتا تحصيل آلميش دير.
۱۹۶۶-جى ايلده ناخچيوان پئداقوژى مکتبىنه داخيل
اولموش دور. ۱۹۶۸-جى ايلده سووئت اوردوسون دا خىدمته
باشلايلاق عسگرلىنى ائتميش دير. ۱۹۶۸-جى ايلين
دئكابر آيين دا اوردودان ترخيص اولوناراق يارىمچىق
قالميش تحصيلىنى داوام ائتديرميش دير. ۱۹۷۰-جى ايلده
همين مکتبىن مضمون اولموش سئنتياير آيين دان اعتباراً
تعييناتلا كئچميش ايليچ رايونونون (ايندىكى شرور)
صدر كند اورتا مکتبىن ده معلم ايشلهميه
گؤندريلميش دير. ناخچيوان و آذربايجان يازيچيلار
بىرلىنىن عضو، شاعير، پوبليسيست، پئداقوق.
۱۹۷۳-جو ايلده عائله وضعيتيله علاقدار اولاراق ناخچيوان
رايونونون پاييز كند اورتا مکتبىن ده معلم ايشلهميم .

پوئىزيا بوكتتى، نغمه چلنگى

ظفرله قاييدان عسگر

ZƏFƏRLƏ QAYIDAN ƏSGƏR
KİRMAN RÜSTƏMLİ

بیر آزدان بیتەجک گئدجیین یول،

اؤینه چاتدین سا، قاپی دؤیس سن .

چمن دن ییغدیغین سارماشیق لی کول،

الین ده هدییه، اؤیونهجک سن .

***

رببیم آچیق ائتمیش سنین یولونو،

اولدوزو یولون دا مایاک ائیلیمیش .

دولایار بوینونا آنان قولونو،

سنی گؤزله مکدن آجیلار یئمیش .

***

آرخان داکی چانتان ظفرله دولو،

پایلاش هدییه نی، آی قوچوم بیزله .

سن سیز وارلیغیم اولماسین، شؤهرتیم، شانیم وطنیم !
جانلار سنه فدا اولسون، جانیم دا جانیم وطنیم !
من دن اولوب، یئتیم کیمی، اوچقار قالانیم، وطنیم !
پارچالانمیش وطنیمین دوز ائله اؤزودو تبریز

ELSEVƏR ƏLİZADƏ

اوموتلار

UMUTLAR

هانسی بیر دنیزده سن، هارایا یئلکهن آچدین؟
او شیمشک لؤوبرینی اوزاق لیمان دا سالدین
سوزولدون قوشلار کیمی هانسی دیارا اوچدون؟
کؤچری قوشلارین می قاناتلارین دا قالدین؟

بزه ن یول آیریمین دا سنی آرادی گؤزوم
سن سیز اولماق یئیس دیر، یوخلوغون دان نه چیخار
وارلیغین حیات اولور ویا هیجرانا دؤزوم
ایچیم ده کؤک سالمیسان، سنی تک اؤلوم ییخار

بعضا چاره یوخ ایکن، هر شئی بىترجه سینه
حیاتا مدار کیمی بىردن فیلزلىرسن
هر تورلو مشقته یالنىز یئترجه سینه
تاللىین گؤز ووردوغو، جىلوه ده گىزلىرسن

سئودالار دایانىلماز بیر یارادیر ایچیم ده
سئودالارا گوج وئره ن اصیل زاده سؤی لوسان
ایللردیر یاشامیشام دردیمله بو بیچیم ده
باش قویدوغوم یوللار سن ده اوزوقوی لوسان

قوروموش تورپاقلارا سو وئره ن یاغمور کیمی
بیر نبضه تسلى سن، چیسک سن اورییمه
اؤزومو حیس ائدیره م باسیلمايان سور کیمی
اندامینلا توللنه ن بزک سن اورییمه

بیلهم ایندی هاردا سان؟ عقبادا، محشرده سن؟
گل ده قووش روحوما، دین دیر آغریلاری می
بیلیرم سونسوزلوعون باشلادیغی یئترده سن
گل بو سون سوز یوللاردا شنله ندیر کولواریمی

دوشمنی از مه یه جورت ندير کی؟
ظفر الیمیزده، سرعت ندير کی؟
شوشا بئشیم دیر، تا کی، ازلدن،
قوی دؤنوم باشینا، وطن، آی وطن!
***
بیر اوجون باکی دیر، بیر اوجون تبریز،
سسله سن کمکه آشیب گلریز .
الین ده گول-چیچک، نئچه گولروز،
بیزی قارشیلایار، وطن، آی وطن،
ظفرین یاییلار جاهانا وطن .

KIRMAN RÜSTƏMLİ XUDAFƏRİN

خدافرین

مخافرین قالیمیزین داش یادر داش د م تاریفی دی، تورکون گومان
یئری دیر زامان گلر، مخافرین ده شیر صنعت شوا نی کئپه یک.

ار ایگیده بابام دئدی:- آفرین،
بو باغیم دان تزه، الوان گول درین.
او تای، بو تای فرقی یوخ دور، وطنیم،
آچ قاپینی، گلیم، آی خدافرین!

بیز قارداشیق، نندن سندن گئن دوشوم،
قوی اوخشاییم، سنی قوجوم گؤروشوم،
دویا-دویا من سنینله اؤپوشوم،
ایلیق نفس حلیم، آی خدافرین!

نه تاریخ بللی دیر، نه ده معمارین،
سنی داغی دانلار بو گون قاهمارین،
سندن قاجار کئچیب، او شاه دیلدارین،
تورک دیلین دیر دیلیم، آی خدافرین!

شددادیلر آتین چاپدی سینهن ده،
بو تای یولون سالدی، خویا، مرنده.
او، شاه بابا سنی بیزه هؤره ن ده،
چوخ سئویندی ائلیم، آی خدافرین.....!

گول-چیچه یه بورودوک گلدیین یولو،
یوللار دا سئویندی قلمه میزله .
***
بیلمز دیک هئچ زامان تورپاق سورماغی،
بیر اوووج تورپاق دا وتنمیش بیزه .
قانا بولاشمیشسا وطن تورپاغی،
دئمک، او گولله لر دییرمیش بیزه .

شوشا

SUŞA

KIRMAN RÜSTƏMLİ

سنی گؤروب نئجه بیز گلدیک جوشا،
آچ قوجاغین، بیزی قارشیدا، شوشا!
آیری لیق حسرتی بیتیردی بیزی،
ال الله، دیل دیل ده، وئرک باش-باشا .
***

بو گون سنین گونون، بوسات موبارک،
پارتلایان مرمیلر، سورات موبارک!
آزادلیق موبارک، قات-قات موبارک،
قوربانام گؤزون ده بیر دامجی یاشا،
من سنی وئرمره اؤزگه یه، شوشا!

KIRMAN RÜSTƏMLİ

ظفر مارشی

ZƏFƏR MARŞI

گؤزلدیم بو گونون ساعتین، آنین،
قانلا چالخالانمیش بئله دونیانین .
قالیبیت آدلی ظفر داستانین،
باشلایب ایلک نوتون یازمالیام من،
سنی اوغورلایب، وطن، آی وطن!
***

سنه وئرلمه لی بورجوم دا چوخ دور،
منه وئردیکلرین هئچ یئرده یوخ دور .
من بالان اولاراق گؤزلریم توخ دور،
بو قودرت، تظاهر سنین علین دن،
آلیب قوووتلندیم، وطن، آی وطن!
***

وطن ائویم دیرسه، قوربت ندير کی؟

کتاب اوخورکن بعضی قوشلارادیده ذکر اولینجه اونو اوگرانیم , تلغفر مللتی اسکی آتالاریمز اکین بیچین اساسی ایشلاری اولدوغی ایچون اونلر هر زمن یایلاری (چطل) و تغانکلی اللرینده و بیللرینده اولوردی .

هر زمن قوش اولاردیلر , اونن بیللریدیلر نه زمن قوشلر هجرت ایلر و نه زمن او قوشلر بو جوللره کلیر بعضلی قوشون آتی ییللردی و بعضی ییلماز او ییلان قوشلر آتی او قوشلاری اولاردیلار گاتیریپ بیشریب ییاردیلر و چوق اولایدی صاتاردیلار بازارده و بعضی انسانلر دوستلارینه ارمان ایداردی , بو آتی ییلان قوشلر بیر قیرغلق او بهار ایلرینین اخیرینده گلیر هجرت ایدارلر هانسی ییرده صو اولیر او ییره گلوب قوناردیلر او زمن مشهور انسانلر واردی تلغفرده بو قوشلاره طور قورردی آتامیزدن و اسکی لاردن ایشدوغوم بو مشهور انسانلر اوجی دیلار تلغفرده :

- ۱- محمد حمیش و اوشاغلاری و قارداشی اوشاغلاری .
- ۲- محمد علی جلو .
- ۳- علی فرج .
- ۴- رشید ملا .
- ۵- حمید ابرو .
- ۶- ایوب ابرو الجرجری .

وبعضی انسانلر وار چوللری دولانیب قوش اردینجه (کارنجه) چطال الینده قوش اولیوپ گاتیریپ یماک ایچون یعنی سیرانکاهه چیخوب چوللری دولانیب بو گوزل قوشلارین کارینجه بواسملری ذکر ایدالیم :-

- ۱- حسین علی جان
- ۲- نوری عسکر
- ۳- اسعد شحاد
- ۴- علی عباس
- ۵- علی اکبر حسین

تلغفر مللتینین دیلینده وطانینان قوشلارین ادیدی , بو قوشلار بعضی چوللرده اولیر و بعضی شهرین ایچینده ئیولرده اولیر و بعضی سولار کنارینده اولور بو

تلغفر و جیوراسینداکی قوش تورللی

جاسم بابا اوغلو
عراق تلغفر شهری

تلغفرین دورت اطرافى اچوقدیر چولدی صحرادی بیاردی , و چوللرینده اکین اکالر (آرپه , بوغده) بیچین ایدالر, اکینه صو استر طوپراغی یمشاق اولور, هر ییردا صو اولسه و طوپراغی یمشاق اولسا اوراده تورلو تورلو قوشلار اولور , رف رف آنیب قوناللر بیزیم بابالریمز دییه ردی قوشلارین موسمی وار هر یل هجرت ایدار هرده صو اولورسه او ییره گیدالر , و بیزم ئولکه میز و شهریمز (تلغفر) صو قایناغیدر ییری شفدیر (منحدر) و طوپراغی یمشاقدر صو قالیر بیر زمن , اونون ایچون رف رف قوشلار گلیر هر یل تلغفرین اطرافینه , اونون ایچون گنجلر و جوانلر هر کس یاین آلینه الیر چیقار قوش یخماغه (تلغفر لهجه سیندا دیاروغ) او اسکی زماندن قالدی بو گوزل شئیلر مللت یانینده , چوق انسانلر دیابیلرام قوشلارین آدینی ازبرامش , منده قوجوک یاشدن بو شئیلره اتکلانمشام و سیومشام اوشاغلایق یاشیمی دایلاریممن و عمجه لاریمنن چوللرده و باغلاردا گیچردم و دولاندم بو ییردن استردیم هر قوش آدین اوکرانیم اوده قوجوک یاشدن مراق ایتوغوم ایچون آتالاردن و آنالاردن و یاشلی انسانلردن صوررکن بعضینی اوگراندم آدلارینی و بعضینی صوردم منه دیدیلر او زمن و بعضی لرینی

شکله سیزه یازدم گتیردم تلغفرده مشهور اولان قوشلارین آدینی :

- قوش آدی	- چاتی قوشو
- اغاج ده لان	- جیریفیلا (گۆز , یاز)
- او کییک	- چاوش قوشو
- اربعه اربعه بلبل	- چولوق قوشو
- آریک آریک	- چوبان قوشو
- آدا بلبلی	- چول بطه سی (نورداک)
- اغ قاره بلبل	- چول قازی
- أغ قوشو (صو قوشو)	- چول سرچه سی
- ایلان قوشی	- چالغی قوشو
- اوجاغ قوشو	- حنی قیزی قوشو
- آپه قوشو	- خباری قوشو
- اؤماجک قوشو	- حر بلبل
- اوقییک قوشو	- خرخوره (اغ صافی , اغنن قاره , گاری , قهوه رنگی
- ئیو او کییکی	- بویوک بوی)
- اللاجه قوش	- خورمه قوشی
- ئورنک (بطه)	- دربلچین قوشو
- بلبل	- دراج قوشو
- باغ او کییکی	- درنه - تورنا
- بوز بوزی بلبل	- صاری قوش (قوجوک , بویوک)
- باغ طاویغی (قاره , قرمزی , مخطط)	- صو قوشو
- برید	- اوزون قیجلی قوش
- بالیغجی (رنکلی , اغنن قاره)	- دوبوز بورن قوشو
- ببغاء	- دیوه قوشو
- بایغوش	- داراغلی قوش
- پولفا قوشو	- روسی کییکی
- بجاع	- زار زور
- باغچه قوشو	- زاق
- توتیک قوشو	- زنی قوشو او طوزلو قوش
- تیکان قوشو	- زیللی قوشو
- تیلی تیتوک	
- توت بیان قوشو	
- جنت قوشو	
- جوجوت	
- جحیلی (اغ , قاره , قهواپی)	
- جیورگه قوشو	

- قلان قوش
- قالای لای قوشو
- قارنچا قوشو
- قیز قوشو
- قامش قوشو
- قارجه قیو دوزلو کوتلی قوش (صاری , گاری رنک)
- قویرق قالدیران قوش
- قار قوشو
- قریغلغ (القطا)

- قلان قوش (عادی , قیلج قان)

- قاز

- قارغا - قارتال

- قلیج طوییس قوشو

- قورغای (قوتی , عادی)

- کاکلک

- کوکوختی

- کر سرچه قوشو

- کناری

- گاع گاع قوشو

- گوگارچین

- گیجه قوشو (دیلک توک)

- لکلک

- مللاکا

- میجی (میجه) (اغ , گاری)

- نوارس (مارتیلر)

- نعامه (دیوه قوشو)

- یاغمور قوشو

- یاز قوشو

- یالی چاپقین قوش

- یالان قوش

- یاراسا (خفاش)

- زمیل عفته قوشو

- سلماس قوشو

- سرچه

- سوگت سرچه سی

- سولون قوشو

- سینقجی قوشو

- سنبل سلکان قوشو

- صواجی قوشو

- صاغ صاغان قوشو

- کررو قوشو

- کوانک قوشو

- کوسک ایلی قوشو

- کاکلک

- طورغای

- طوی قوشو

- طاووس

- طیر الحر (سربس قوشی)

- طه بن بر تور او کیبیک

- علوت قوشو

- عنجر قوشو

- فنجیس

- قارطال - قاراغا شاهین

- قیل اویناغ قوشو

- چول قازی

- قاره باشلی قوش - توت بیان قوشونه بنزه ر

- قایا سرچه

- قاره جه قپو

بو قوشلرین آدی کیمینی آتالاردان و اسکی
انسانلردن ایشدمیشوغ و بعضی قوشلرین آدی
چوخ اسکی زماندان بو زمانه قدر گلیب چیخیبدیر.
و بعضی آدلاری کوی دیلیدیر , بو آدلار تلغفر مللتینین
دیلینده و شیوه سینده یازیلماش بیزیم آنا دیلیمزده ...

Xudafərin

Türkə - Farsca

Nisan - May 2025 / 22 - SAY 236 - ELMİ-İDARİ-KÜLTÜREL BÖLGE

<http://www.khudafarin.ir>
<https://t.me/xudaferindargisi>

